

Lebesbymannen

En studie av konstruksjon og utvikling av minnekultur

—

Carina Larsen

*Master i historie ved lektorutdanningen, HIS-3980
Våren 2017*

Bilde av minnebauten over Lebesbymannen - Anton Johansen ved Lebesby kirke. Fotografert juli 2016.

KAPITTEL 1. INNLEDNING	5
INTRODUKSJON.....	5
PROBLEMSTILLING OG AVGRENSNING	6
KAPITTELOPPSETT	7
METODE.....	7
TEORI OM HISTORIEBRUK.....	8
<i>Hvor kommer oppfatninger om fortida fra?</i>	10
KILDER.....	11
BAKGRUNN.....	13
<i>Hvem var Anton Johansen?</i>	13
<i>Lebesbysamfunnet</i>	15
<i>Religiøse vekkelser i Lebesbymannens samtid</i>	17
KAPITTEL 2. ANTON JOHANSEN I SAMTIDIGE KILDER: GRUNNLAG FOR MINNEKULTUR (1914 – 1928).....	19
INTRODUKSJON.....	19
1914 – 1916.....	20
<i>De to første omtalene i media av Anton Johansens' syner</i>	20
Østfinmarkens Folkeblad	20
Svenska Morgonbladet.....	21
<i>Lebesbymannen forutså krigen</i>	24
«Alle vil vel huske «Lebesbymanden»»	27
1918 – 1920.....	29
<i>Den andre reisen</i>	29
Intervju med Aftenposten: Freden og forsvar av profetiske evner	29
Intervju med Dagbladet: Antons bestrebelser og syn i et kronologisk narrativ.....	30
«Den Fremsynte»: En vanlig finnmarking, men berømt	32
Den første boka om Lebesbymannen.....	33
<i>Den tredje reisen</i>	36
Tydeligere kristne perspektiver – inspirasjon fra «Märkelige syner»?.....	37
Helbrederen	38
I kontakt med kongen og religiøse samfunn, samt etterlysning i media	38
Ny giv	40
Kritikk fra Stockholm – heder etter hjemkomst fra Berlin.....	41
<i>Økt fokus på politisk agitasjon</i>	43
«Nye» syner og ny reise.....	43
Lebesbymannens opptredener	44
Lebesbymannens ytrer klare anti-sosialistiske meninger.....	45
Arbeid for fellesbønn og motkritikk fra sosialistene	45
Den andre boka om Lebesbymannen, samt den første filmen om ham	47
1921 – 1928.....	50
<i>Latterliggjort – senere anonym</i>	50
KAPITTEL 3. BRUK AV ANTON JOHANSENS HISTORIE: MINNEKULTUR I ET NASJONALT PERSPEKTIV (1929-1988)	52
INTRODUKSJON.....	52
MINNEORD VED ANTON JOHANSENS BORTGANG	52
1936 – 1945	56
<i>Den spanske borgerkrigen og Lebesbymannen</i>	56
<i>Albert Hiorths masseproduksjon</i>	56
<i>Lebesbymannen og Vinterkrigen</i>	59
<i>Hans Evensen – vitenskapelig vurdering av Lebesbymannen</i>	60
<i>Lebesbymannen og Tysklands seier under 2. verdenskrig</i>	61
ETTER 1945	62
<i>Den kristne boktradisjonen fortsetter</i>	62

<i>Videre utvikling frem til 1988: Lebesbymannen på NRK og i leksika</i>	65
KAPITTEL 4. OPPKOMST AV EN LOKAL MINNEKULTUR (1989-2017)	67
INTRODUKSJON.....	67
1989-1997.....	67
<i>Minnebauta over Lebesbymannen</i>	67
Hvorfor ble minnebautaen satt opp i 1991?.....	70
1998- 2004.....	72
<i>Temautstillingen «Lebesbymannen Anton Johansen 1858 - 1929 - og Lebesbysamfunnet»</i>	72
« <i>Lebesbymannen - Fiskeren som ville advare keiseren</i> ».....	75
« <i>Lebesby kirkehistorie 1718 – 2002</i> ».....	78
ETTER 2004.....	78
<i>Tanker om Lebesbymannen</i>	79
<i>Kransenedleggelse ved minnebautaen på 17. mai</i>	80
<i>Tanker om dokumentaren, utstillinga og fremtidig minnekultur</i>	82
KAPITTEL 5. OPPSUMMERING	85
ANTON JOHANSEN I SAMTIDIGE KILDER (1914-1928).....	85
LEBESBYMANNEN I NASJONAL MINNEKONTEKST (1929-1988).....	87
OPPKOMST AV EN LOKAL MINNEKULTUR (1989-2017).....	89
AVSLUTTENDE REFLEKSJONER.....	90
LITTERATURLISTE	91
TRYKTE KILDER.....	91
<i>Leksika</i>	93
AVISER OG TIDSSKRIFT.....	93
WEBOGRAFI.....	97
UTRYKTE KILDER.....	99
<i>Film o.a.</i>	99
<i>Muntlige kilder</i>	99
VEDLEGG 1 – KART OVER LAKSEFJORDEN.....	100

Kapittel 1. Innledning

Introduksjon

I Lebesby, en liten bygd i Øst-Finnmark, står en bauta ved siden av kirken. Den er et klart blikkfang i det man passerer kirka, og den er godt synlig fra veien. Jeg er vokst opp i Lebesby, og bautaen har vært der hele mitt liv. I barndommen min stanset vi vet bautaen og la ned blomster hver 17. mai. Denne bautaen er til ære for Anton Johansen (1858-1929), bedre kjent som Lebesbymannen. Hans liv har også blitt fremstilt i en utstilling og en dokumentar som var laget av lokale personer. Årsaken til at vi hedrer Lebesbymannen på denne måten har tidligere fortont seg innlysende for meg. Helt siden jeg var barn, har jeg fått høre at han var synsk, og at han forutså 1. verdenskrig og *Titanics* forlis. Dessuten satt han Lebesby på kartet i det han reiste ut for å advare mot sine syner! Jeg vokste dermed opp med tanken om at hans synskhet var en objektiv sannhet, og at det var en selvfølge at han skulle hedres. Likevel har jeg aldri tenkt over hva det ville si at *han* gjorde Lebesby kjent – *hvordan* ble han kjent? Jeg hadde heller aldri reflektert over hvorfor minnebautaen sto ved kirka – for *meg* var han jo først og fremst en spåmann, ikke en religiøs skikkelse. Det var ikke før jeg flyttet fra Lebesby at jeg begynte å stille disse spørsmålene, og det slo meg at det er merkelig at vi hedrer en påstått synsk mann på denne måten.

Etter å ha søkt på Internett og lett på bibliotek, ble det klart at Lebesbymannen var kjent både i sin samtid og ettertid – langt utover Lebesbys grenser. Jeg fant flere bøker som var skrevet om ham, og han ble omtalt i verk om andre temaer. Han har blitt skrevet om i flere aviser, blogger og på andre nettsider. Det ble dermed tydelig for meg at Anton Johansen var mer kjent enn det jeg hadde forstått, og at det var rom for ham både i en lokal og nasjonal kontekst.

Problemstilling og avgrensning

Etter å ha slått fast at Lebesbymannens historie blir brukt både i lokal og nasjonal sammenheng, ønsket jeg å grave dypere i minnekulturen knyttet tilknyttet Johansen. Jeg har ikke funnet noe forskning på dette, og antar derfor at dette er et nytt felt.

Min hovedproblemstilling er:

Hvordan har minnekulturen knyttet til Lebesbymannen oppstått, og hvordan har den utviklet seg?

For å besvare problemstillinga vil jeg ta utgangspunkt i følgende spørsmål:

- Hvordan ble han omtalt i sin samtid, hvem omtalte ham og hvorfor?
- Hvordan har hans historie blitt brukt etter hans død, hvilke aktører har trukket ham fram, og hvorfor har de trukket ham fram?

Jeg har avgrenset denne oppgaven på flere måter. For det første har jeg valgt å danne meg et oversiktsbilde av hvordan minnekulturen har utviklet seg. Det betyr at jeg ikke har hatt anledning til å gå dypt inn i hvordan ulike minneagenter bruker Anton Johansen. For det andre har jeg hovedsakelig tatt for meg norske kilder, men med enkelte unntak. For det tredje har jeg benyttet Nasjonalbibliotekets (NB) database på Internett for å finne fram til relevante avisomtaler knyttet til Lebesbymannen. Årsaken til dette er at det har vært ekstremt tidsbesparende, sammenliknet med det å gå gjennom aviser manuelt på for eksempel mikrofilm. I tillegg har dette gjort at jeg har fått et innblikk i et bredt spekter av ulike typer aviser. Ulempen med dette er selvsagt at søkemotoren ikke er 100% treffsikker, og kan overse treff på mine søkeord. I tillegg har jeg kun søkt på ordene «Lebesbymanden» og «Lebesbymannen», noe som naturligvis ekskluderer omtaler hvor Anton Johansen kun er nevnt med sitt navn. Videre mister jeg selvsagt muligheten til å se nærmere på avisomtaler knyttet til Lebesbymannen som ikke er digitalisert i NBs database.

Når det gjelder kilder knyttet til Johansens ettermæle, så har jeg hovedsakelig tatt for meg bøker som kun er viet til ham – ikke bøker hvor han kun er en liten del. Men også her har jeg gjort noen unntak. Foruten bøker og aviser, har jeg også sett nærmere på andre deler av historiekulturen knyttet til Johansen som jeg mener har vært relevante. Dette inkluderer et klipp fra TV-programmet *Steifrog i Grenseland* (1971), dokumentaren *Lebesbymannen: fiskeren som ville advare keiseren*, minnebautaen over Lebesbymannen, samt temautstillingen *Lebesbymannen: Anton Johansen 1858-1929 – og Lebesbysamfunnet*. Jeg har i tillegg

intervjuet utvalgte lebesbyværingar for å få innblikk i den lokale minnekulturen.

Kapitteloppsett

I denne avhandlingen har jeg tre hovedkapitler. Kapitlene baserer seg på kildenes kronologi, det vil si at jeg danner meg et bilde av oppkomsten og utviklingen av minnekulturen basert på når kildene ble til. Videre periodisering innad kapitlene er basert på kildenes frekvens; med andre ord har jeg periodisert på et kvantitativt grunnlag.

Det første kapitlet tar for seg Lebesbymannen i hans samtid, altså fra første samtidige kilde nevner ham, til hans død. Dette er årene 1914 til 1928. Innad i dette kapitlet har jeg delt inn i ytterligere 4 perioder. Det andre kapitlet tar for seg Lebesbymannen i en nasjonal minnekontekst, det vil si årene 1929 til 1988. I denne perioden er omtalene knyttet til Johansen publisert på et nasjonalt plan. Dette kapitlet er delt inn i 4 perioder. Det tredje, og siste hovedkapitlet, tar for seg oppkomsten av en lokal minnekultur i Lebesby i årene 1989 til 2017. Dette kapitlet har tre ulike perioder, hvor den siste perioden består av intervjumaterialet.

Metode

I avhandlingen har jeg benyttet meg av både kvalitativ og kvantitativ metode. Den kvantitative tilnærmingen har vært nyttig for å periodisere innenfor de tre hovedkapitlene mine. Jeg har sett på en rekke avisartikler og -notiser, samt bøker og andre elementer knyttet til omtale av Lebesbymannen. Ved å dele kildene inn i perioder etter når de har blitt til, har hjulpet meg å sammenfatte mitt datamateriale. Likevel kan det være kilder som jeg ikke har funnet, eller treff som ikke har dukket opp i mine søk gjennom databasen i NB.

Hovedtyngden har likevel ligget på en kvalitativ tilnærming til mitt kildemateriale. Det har vært nødvendig å studere avsender, medium og innhold for å finne svar på mine spørsmål. For eksempel: Hvem er avsenderen, og kan dette påvirke det han sier? Hvordan ordlegger avsenderen seg om innholdet? Hva er formålet med innholdet? Dette er faktorer som kan påvirke hverandre, og det har vært viktig å se etter mulige tendenser. I så måte har komparasjon også vært essensielt.

Når det gjelder aviser som kilder til historie, så må man være oppmerksom på at skribentens holdninger kan skygge over faktainnholdet i avismaterialet.¹ Det kan også være at det som presenteres som fakta, mangler visse sider eller er direkte feil. Aviser blir laget for å selges, og i mange tilfeller er det et press på være først ute med en nyhetssak. Det kan dermed være at avisene går i trykken med for eksempel faktafeil. I Johansens samtid har jeg også måtte være oppmerksom på det motsatte; nemlig utdatert informasjon. Det kan godt være at nyhetene ikke er så ferske når avisen ble utgitt på grunn av datidens infrastruktur. Jeg har også måtte være særlig observant på hvilken politisk tilknytning de ulike avisene hadde. Ellers har min studie gått ut på å se på nettopp hvilke holdninger som ytres, og hvilket innhold som blir trukket fram. Avisene har i så måte gitt meg et unikt innblikk i samtidige holdninger og tanker.

I den siste delen av avhandlingen, har jeg inkludert intervju med mennesker tilknyttet lebesbysamfunnet. Jeg ønsket her å finne ut hva de tenkte og visste angående den lokale minnekulturen. Oppgaven ble meldt inn til NSD- personvernombudet for forskning. På grunn av at mulige religiøse holdninger kunne komme til uttrykk, fant de prosjektet meldepliktig. Jeg ble også pålagt å anonymisere mine informanter.

Jeg intervjuet 9 personer tilhørende dagens lebesbysamfunn. I og med at lebesbysamfunnet er lite, kjente jeg alle informantene fra før. Intervjuene var semistrukturerte, der utgangspunktet var en liste med spørsmål som jeg hadde laget på forhånd. Men dersom informantene kom inn på andre temaer som var interessante og potensielt relevante, stilte jeg oppfølgingsspørsmål til det de pratet om. I så måte ble ingen intervju like. Når det gjelder svarene, så kan det også være at intervjuobjektene erindret feil angående fortidige hendelser.

Teori om historiebruk

I denne avhandlingen er historiebruk sentralt. Men hva ligger i dette begrepet?

I det tradisjonelle historiefaget er fokuset å finne sannhet og mening i fortiden. For å finne sannheten er spørsmål som «hva skjedde?», «hvorfor skjedde det?» og «hva førte det til?» gode utgangspunkt, mens meningsdimensjonen kommer til syne i et spørsmål som «var det slik det hang sammen?». Det er dermed rimelig å tenke at en fortid som både er sann og gir mening er et mål for historiefaglig forskning. Likevel er det ikke bestandig så lett; i noen

---

¹ Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget. s.165

tilfeller gir det mest mening å støtte seg på det man tror, ønsker og selv mener kontra det som faktisk er sant.²

Men hva er så sannheten? Saken er at det finnes ingen *absolutt* sannhet om fortida. Historikere baserer seg på kilder, innsikt og historievitenskapelige metoder for å lage fortellinger om det fortidige. Det blir gjort et utvalg i hva man baserer fortellingene på, hva som blir fortalt og hvordan det blir formidlet. Det vil alltid være aspekter som blir inkludert og fortolket, mens annet materiale mangler eller blir ekskludert.³

Men historie er ikke bare noe som historikere beskjeftiger seg med; mennesker har drevet med fortidsfortolkning til alle tider. Vi har alle en opplevd fortid, fått høre om hva andre har opplevd eller selv fortalt fortellinger videre. Vi kan også få drypp av historie gjennom for eksempel bøker, filmer, spill, fotografier og minnesmerker. Felles for disse er at også her er det gjort et utvalg. Vi minnes det vi ønsker og har bruk for, mens annet blir fortrent eller glemt. Dette er noe som varierer fra samfunn til samfunn, gruppe til gruppe, og fra individ til individ. Derfor finnes det flere fremstillinger av en og samme sak, og historie kan ikke omtales som noe ensidig og absolutt. Med andre ord finnes det flere minnekulturer.⁴ Derfor kan vi si at hva som er sant og oppleves meningsfullt vil variere.

I så måte har vi alle et eller annet forhold til historie. Fortida brukes av mange. Grunnene til at man bruker historie er like mangfoldig. For eksempel kan det være for å forstå hvordan ting har vært eller for å forstå hvorfor vi er som vi er. Det kan også være for å bygge opp eller ødelegge identitet og fellesskap, men noe så enkelt som å samle på gamle mynter og frimerker representerer også en måte å bruke historie på.⁵

Historiebruk som forskningsfelt, og som er et av fokusene for meg i denne oppgaven, omhandler nettopp det å se på *hvordan* og *hvorfor* historie blir brukt. Her er det «oppfatningen om oppfatningene som er i fokus».⁶ Med andre ord: Hvilken oppfatning hadde noen i *sin* samtid om noe historisk? I denne oppgaven vil oppfatninger om Anton Johansen i fortid og nåtid bli undersøkt.

---

² Bøe, J.B. & Knudsen, K. (2013). *Innføring i historiebruk*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget. s. 12-13.

³ *ibid.*

⁴ Bøe, J.B. (2006). *Å lese fortiden: historiebruk og historiedidaktikk*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. s.15

⁵ *ibid.*

⁶ *ibid*:16.

Hvor kommer oppfatninger om fortida fra?

Som sagt tidligere, så er vi alle omkranset av historie – vi tilhører en *historiekultur*. Begrepet historiekultur viser til aspekter med historisk referanse, og de kan være materielle i form av kilder, historiske produkter og artefakter, men også immaterielle i form av ritualer og sedvaner. I det historiekulturen blir anvendt og bidrar til å danne mening, så snakker vi om historiebruk. Jan Bjarne Bøe sammenlikner historiebruk med «kulturell forståelse», mens historiekultur er «fortidens kilder».⁷ Med uttrykket «kulturell forståelse» gjør Bøe et poeng ut av at vi, som del av et samfunn, ikke møter historiekulturen – fortiden – uten forutsetninger. Vi er alle historiebrukere, og setter derfor deler av fortida inn i en sammenheng som allerede finnes.⁸ Våre oppfatninger av historie blir dermed basert på det vi allerede vet, tror eller ønsker om fortiden. Derfor må oppfatningene regnes for å være dynamiske.

Men det er ikke slik at vi alle deler de samme oppfatningene om fortiden. Dette henger sammen med hva vi husker og hva vi glemmer - noe som ofte omtales som *erindring*. Erindring er både kollektiv/sosial og individuell. Den kollektive erindringen er sosialt konstruert; det vil si at minnekulturer oppstår innenfor sosiale kontekster. Når vi har satt opp f.eks. minnesteiner eller feirer grunnloven vår hver 17. mai, så har vi konstruert arenaer hvor vi minnes noe i fellesskap. I forbindelse med en slik minnekultur spiller selvsagt språket en viktig rolle; Ordleggingen – eller mangelen på sådan – vil fargelegge hva og hvordan noe blir husket. Men på den andre siden, så vil den individuelle erindringen være påvirket av hva man selv husker av detaljer, følelser, handlinger og liknende. Den individuelle erindringen kan likevel være en del av, eller bli en integrert i, den kollektive erindringen gjennom for eksempel muntlige fortellinger, skriftlig materiale, bilder og handlinger.⁹

I likhet med erindring, kan *identiteten* være både kollektiv og individuell. I utformingen av kollektiv identitet vil det være essensielt å beskrive hva som skiller «oss» fra «de andre», samt hva det er som holder «oss» sammen slik at vi fungerer som en gruppe. Her spiller erindring en viktig rolle fordi felles minner er sentrale for å binde sammen en gruppe, spesielt fortellinger om et felles opphav og en felles utvikling. Eksempler på slike fortellinger er slektshistorie og lokalhistorie.¹⁰ Identitetsdannelse omhandler i så måte hvordan mennesker

---

⁷ *ibid*:17-18

⁸ *ibid*.

⁹ Bøe 2006:19

¹⁰ Stugu, O.S. (2010). *Historie i bruk*. Oslo: Det Norske Samlaget. s. 34-39.

ser på seg selv og andre, og hvor historiske og sosiokulturelle faktorer påvirker dette bildet. Identitet blir dermed dannet gjennom «samhandling mellom selvet og samfunnet». ¹¹

Videre er også *stedet* med på å danne identitet fordi historiebruk kan bli uttrykt der. Et sted kan jo være hvor som helst på jorda, men ved å avgrense et område og navngi det, vil det kunne ilegges en spesiell betydning for mennesker. Vi kan da stedfeste oss selv og våre handlinger, og vi opplever en kontinuitet i dette avgrensede området. Stedet kan dermed være en ramme for forestillinger om tilhørighet og identitet, individuell som kollektiv. ¹²

Kilder

For å kunne besvare problemstillinga i lys av de avgrensningene jeg har gjort, så har jeg vært interessert i å bruke et bredt spekter av kildemateriale. Jeg har sett på samtidige kilder, kilder knyttet til den nasjonale minnekulturen og kilder som kunne fortelle meg om oppkomsten av den lokale minnekulturen.

Som nevnt ovenfor, har jeg blant annet tatt utgangspunkt i Nasjonalbibliotekets avissamling på nett i min studie. Den tilgjengelige avissamlingen oppdateres stadig med nye titler. Enkelte avisartikler har jeg også funnet på mikrofilm, for eksempel den aller første omtalen knyttet til Anton Johansens syner i norske aviser. Avisene har gitt meg et unikt innblikk i hvordan han ble omtalt, og sett på, i samtid og i ettertid. Ikke minst har avisene tydeliggjort perioder hvor han kun ble omtalt sporadisk, eventuelt ikke omtalt i det hele tatt. Aviser har også vært nyttig for å finne reportasjer og artikler knyttet til spesifikke datoer/hendelser som har vært relevant å få innsikt i, for eksempel oppsettelsen av minnebautaen som ble omtalt i introduksjonen.

Bøkene til svenske Amut Gustafson har også vært av særlig interesse. Disse er de første bøkene om Lebesbymannen og hans syner, og jeg har derfor valgt å inkludere dem. Den første boka ble utgitt i 1918 og hadde tittelen *Den svensk-norske fiskarens Anton Johansen från Finnmarken Märkliga syner o. förutsägelser om Världskriget och Folkens kommande öden* (Forkortet *Märkliga syner*). ¹³ Gustafsons andre bok kom ut i 1920 og het *Nya syner om världens framtid av den svensk-norske fiskarbonden Anton Johansson från norska Finnmarken*

---

¹¹ Bøe 2006:85

¹² ibid. 85-90.

¹³ Gustafsson, A. (1918). *Den svensk-norske fiskarens Anton Johansen från Finnmarken Märkliga syner o. förutsägelser om Världskriget och Folkens kommande öden*. Stockholm: A. Gustafssons Förlag

jämte hans levnadsberetning och resor under de sista krigsåren för att varna mänskligheten (forkortet *Nya syner*).¹⁴

Jeg har også sett på ingeniør Albert Hiorths bøker om Lebesbymannen. Han ga ut to bøker i 1937: *En norsk inspirert seer: Anton Johansen (kalt «Lebesbymannen»): Et lite omriss av hans liv og profetiske syner*¹⁵ og *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*.¹⁶ Den sistnevnte boka kom også ut i nye opplag i 1938, 1939 og 1940.¹⁷ I 1949 ga han ut boka *Mannen som forutsa krigen: «Lebesbymannen» en kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*,¹⁸ og i 1953 kom boka *Lebesbymannen: en kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*.¹⁹

Jeg har i tillegg sett på Stein Waardings bok *Lebesbymannens spådommer: syner og forutsigelser om de store verdensbegivenheter fram til krigen i 1953 hvori Norge skal delta fra 1949*.²⁰ Den ble også utgitt på nytt i 1951.²¹

Videre har jeg inkludert to bøker hvor Johansen kun er omtalt i som del av et kapittel. Disse er Hans Evensens psykiatriske vurdering av Lebesbymannen i boka *Profetskikkelser i lys av rettspsykiatri* (1942),²² samt fremstillingen av Johansen i *Lebesby kirke: Lebesby kirkehistorie 1718 – 2002* (2002) skrevet av Harald Barbala.²³

I tillegg har jeg vurdert fremstillingen i dokumentaren *Lebesbymannen: Fiskeren som ville advare keiseren* (2001) og utstillinga *Lebesbymannen Anton Johansen 1858 – 1929 – og Lebesbysamfunnet*. Ellers vil jeg fremheve mitt intervjumateriale som kilde.

---

¹⁴ Gustafson, A. (1920). *Nya syner om världens framtid av den svensk-norske fiskarbonden Anton Johansson från norska Finnmarken jämte hans levnadsbeskrivning och resor under de sista krigsåren för att varna mänskligheten*. Stockholm: A. Gustafsons Förlag

¹⁵ Hiorth, A. (1937a). *En norsk inspirert seer: Anton Johansen (kalt «Lebesbymannen»): Et lite omriss av hans liv og profetiske syner*. Asker: eget forlag.

¹⁶ Hiorth, A. (1937b). *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*. Asker: Alb.Hiorths forlag, I hovedkom. Indremisjonsforlaget AS.

¹⁷ Hiorth, A. (1938). *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*. Asker: Indremisjonsforlaget AS.;

Hiorth, A. (1939). *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*. Asker: Indremisjonsforlaget AS.;

Hiorth, A. (1940). *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*. Asker: Indremisjonsforlaget AS.

¹⁸ Hiorth, A. (1949). *Mannen som forutsa krigen: «Lebesbymannen»: En kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*. Oslo: Albert Hiorths forlag.

¹⁹ Hiorth, A. (1953). *Lebesbymannen: en kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*. Oslo: Albert Hiorths forlag.

²⁰ Waarding, S. (1949). *Lebesbymannens spådommer: syner og forutsigelser om de store verdensbegivenheter fram til krigen i 1953 hvori Norge skal delta*. Oslo: Jacob Saabye & Co. Forlag A/S.

²¹ Waarding, S. (1951). *Lebesbymannens spådommer: syner og forutsigelser om de store verdensbegivenheter fram til krigen i 1953 hvori Norge skal delta*. Oslo: Psykologisk Forlag A/S.

²² Evensen, H. (1942). *Profetskikkelser i lys av rettspsykiatri*. Oslo: Den Rettsmedisinske Kommissjon

²³ Barbala, H. (2002). *Lebesby kirke: Lebesby kirkehistorie 1718 – 2002*. [Kjøllefjord]: Lebesby Menighetsråd.

Bakgrunn

Før vi går inn i kildene, og ser nærmere på hvordan minnekulturen rundt Lebesbymannen har blitt konstruert, er det tre aspekter som er greit å ha bakgrunnskunnskaper om: Hvem var Anton Johansen, hva kjennetegner lebesbysamfunnet, og religiøse tendenser i Johansens samtid.

Hvem var Anton Johansen?

(Johan) Anton Johanson kom til verden i Ängesdal ved Björkvatnet i Tärna socken 24. mai 1858. Hans foreldre het Johan Samuel Andersson²⁴(1828-1895) og Anne Sofie Johansdotter (1835-1907), og de var nybyggere av andre generasjon i Tärna. Det er blitt påstått at Antons oldemor på farssiden var av svensk-samisk ætt, og at hans oldefar på farssiden kunne ha vært *enten* svensk eller finsk. Ellers var Anton av svensk avstamning.²⁵ Anton var Johan Samuels og Anne Sofies førstefødte. Senere fikk de sju barn: tre jenter og fire gutter.²⁶Barna ble oppdratt i kristen tro, og Anton skal ha beskrevet sine foreldre som «mycket religiösa» avholdsmennesker.²⁷

I Tärna var nybrottsfolket både samer, svensker og nordmenn. De hadde gårder og husdyr, men på grunn av topografien og klimaet kunne de ikke drive med jordbruk i stor skala. For eksempel var det ikke mulig å dyrke korn på de fleste steder i sognet, med unntak fra Björkvattensdalen. Til gjengjeld ble potet etter hvert en utbredt og betydningsfull plante. Det var dessuten gode forhold for fangst og fiske. Men det sier seg selv at uår kunne få fatale konsekvenser for mennesker og dyr.²⁸

Rundt år 1861, samme år som koloniseringsepoken sluttet i Tärna,²⁹ utvandret en stor del av Antons slekt på morssiden til Finnmark. Noen av dem ble fastboende i Lebesby, og Anton

---

²⁴ I norsk biografisk leksikon under artikkelen «Anton Johanson» er Samuelsen ført opp som etternavn, ikke Andersson/Andersen. Samuelsen står også på hans gravminne i Lebesby. I organisasjonen Slekt og Datas database over gravminner, er det poengtert at Samuelsen er feil etternavn. I de norske folketellingene er Andersen oppført som etternavn. (Se: <http://www.disnorge.no/gravminner/global1.php>, Lesedato:01.06.17)

²⁵ Gustafson 1920:70-71.

²⁶ Barbala, H. (1999). Lebesbymannen – Anton Johansen I: *Porsangerfolket: Årbok for Porsanger 1999*. Lakselv: Porsanger Historie og Museumslag. s.3.; Svenske husholdningsundersøkelser Tärna 1875-1880; Gustafson 1920:73.

²⁷ Gustafson 1920:73-74, 83.

²⁸ Moritz, P. (1990). *Fjällfolk: livsformer och kulturprocesser i Tärna socken under 1800- och 1900-talen*. (Doktorgradsavhandling). Department of Ethnology, Umeå Universitet, Umeå. s. 19-20, 25-27, 44, 48-49, 171-173; Liliequist, M. (1991). *Nybyggerbarbarn: Barnuppfostran bland nybyggare i Frostvikens, Vilhelmina och Tärna socknar 1850 – 1920*. (Doktorgradsavhandling). Humanistiska fakulteten, Umeå Universitet, Umeå. s. 68-69.

²⁹ Moritz 1990:44.

skal ha hevdet at det var hans besteforeldre som introduserte potet og korn i bygda.³⁰ De konkrete årsakene til at de valgte å flytte kjenner jeg ikke til, men det kan tenkes at det var fattigdom som lå bak det valget. Anton skal selv ha uttalt at han vokste opp i fattige kår,³¹ og det er dermed ikke utenkelig at dette også gjaldt andre i slekta hans. Det var dessuten ikke uvanlig på 1800-tallet at mennesker fra Nord-Sverige og Nord-Finland emigrerte til Norge i søken på et bedre liv. Fisket var særlig attraktivt, og det florerte av «overdrevne forestillinger om rikdommene i nord».³² Likevel, hvis slekta var preget av fattigdom, så ser det ut til at det har skjedd en utvikling i positiv retning etter at de ble lebesbyværing. Allerede i rundt 1876 var de å regne som «velstående», kan jeg lese i et avisintervju med Anton.³³ – Og kanskje var nettopp fisket en årsak til velstanden; «havet kring Finmarken var ett enda fiskvimmel», skal en av Antons onkler ha sagt i 1861.³⁴

Det er usikkert når Anton selv flyttet til Lebesby. Årene 1867, 1874 og 1875 har vært nevnt.³⁵ Her er det relevant å påpeke at året 1867 var et uår i Sverige, noe som førte til at mange flyttet fra Tärna.³⁶ Anton, derimot, skal ha uttalt at han gikk over den svensk-norske grensen som 17-åring for å bo hos en onkel.³⁷ Jeg finner dessuten også ut at Anton, som da var 16 eller 17 år, er nedtegnet i folketellingen fra 1875 som «tjenestedreng» hos Nils Johansen – som for øvrig var lærer, kirkesanger, gårdseier og fisker.³⁸

Antons familie bosatte seg på en gård i Lebesbybukta med navnet Gisslaaten/Gislåtten. Også Anton «flyttet hjem» til sin nærmeste familie; dette skjedde en gang før 1891. Der bodde han sammen med foreldrene, en søster, en bror, en pleiebror og en tjenestepike. De livnærte seg hovedsakelig av jordbruk og fiske, men rypefangst, selfangst og jakt var også viktig. Etter at faren døde i 1895, overtok Anton gården. Han forble ugift og bodde sammen med moren–

---

³⁰ Gustafson 1920:88.

³¹ Stavanger Aftenblad (30.07.1918). Guds almanakk. s.2.

³² Myhre, J. E. (2003). Kapittel 9 Mulighetens land – arbeid i Norge mot slutten av det 19. århundre. I: K. Kjeldstadli (Red.) *Norsk innvandringshistorie, bind 2: I nasjonalstatens tid 1814 – 1940* (s. 223-254). Oslo: Pax Forlag A/S, s.203.

³³ Trondhjems Adresseavis (19.12.1919).Lebesbymanden. s. 10.

³⁴ Gustafson 1920:97.

³⁵ Barbala 1999:3.; Barbala, H. (2000) *TEMAUTSTILLING Lebesbymannen Anton Johansen 1858 – 1929 – og Lebesbysamfunnet*. [u.s]: Lebesby informasjon. s. 8.; Barbala, H. (2002). *Lebesby kirke: Lebesby kirkehistorie 1718 – 2002*. s.139.

³⁶ Moritz 1990:46.

³⁷ Gustafsson 1918:32, Trondhjems Adresseavis 19.12.1919:10.

³⁸ Folketelling fra Lebesby Herred 1875.

fram til hun døde i 1907 – samt en søster og en bror som også var ugifte. De hadde i tillegg 1-2 tjenestefolk boende hos seg.³⁹

Foruten å være fiskerbonde, så hadde Anton flere verv og yrker i løpet av tida han bodde i Lebesby. I ca. 1888 ble han kirketjener, noe han var i rundt 30 år. Like lenge jobbet han for lensmannen som «hjemmelsmann». Han har jobbet som kjørekar for leger og prester, og han satt som kommunestyrerepresentant i 18 år. Han har også jobbet på skiferbruddet i Friarfjord, samt vært assistent og bærer for Norges Geografiske Oppmåling (NGO) i hele 26 sommersesonger. NGO arbeidet da med å kartlegge Finnmarksvidda. Men det var ikke i Finnmark Anton levde sine siste år; de tilbragte han i Kristiania.⁴⁰

Lebesbysamfunnet⁴¹

Laksefjord var i Anton Johansens samtid preget av tre folkegrupper: samer, kvener og nordmenn. Ingen av disse kunne følge sitt slektstre særlig langt tilbake i tid, men det var samene som hadde hatt hatt lengst tilknytning til området. I følge en kilde fra 1941 var samene var gjerne av andre, tredje eller fjerde generasjons innflyttere. Det ble også hevdet at kvenene ikke kunne følge sin slekts tilhørighet til sognet mer enn 100 år tilbake i tid, og at slekta til den daværende norske befolkninga innvandret til Laksefjord på begynnelsen av 1800-tallet. Disse befolkningsgruppene bodde likevel relativt adskilt. På kirkestedet Lebesby bodde det flest nordmenn, mens samer og kvener bodde på andre steder i Laksefjorden. Det fantes likevel områder hvor det bodde flere befolkningsgrupper, for eksempel i Friarfjord og Ifjord. Næringsgrunnlaget for de fleste var naturlig nok fiske, jordbruk og annen matauk.⁴²

I 1819 ble det vedtatt at hovedkirken i Lebesby prestegjeld skulle ligge i bygda Lebesby. Dette førte til at presten, lensmannen og legen også bosatte seg i bygda etter hvert.⁴³ Samene som holdt til på Lebesby før denne tid, ble «fortrengt» bort fra plassen. I Laksefjord var det også innslag av læstadianisme, men den gjorde seg først gjeldende rundt 1910. Den slo rot først og fremst hos den kvenske delen av befolkningen i Laksefjorden, og da særlig på

---

³⁹ Folketellingen for Lebesby Herred 1891; Folketellingen for Lebesby Herred 1900; Folketellingen for Lebesby Herred 1910; Gustafsson 1918:34-35; Gustafson 1920:74; Barbala 2002:143.

⁴⁰ Gustafsson 1918: 32, Barbala 2002:143, 150.; Stavanger Aftenblad 30.07.1918:2.

⁴¹ For kart, se vedlegg 1.

⁴² Falkenberg, J. (1941). *Bosetningen ved Indre Laksefjord i Finnmark: optegnelser fra 1938*. Oslo: [Museet, 1934-1944], s. 56-61, 98-99.

⁴³ Barbala, H. 2002:27.; Falkenberg 1941: 104.

vestsiden - i Veidnes.⁴⁴ Det har også vært innslag av læstadianisme i indre deler av Laksefjord.

Avstandene mellom stedene i Laksefjorden var relativt stor, og kommunikasjonen mellom stedene må ha vært begrenset. Fram til 1892 var Lebesby det eneste anløpsstedet i Laksefjord for rutebåten til Hammerfest (og videre sørover). I 1892 ble Sværholt lagt til på vinterruta, mens tre andre anløpssteder ble lagt til på sommerruta. I 1894 ble en lokalbåt satt i drift i fjorden, og i 1941 hadde den hele 17 anløpssteder i Laksefjorden. Først i 1932 åpnet veien over Ifjordfjellet til Tana, og i 1940 var veien ferdig fra Ifjord til bunnen av Laksefjorden.⁴⁵ Først etter 2. verdenskrig ble veien mellom Ifjord og Lebesby ferdigstilt, og i 1989 ble veien mellom dagens kommunesenter, Kjøllefjord, og indre Laksefjord åpnet.

Både i Lebesbymannens samtid og generasjonen etter, opplevde lebesbysamfunnet voldsomme endringer. Johansen levde i en tid hvor fornorskningen av samene og kvenene var et sentralt aspekt i samfunnet. Fra 1912 ble det nye statsinternatet tatt i bruk i Lebesby, og småskolene i indre del av Laksefjord ble lagt ned. Skolene i ytre strøk besto likevel fram til 2. verdenskrig.⁴⁶ Fornorskningen gikk hardt utover Laksefjordens samer og kvener. Under 2. verdenskrig ble Lebesby brent, og etter krigen ble Kjøllefjord administrasjonssted. Folketallet i Lebesby sogn var i 1930 653, mens det var hele 1113 mennesker i Kjøllefjord sogn. I 1950 var folketallet steget både i Lebesby og Kjøllefjord sogn, da henholdsvis til 917 og 1527. I de senere årene har hele kommunen vært preget av fraflytning.⁴⁷

Basert på denne lille innføringa i Lebesbys historie, så er det klart at lebesbysamfunnet på Johansens tid, var i stor grad begrenset til kun å omfatte bygda Lebesby og muligens de aller nærmeste stedene. I min studie har jeg intervjuet personer som tilhører dagens lebesbysamfunn, og det vil jeg si er steder på veistrekninga Friarfjord – Bekkarfjord. Dette er en strekning på ca. 45 km. I dag bor det i underkant av 182 personer i området.⁴⁸

---

⁴⁴ Falkenberg 1941: 87-88, 105.

⁴⁵ Falkenberg 1941:82.

⁴⁶ Lund, S. (2009). Av en historieløs kommunes skolehistorie. I Lund, S. (red.), *Samisk skolehistorie – 3.* (184-203). [Karasjok]: Davvi girji. s.196.

⁴⁷ Barbala 2002:97, 163, 187.

⁴⁸ Tallet er basert på data hentet fra Statistisk Sentralbyrå for 2017 for følgende grunnkretser: Torskefjord/Bekkarfjord, Lebesby, Ifjord og Friarfjord/Adamsfjord.

Religiøse vekkelser i Lebesbymannens samtid

I sin samtid var Lebesbymannen ansett for å være en profet av mange, og det er dette han hovedsakelig ble kjent for. Johansen var tilknyttet statskirken ifølge folketellingene, i tillegg til at vi vet at han jobbet som kirketjener i kirka på Lebesby. Likevel må vi se nærmere på hva som rørte seg i det kristne miljøet i hans samtid for å finne en forklaring på hvorfor det var grobunn for å bli kjent som profet.

1800-tallet kan kalles en «glanstid for den organiserte lekmannsbevegelse».⁴⁹ I takt med at lekmannsbevegelsen utfoldet seg, så utviklet samfunnet seg demokratisk.

Lekmannsbevegelsene var derfor en maktfaktor både i kirken og ellers i samfunnet. Flere misjonsforeninger ble dannet i løpet av århundret, og først ut var ytremisjonsaktiviteten på 1830-tallet, og deretter oppsto indremisjonslagene på midten av århundret.

Indremisjonsbevegelsen kan anses som en folkebevegelse i samtida. Her kan for eksempel Indremisjonen og Samemisjonen nevnes som organisasjoner.⁵⁰

Indremisjonen ble opprettet av Gisle Johnson, mannen bak «den johnsonske vekkelsen».

Denne vekkelsen var en stor pietistisk vekkelse som vektla at hvert menneske måtte ha en personlig omvendelse for å være kristen. Felles for alle vekkelser på denne tida var at de vektla personlig tro, ikke sakramentet, for å oppnå frelse. Flere av indremisjonslagene som ble stiftet på denne tiden, ble etter hvert en del av *Den norske Lutherstiftelse*.⁵¹ I 1888 ble *Norsk Finne-mission* stiftet i Tromsø, og «målet var å demme opp for frikirkelige tendenser»⁵² I 1910 ble *Norsk-Luthersk Finnemissionsforbund* dannet i Bergen, og begge disse organisasjonene ble i 1925 til *Norges Finnemisjonselskap*. De hadde et hovedfokus på å forkynde Bibelen, men de hadde også et «diakonalt engasjement»⁵³

I tillegg ble den første menigheten tilknyttet Pinsebevegelsen stiftet i 1916 i Kristiania. Den ble kalt Filadelfia, og dens tilhengere «pinsevenner». Idealet for dem var en sann kristen tro og praksis, og de kritiserte de etablerte kirkesamfunnene, blant annet Den Norske Kirke. Bevegelsen fikk en rask vekst, og ble raskt den største frikirkelige samfunn i Norge.⁵⁴

---

⁴⁹ Elstad, H. (2005). *Nyere norsk kristendomshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget. s.76.

⁵⁰ *ibid.*: 43, 49, 50-52, 76-77.

⁵¹ *ibid.*

⁵² *ibid.*:53.

⁵³ *ibid.*

⁵⁴ *ibid.*:77.

Samtidig med indremisjonsbevegelsen, vokste også arbeiderbevegelsen til. På flere måter havnet disse aktørene i konflikt med hverandre. Den sosialistiske ideologi var i sin natur anti-religiøs, i tillegg til at Kirken ble sett på som en sentral del av det borgerlige samfunn. Ergo var Kirken også en motstander i deres øyne. Kirken, på sin side, forsto gjerne ikke at samfunnet måtte endres for å gjøre ting bedre for arbeiderklassen. De så på sosialismen som en kontrast til deres livssyn. Etter første verdenskrig ble dette forholdet ytterligere skjerpet på grunn av sosial nød og uro, i tillegg fryktet man at revolusjonen skulle komme over grensa fra Russland.⁵⁵

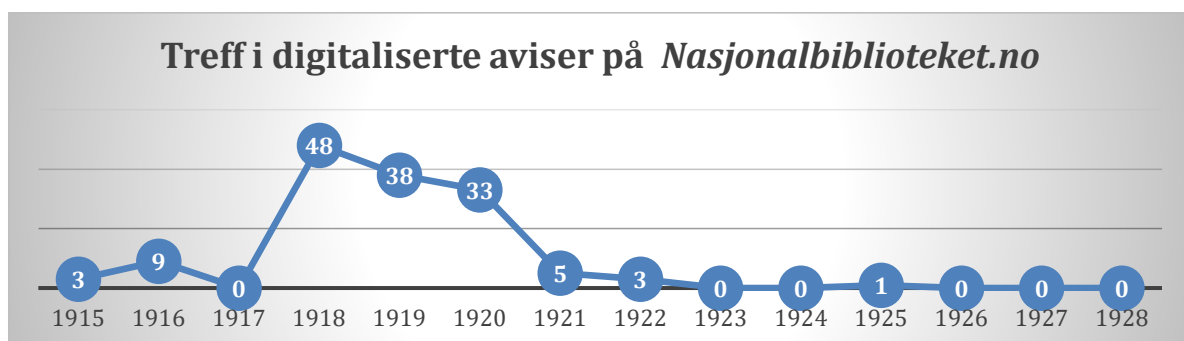
---

⁵⁵ *ibid.*:77-79.

Kapittel 2. Anton Johansen i samtidige kilder: Grunnlag for minnekultur (1914 – 1928)

Introduksjon

For å kunne si noe om hvordan Anton Johansen ble sett på i tida han levde, må jeg basere meg på samtidige kilder. Jeg har her valgt å ta utgangspunkt i digitaliserte aviser gjennom Nasjonalbibliotekets (NB) nettsider. Gjennom søk på «Lebesbymannen» og «Lebesbymanden» kommer det et mønster til syne. Kvantitativt kan vi snakke om tre ulike perioder: den første perioden strekker seg fra 1915 – 1916, den andre er fra 1918-1920, og den siste strekker seg fra 1921 – 1928. Den sistnevnte perioden er svært sparsommelig på avisomtaler, og kunne nok ha vært avsluttet i 1925. Men i og med at Johansen dør i begynnelsen av 1929, så ønsker jeg å inkludere de siste årene for ordens skyld. I tillegg nevner jeg at den *aller første* norske avisomtalen tilknyttet Lebesbymannens syner *ikke* er en del av NBs digitaliserte aviser. Men jeg ønsker å inkludere den i den første perioden for å skape en helhet, og derfor blir den første perioden satt fra 1914 til 1916. Det kvantitative grunnlaget som dukker opp i NB kan vises i følgende diagram:

Figur 1: Diagram som viser treff på nb.no på «Lebesbymannen» og «Lebesbymanden» i perioden 1915-1928; omtaler som ikke refererer til Anton Johansen er luket ut. Søk foretatt 15.02.2017.

Jeg vil i dette kapitlet presentere en kvalitativ undersøkelse av kildene. Følgende spørsmål er sentrale: hvordan ble Anton Johansen presentert i de ulike periodene, hvilket innhold ble presentert i tilknytning til ham, og kan dette forklare svingningene i omtalene? I tillegg til avisene funnet gjennom Nasjonalbiblioteket, vil andre relevante kilder bli trukket inn.

1914 – 1916

De to første omtalene i media av Anton Johansens' syner

Østfinnmarkens Folkeblad

I *Østfinnmarkens Folkeblad*⁵⁶ 9. februar 1914 sto en 266 ord lang notis med tittelen «Verdenskrigen som kommer? En Lebesbymands merkelige syn» på trykk. Utgangspunktet for teksten var et brev som en lebesbyværing - «hvis paalitelighet er heved over all tvil» - hadde sendt inn til avisa. I brevet redegjorde vedkommende for et samtaleemne som hadde floreret i bygda den vinteren: Bygdefolket hadde vært opptatt av historien om et «merkelig syn» som en sambygding hadde hatt, og fortellingen hadde delvis «sat sindene i temmelig sterk bevægelse». Hvorvidt reaksjonene var positive eller negative, beskrives ikke nærmere. Navnet til synenes opphavsmann var ukjent, men han ble omtalt som «en noget ældre ungkar av svensk avstamning [...] [samt] strævsom, sparsom og velholdende».⁵⁷

Hovedinnholdet i notisen omhandlet synene som mannen hadde hatt, og de ble beskrevet som «grufulde syner av den værste europeiske krig» med «en række blodige slagmarker rundt om i Europa». Mannen hadde sett et stort slag mellom nordmenn og russere finne sted. Slagmarken lå mellom Karasjok og Porsangerfjorden. Han så også at byer i Sverige ble rammet av krigshandlinger. Stockholm ble bombardert av en russisk luftflåte, og Gøteborg ble bombardert av franskmenn. Han så også Tyskland tape en krig mot en samlet hær bestående av engelskmenn og belgiere. I tillegg ba en *røst* ham om å reise til de styrende i Kristiania, Stockholm og Berlin for å fortelle om disse synene. Dette førte til at mannen brukte egne midler og reiste sørover. I brevet ble det også fortalt at mannen nettopp var kommet hjem etter å ha møtt flere av «Sveriges mere fremtrædende mænd», men dette kunne han visstnok ikke snakke så mye om fordi han hadde fått et pålegg om det.⁵⁸

I denne notisen er ikke Anton Johansens identitet kjent for de uinnvidde, men opplysningene som er gitt om mannen med synene, stedstilhørigheten og synenes innhold gjør det rimelig å tro at det er Anton det er snakk om. Ett år senere, da Johansen står frem med navn, ble det dessuten referert til denne notisen.⁵⁹ Ellers er det verdt å merke seg at det var en lebesbyværing som hadde sendt inn denne første beretningen om Antons syner, og at det kom

---

⁵⁶ Avisen var et organ for venstrepartiet, og var ellers ei lokalavis. (Beronka, J. (1933) *Vadsø bys historie: med spredte bidrag til Varangers historie*. Vadsø: Vadsø kommune. s.199.)

⁵⁷ Østfinnmarkens folkeblad (9.02.1914). *Verdenskrigen som kommer? En Lebesbymands merkelige syn*. s.2.
⁵⁸ *ibid*.

⁵⁹ Arth.R. (18.03.1915). Lebesbymanden som forutsaa krigen. Hans egen fortælling om „aabenbarelsen“. *Trondhjems Adresseavis*. s.1.

frem at synene var noe folk i bygda kjente til og snakket om. I tillegg ble Johansen omtalt med positive karakteristikk.

I overskriften ble begrepet *verdenskrig* benyttet, men det er ikke klart om dette var Johansens, innsenderen av brevet eller arbeidere i *Østfinmarkens Folkeblad* sin uttrykksmåte. Likevel er det interessant å se at kun Norge, Sverige, Tyskland, Belgia og England ble nevnt som krigende eller krigsrammede nasjoner. Ellers var detaljene om den kommende verdenskrigen lite utbrodert.

Det ble heller ikke forklart om noen eller noen hadde gitt Anton *synene*. Det var ikke et klart religiøst aspekt knyttet til dem. Men det ble nevnt at en *røst* hadde *bedt* ham om å reise ut og advare ledende menn. Johansen ble dermed fremstilt som en aktør ved at han hadde et *valg* om hvorvidt han skulle reise ut for å advare styresmaktene eller ikke. Han valgte å reise, og han betalte enda reisen fra egen lomme.

Anton Johansen - «En Lebesbymand» - ble ikke nevnt videre i *Østfinmarkens Folkeblad* i 1914. Dette til tross for at en verdenskrig brøt ut kun måneder etter at notisen sto på trykk. Heller ikke søk i NBs digitaliserte aviser gir treff på saker som omtaler Johansens syner dette året. Det ser dermed ut til at notisen i seg selv ikke vekte stor oppmerksomhet i norske aviser.

Svenska Morgonbladet

3. mars 1914 - altså ca. en måned etter at notisen ble trykt- ble også en artikkel publisert i Stockholmsavisen *Svenska Morgonbladet*. en frikirkelig dagsavis.⁶⁰ I kapittel 1 understrekte jeg at denne avhandlingen i all hovedsak behandler norske kilder, men siden dette er den første omtalen av Anton Johansen ved hans navn, så velger jeg å se nærmere på hva som har blitt skrevet. Artikkelen hadde tittelen «En profetia. Av E. Melander»⁶¹, og den ble skrevet og innsendt til avisen av Emil Melander. Han var sjef for den topografiske avdelingen og det «allmenne kartverk» i Sverige, samt en av stifterne av *Kristelig Forening for Unge Menn* (KFUM) i Sverige.⁶² Synene til Anton Johansen ble i stor grad fremstilt i en oppsummerende stil. I tillegg til tekst, inneholder artikkelen et bilde av Anton.

---

⁶⁰ Melander, E. (03.03.1914). En profetia Af E. Melander. *Svenska Morgonbladet*. s.2-3 ; Svenskt biografisk lexikon. *Ollén, släkt*. Hentet fra <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7731>. Lesedato: 24.02.2017.

⁶¹ Melander 1914:2.

⁶² Ek,S.(1999). *Profeten Anton Johansson: Sannskådare eller överlevnadskonstnär*. Uppsala:Uppsala Universitet: 9. ; KFUM var en kristen organisasjon som var opptatt av både kristne og allmenmenneskelige aspekter. (Spurcheland, O. (1919). *Kristiania Kristelige Forening Av Unge Mænd*. Kristiania: KFUM:9).

Det kommer frem at Anton Johansen, som da var fremmed for Melander, plutselig sto på hans dør i Stockholm desember 1913. Anton fortalte at var kommet fra Kristiania hvor han hadde snakket med offiserer i Norges Geografiske Opmaaling (NGO), samt utenriksministeren. Han kjente disse offiserene fra arbeidet på Finnmarksvidda, og gjennom dem hadde han fått høre om Melander. I Sveriges hovedstad hadde han også oppsøkt den norske ministeren. Årsaken til at han ønsket å snakke med disse høytstående herrene var at natten til 14. november 1907 hadde *Ånden* besøkt ham, og en *røst* hadde fortalt ham om - og vist ham - fremtidige hendelser. Han hadde nå fått det for seg at svenskene burde være beredt på det som kom til å skje, og derfor reiste han sørover for å informere dem om hva han hadde opplevd for 7 år siden. Han fortalte dessuten Melander at han i tillegg ønsket å dra til keiser Wilhelm for å advare ham.⁶³ Hva som var grunnen til at han besøkte offiserene og utenriksministeren i Kristiania kom ikke fram i Melanders artikkel, men det virker som om han ønsket å advare høyerestående menn der også.

Hva var det så Anton advarte Melander om? Jo, innsikten som Anton hadde fått fra *Ånden/røsten* handlet hovedsakelig om kommende kriger og sykdom. *Røsten* som talte til Anton hadde et par år før reisen sørover

talat om kriget i Tripolis och på Balkanhalfön, men nu hade den sagt, att det också skulde bli ett krig mellan Tyskland och Österrike på den ena sidan, och Ryssland, Frankrike och England på den andra. Belgien skulle också vara med. Huruvida Italien skulle deltaga kunde han ej se. [...] Sverige och Norge skola akta sig at ej bli indragna. Vi må bedja till Herren, att han bevarar oss. För Sverige skall det vara svårare att undgå än för Norge. Tyskland skall förlora Elsass och Lothringen. [...] England skall få krig i Indien, och äfrven skall det blifva något krig i Spanien. [...] Sjukdom skall härja bland människorna. Det skall vara lungesot. [...] det skall blifva krig mellan Sverige och Norge på den ena sidan och Ryssland og Frankrike på den andre. [...] En järnbane skall byggas genom Finland till Sydvaranger. Två stora slag skola stå mellem Porsanger och Tana älfver [...] så angripa Rysserna Gotland [...] sedan gå de i land söder om Stockholm. [...] Franskmännen angrep Göteborg. [...] på denne tid regerade socialistarna i Sverige [...] Sverige förlorade Gotland och Norge hela norra delen.⁶⁴

På spørsmål fra Melander om den sistnevnte krigen var nærme, svarte Anton: «Jeg syntes ikke at det så ut som den var like rundt hjørnet.»⁶⁵ Noen konkret tidsfestning av krigene ble altså ikke gitt, og detaljene var heller mangelfulle. Men det er verdt å presisere at innholdsmessig sprikte ikke artikkelen fra notisen i *Østfinmarkens Folkeblad*, bortsett fra at artikkelen gir et inntrykk av flere kriger, involverte nasjoner og sykdom. Notisen omtalte kun en potensiell

---

⁶³ Melander 1914: 2-3.

⁶⁴ *ibid.*, min transkripsjon [tilsendt på pdf-fil var av dårlig kvalitet, og derfor kan skrivefeil forekomme].

⁶⁵ *ibid.*

verdenskrig. Årsaken(e) til krigen(e) ble ikke utdypet hverken i notisen eller artikkelen, men i Melanders artikkel kommer det frem hva Anton selv mente var (noe av) årsaken til *en* av dem: «dette ville ikke ha skjedd hvis ikke Sverige og Norge hadde syndet så mye [sagt av Anton til *røsten*]». ⁶⁶

Det religiøse aspektet var dermed mer fremtredende i artikkelen enn i notisen. Avisen *Svenska Morgonbladet* var jo i seg selv en kristen avis, men også tittelen «En Profeti. Av E. Melander» antyder et religiøst innhold. I teksten kan det virke som om *Ånden* og *Røsten* som begrep ble brukt om hverandre, og at de sikter til Gud. Dette er nærliggende å tro fordi det ble sagt at *Røsten* talte om «Gudsrikets hemmeligheter». ⁶⁷ For øvrig var *fremsynet* som Johansen hadde fått, betegnet som en *gave*. Med andre ord ble det indikert at Anton hadde et positivt forhold til sine evner, og at han var et talerør for Gud. Antons personlige gudstro ble i så måte fremhevet. Det ble også fortalt om hans gudfryktighet, samt at han begynte «å lese Bibelen for alvor fra perm til perm 'for å lære kjærlighet og ydmykhet'». ⁶⁸ Videre vektlegges det at Johansens budskap til det svenske folket var at de måtte be til Gud for å bli skånet for krig. ⁶⁹ Det kan dermed se ut til at et gammeltestamentlig bilde av Gud ble lagt til grunne; Gud var streng og dømmende, og de som syndet skulle få «kjenne på» hans vrede. ⁷⁰

Melander selv understrekte likevel en viss diplomatisk holdning til synene, og selv om tittelen til hans tekst var «En profeti», så omtalte han ikke Anton som profet. Likevel støttet han Johansen i hans gjerning. Antons pågangsmot og troverdighet ble trukket frem:

Nå spør sikkert noen om jeg tror på alt dette [synene]. Jeg svarer: det finnes visse ting som man hverken tror eller ikke tror. Men at Anton Johansson selv trodde på det han fortalte, det tror jeg fullt og helt. Man tar ikke alle sine kontanter og reiser fra Nordkyn – først over fjell i snøstorm [...], så i den mørke, kalde vinteren på Ishavet og Nordsjøen for å utføre et ærende så langt sør, uten at man selv tror at man er sann. ⁷¹

Årsaken til at Melander hverken stilte seg bak synene eller tok avstand fra dem, kan jeg bare spekulere i. Kanskje visste han ikke hva han selv trodde, eller kanskje ville han ikke risikere sitt rennommé dersom forutsigelsene ikke slo til. Likevel valgte han jo å sende inn artikkelen til avisa, noe som indikerer at han i alle fall til en viss grad trodde på dem.

---

⁶⁶ *ibid.*

⁶⁷ *ibid.*

⁶⁸ *ibid.*

⁶⁹ *ibid.*:2.

⁷⁰ Hagen, R. (2011). Anton Johanson. *Norsk biografisk leksikon*. Hentet fra https://nbl.snl.no/Anton_Johanson. Lesedato: 03.04.17.

⁷¹ Melander 1914:3, min oversettelse.

I artikkelen var det også et fokus på personen Anton Johansen. Her er det interessant at navnet *Anton Johansson* brukt. Med andre ord ble det svenske patronymikonet *-son* benyttet, til tross for at Melander likevel presenterte Anton som en nordmann fra Lebesby. Antons fødeår og –sted, samt at han utvandret til Norge fra Tärna under nødåret 1867 ble også fortalt. Melander har i tillegg vektlagt å beskrive Antons utseende og yrkesvalg: «[han] var en liten man med rätt typisk fiskarutseende. Han uppgaf sig ock vara fiskare, men tillika gaarbrugare, Stevnevidne ock sedan 22 år assistent (handtlangara) vid den «geografiske Opmaaling»»⁷²

Et siste aspekt ved artikkelen som er verdt å merke seg, er at Johansen ble fremstilt som annerledes, og da med et undrende (og potensielt nedvurderende) fortegn. Melander beskrev lebesbyværingene slik: «Där lefver ett folk, som har sin lilla värd för sig långt bort från allfarsvegarna. [...] de bilda sig egendomliga föreställningar om mångt och mycket, när de läsa sine tidningar och böcker framför allt sin bibel»⁷³ Det at Lebesby, og Finnmark som helhet, kunne bli skildret som et perifert område «långt från allfarsvegarna» er ikke utenkelig, men setningen «de bilda sig egendomliga föreställningar» tyder på at Melander anså lebesbyværingene som et kristent folk med en annen virkelighetsforståelse. Hvorvidt dette er negativt eller ei er vanskelig å vurdere.

I likhet med notisen fra Finnmark, skal heller ikke Melanders artikkel ha vakt stor oppsikt, bortsett fra det som kan oppfattes som en sarkastisk artikkel i *Svenska Dagbladet* dagen etter.⁷⁴ Der fortalte de om Antons bakgrunn og herkomst før de skrev: «Nu har han gjort den långa resan hit inkom för herr Melander framlägga sina profetior. Det är en röst, som talat till honom, och öfvste Melander berättar därom följande.»⁷⁵ Dernest skal de ha gjengitt store deler av Melanders artikkel.⁷⁶

Lebesbymannen forutså krigen

I mars 1915, ett år etter at notisen i *Østfinmark Folkeblad* sto på trykk, kom det fram i en norsk avis at det var Anton Johansen som var «En Lebesbymand». I *Tronhjems Adresseavis* 18. mars 1915 var mesteparten av forsiden prydet med artikkelen «Lebesbymanden som forutsaa krigen. Hans egen fortælling om „aabenbarelsen“.» Artikkelen var basert på et

---

⁷² Melander 1914:3.

⁷³ *ibid.*:2.

⁷⁴ Ek 1999:11.

⁷⁵ *ibid.*

⁷⁶ *ibid.*

intervju med Johansen gjort av avisens «reisende medarbeider». ⁷⁷ Teksten ble også publisert i andre aviser. ⁷⁸

Allerede i overskrifta ble det klart hvorfor *Lebesbymanden* ble skrevet om nå: han forutså krigen. For å vise til dokumentasjon på dette, ble det referert til notisen i *Østfinmarkens Folkeblad*. Videre ble det påstått at notisen «jog rædsel i mange» i Øst-Finnmark, til tross for at den ikke inneholdt den fulle åpenbaringen som Anton hadde hatt. Det ble påstått at personen som sendte inn brevet, ikke hadde turt å skrive ned alt som han hadde fått høre. Grunnen var at vedkommende ikke ville «skræmme vettet av folk som litet taalte av den slags ting». Videre ble det forklart hvorfor Anton selv ikke skrev om synene sine: han betegnet ikke seg selv som «saa kyndig i at skrive at han kan faa det rigtig godt frem hvad Herren sa». ⁷⁹

I denne artikkelen ble for første gang Anton Johansens syner beskrevet omstendelig. Det ble nevnt at hans *sjette sans* strakk seg tilbake til 1886⁸⁰, og at han da hadde fått sitt første varsel fra Herren. Varslet gikk ut på at to av hans brødre kom til å omkomme, hvilket de senere gjorde. Etter dette fikk han vite om flere fremtidige hendelser, som regel ulykker. Også *den store krig* ble omtalt, og flere av detaljene som ble trukket frem, hadde også blitt omtalt av Melander. Men ny informasjon ble lagt til: Det skulle bli en konflikt mellom Tyskland, Østerrike og England om Irland, og England skulle også miste India som konsekvens av en krig mellom dem. I tillegg skulle «De plager begynde som omtales i Johannes aabenbaring»⁸¹. Der skal bli en forfærdelig mængde med lynnedslag».

Likevel hadde fortsatt ikke *Lebesbymanden* en klar formening om når disse hendelsene skulle finne sted, noe han forklarte med at «Herren sa saa meget at det var ikke greit at holde fra hverandre altsammen. Men slagene på Finmarksvidden syntes at ligge langt fremme i tiden, likeledes krigen i Spanien og Indien.» Årsaken til *den store europeiske krig* ble i denne artikkelen uttalt tydelig: «synden i verden var blit saa stor at Gud ikke kunne taale den længer». ⁸²

---

⁷⁷ Arth.R. 18.03.1915:1.

⁷⁸ Arth. R. (20.03.1915). *Lebesbymanden* som forutsaa krigen. Hans egen fortælling om „aabenbarelsen“. *Trondhjems Folkeblad*. s. 5.; Arth. R. (23.03.1915). *Lebesbymanden* som forutsaa krigen. Hans egen fortælling om „aabenbarelsen“. *Inhereds-posten*. s. 4.

⁷⁹ Arth.R.18.03.191: 1.

⁸⁰ For ordens skyld: både tidligere og senere avisartikler nevner at disse hendelsene skjedde i 1884, ikke 1886.

⁸¹ Johannes åpenbaring er «Det nye testamentets siste bok og eneste apokalypse, dvs. åpenbaringer om den himmelske verden og Guds plan for hva som skal skje når denne verden forgår og en ny verden skapes.» Her kan man blant annet lese om endetidens trengsler. (Seim, T.K. (14.02.2009). Johannes' Åpenbaring. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Johannes%27_%C3%A5penbaring. Lesedato:07.04.2017.

⁸² Arth.R. 18.03.1915: s.1.

Det ble også fortalt en del om Johansen selv, og hans utseende ble spesielt vektlagt. Han ble portrettert som uflidd og sterk, og tilsynelatende lite materialistisk. Begrepet *naturbarn* ble også benyttet om ham, men om det ble brukt i positiv eller negativ forstand kommer ikke tydelig fram. Likevel er det nærliggende å tro at det betyr «enkel». Beskrivelsen av ham vises med følgende sitat:

Lebesbymanden taler hurtig, ordene gaar som kjepper i jul, og like rap som han er i munden er han i de smaa brune øinene sine. Han er en liten, men bred og usedvanlig sterkbygget mand. Et busket hode er det som stikker op av vadmelstrøien, frodig som en urskog gror haar og skjæg, det er haaret og skjægget og ikke ansigtet en faar tak i, naar en ser ham første gang. [...] Litt eiendommelig og original er han, ikke saa litet maaske. Men ikke mer end at det kan indlemmes under begrepet naturbarn.⁸³

Det var også viet plass i artikkelen til å fortelle om Antons første reise sørover; det vil si den reisen hvor han traff Melander i Stockholm. Særlig ble de besøkene han gjorde fremhevet. I Kristiania hadde han vært på Stortinget, og i Stockholm hadde han vært hos Melander, prins Bernadotte (to ganger), samt statsminister Staaff. Det ble presisert at han ønsket å reise til Berlin til keiser Wilhelm, men at han ikke hadde råd. Det ble ikke fortalt mer detaljert om Antons reiser, noe som gir inntrykk av at det var mest interessant å skrive/lese om hans møter med høytstående personer.⁸⁴

Det er tydelig at tilnavnet *Lebesbymanden* nå hadde slått rot. I artikkelen ble også *Manden fra Lebesby* benyttet en gang. Det ble også forklart at *Johanson* kan bli brukt som etternavn, nettopp fordi Anton var svenskfødt og fortsatt talte noe svensk:

Lebesbymanden heter Anton Johansen. [...] i Finmarken gaar han ikke under andet navn enn Lebesbymanden. Jeg maatte spørge mig for vel og længe før jeg fik fat i navnet. Det kan ellers godt hælde at det er Johanson for Anton er svensk av fødsel og bryter sterkt paa det svenske naar han taler.⁸⁵

Antons troverdighet forble heller ikke i denne artikkelen ukommentert. Journalisten vektla at det ikke var tvil om at Anton selv trodde på at det var Gud som hadde fortalt og vist ham fremtiden. Lebesbymannen var ikke ute etter å bevisst bløffe noen for «det vilde være i strid med mandens personlighet og hans omgivelsers skudsmaal om ham.» Men artikkelforfatteren understreker også at Anton var historieinteressert, og han undrer seg om dette kan være en forklaring på Lebesbymannens syner. Likevel utviste også skribenten en diplomatisk holdning til Johansens budskap, og han skrev at «enhver som lyster kan jo gjøre op sin teori».⁸⁶ Det kan

---

⁸³ ibid.

⁸⁴ ibid.

⁸⁵ ibid.

⁸⁶ ibid.

dermed se ut til at artikkelen som helhet dreide seg om spredning av informasjon eller underholdning fremfor enn overbevisning. Leserne ble gjort oppmerksomme på at synene ikke nødvendigvis var en objektiv sannhet, men det ble lagt opp til at de ikke skulle tvile på at Anton var ærlig.

Selv om jeg får inntrykk at Anton Johansen var kjent på dette tidspunktet, dukker ikke flere avisartikler om ham opp i søk gjennom NB i 1915. Det går over et år før han ble omtalt neste gang.

«Alle vil vel huske «Lebesbymanden»»

31. mai 1916 hadde *Trondhjems Adresseavis*⁸⁷ en sak med tittelen «Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“» på trykk. Saken hadde de hentet fra *Finmarkens Amtstidende*. Den innledet med å påstå at «Alle vil huske «Lebesbymanden», den svenskfødte Anton Johanson paa Lebesby, som forutsaa verdenskrigen, og de fleste har vel læst om hans reiser till Kristiania og Stockholm».⁸⁸ Det ble med andre ord stadfestet at til tross for at det var gått et helt år siden sist han ble omtalt, så var ikke Lebesbymannen glemt. Det virker heller som om alle *burde* kjenne til ham, fordi det ble påstått at han forutså krigen. Likevel ble han introdusert, noe som indikerer at han kanskje ikke var så godt kjent for alle.

I teksten ble det presisert at Anton Johansen selv har tilkalt korrespondenten fra *Finmarkens Amtstidende* for å berette om et nytt syn han hadde hatt, og at korrespondenten kom reisende til ham. Hvor Anton befant seg da de møttes, kommer ikke frem.⁸⁹ Men det faktum at han fikk tilkalt en journalist, indikerer at det fortsatt fantes en interesse for ham blant folk og media. I løpet av de neste par månedene ble artikkelen spredt i Norge, og flere aviser gjengir den.⁹⁰

Johansens nye syn tok utgangspunkt i et besøk han hadde hatt av Herren en natt. Igjen var det krig og sykdommer som var i fokus: I krigen mellom England og India skulle nøytrale stater trekkes inn, blant annet Portugal. Belgia skulle ikke bli et fritt land på lang tid fordi belgierne

---

⁸⁷ Denne dagsavisen ble utgitt i Trondhjem, og ble omtalt som hovedsakelig uavhengig konservativ. (Pettersen, Ø.B. (09.05.2016). Adresseavisen. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Adresseavisen#-Historikk>. Lesedato: 15.04.2017.)

⁸⁸ Trondhjems Adresseavis. (31.05.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s.5.

⁸⁹ *ibid*.

⁹⁰ Trondhjems Folkeblad. (03.06.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s. 3.; Hedmarkens Amtstidende. (06.06.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s. 3.; Flekkefjordposten. (10.06.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s. 1.; Dagbladet. (11.07.1916). Lebesby-mandens nye syner. s.2.; Ringerikes blad. (15.07.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s.2.

hadde syndet for mye. Polen skulle bli selvstendig, men Serbia skulle forbli underkuet. Ukjente sykdommer og tuberkulose kom til å til ramme Norge på grunn av «det norske folks letsindighet og pengebegjærlighets skyld og fordi det norske folk ikke vil vedbli at bede til Herren». Dyrtid skulle føre til at prisene ble ganget med seks. Nøden kom til å vare i seks år. – Men hovedbudskapet, og grunnen til at Johansen tilkalte korrespondenten, var at han ønsket «at bekjentgjøre de store farer som truer vort fædreland Norge», samt fortelle at de tunge tidene i Norge kunne - i likhet med verdenskrigen - forkortes ved hjelp av bønn.⁹¹

I Johansens nye syn var det med andre ord et økt fokus på den norske situasjonen, i motsetning til tidligere hvor fokuset har vært på verdenskrigen eller *den store europeiske krig*. I denne teksten har Anton også nevnt at årsaken til at Norge hadde blitt skånet for krig så langt, var på grunn av det norske folks «bønner som blev opsendt til Herren forrige nytaarsdag».⁹² Norge og det norske folk ble dermed oppfordret til å være proaktive, ellers ville nød ramme dem.

Til tross for et økt fokus på hjemlandet, finner jeg ingen flere lengre avisartikler om Anton Johansen i 1916 og 1917. Av andre avisomtaler i 1916, dukket det kun opp korte notiser i *Trondhjems Folkeblad*⁹³ og *Nordlands avis*⁹⁴. Notisene fortalte at *Lebesbymanden* var på tur til Kristiania for å berette kongen om sine syner, og de ble publisert i samme tidsrom som artikkelen. Dette var altså andre gangen Anton reiste sydover for å spre sitt budskap om kommende kriger og lidelser. Begge avisene bruker dessuten kun tilnavnet; ikke det fulle navnet *Anton Johansen*. Det ble heller ikke utdypet mer om synene, og det er dermed klart at *Lebesbymanden* og hans syner nå var såpass kjent at han ikke trengte en videre introduksjon.

---

⁹¹ Trondhjems Adresseavis 31.05.1916:5.

⁹² *ibid.*

⁹³ Trondhjems Folkeblad. (27.06.1916). *Lebesbymanden* paa sydtur. s.2.

⁹⁴ Nordlands avis. (11.07.1916). *Lebesbymanden*. s. 2.

1918 – 1920

Den andre reisen

I februar 1918 begynte omtalene av Anton Johansen å ta seg opp for alvor. Anton var da tilbake i Kristiania. Flere av de første avisomtalen i 1918 innledet med fraser som indikerte at synene hans var årsaken til at han ble skrevet om: «Johannessen Lebesby har atter hat syner»⁹⁵, «for et par dage siden fortalte han i et brev til »Aftenposten« om sine allersidste syner»⁹⁶ og «Han fortæller Dagbladet om sine nyeste syner»⁹⁷. Det ser også ut til å være et skifte i hvordan det ble skrevet om synene. Tidligere var det snakk om Antons syner og hva han hadde sett, mens nå *profeterte* han. Dette kan avisoverskrifter som «Lebesby-manden profeterer»⁹⁸ og «Profeten fra Lebesby»⁹⁹ illustrere. Antons aktive rolle ble i så måte i større grad forsterket, og merkelappen *profet* ble brukt. Det er tydelig at han var ønsket i mediebildet.

Intervju med Aftenposten: Freden og forsvar av profetiske evner

I de første avisomtalen i denne perioden ble det referert til et brev som Anton Johansen hadde sendt til *Aftenposten*. I brevet fortalte han om sine siste syner. Flere av Antons syner var allerede blitt publisert i aviser, men noe nytt kom fram: «Den fuldstændige fred» skulle ikke inntreffe før i 1921 på grunn av at England, Amerika, Frankrike og deres allierte ikke ville slutte fred. I tillegg måtte Tyskland og England passe seg for indre uroligheter. Frankrike og Spania skulle komme i krig, men årstallet var usikkert. Krigen mellom Frankrike, Russland, Sverige og Norge kom til å begynne i 1953, og Danmark skulle da herjes av lynild. Polen skulle være tysk på dette tidspunktet. På Balkan skulle det også bli uroligheter, tyrkerne skulle være nesten helt forsvunnet, og jødene hadde i stor grad vendt tilbake til sitt land.¹⁰⁰ Synene var dermed rettet mot samtidsaktuelle politiske forhold i Europa, og her er det spesielt verdt å merke seg at Johansen snakket om en fremtidig *fred*. Aspekter som angikk Norge og nordmenn direkte ble i liten grad utbrodert på dette tidspunktet.

Siden Anton Johansen oppholdt seg i Kristiania, ble han også et intervjuobjekt for blant annet *Aftenposten* og *Dagbladet*. I disse intervjuene ble det gitt et innblikk i forhold som omhandlet mer enn spådommenes fremtidsrettede innhold. I *Aftenpostens* artikkel, «Den fremsynte»,

---

⁹⁵ Indre Akershus. (16.02.1918).Lebesby-manden profeterer. s.2.

⁹⁶ Aftenposten. (28.02.1918). Den framsynte. s.5.

⁹⁷ Dagbladet. (13.03.1918) Profeten fra Lebesby. s.6.

⁹⁸ Indre Akershus 16.02.1918: 2.

⁹⁹ Dagbladet 13.03.1918: 6.

¹⁰⁰ Indre Akershus 16.02.1918: 2.; Arbeidets Rett. (22.02.1918). Lebesbymandens sidste syner. s. 1.

spurte journalistene hva som var årsaken til Antons ferd til Kristiania. Det kommer da frem at han håpet at freden skulle komme før 1921, og dette kunne skje ved at «alle troende slutter sig sammen og beder». Implisitt betød dette da at han ønsket å arbeide for å få til dette. Han fortalte at han blant hadde besøkt den svenske ministeren, men at han ikke hadde vært hos kongen siden han bodde «helt oppe paa Kongesæteren». Han fortalte også at han ikke hadde møtt motvilje fra folk, og at han ønsket å reise videre til Stockholm.¹⁰¹

Likevel unnlot ikke journalistene å spørre om hva Anton hadde *sett* eller *hørt* nylig. Anton svarte på skribentenes spørsmål, og han fortalte om hendelser som ikke hadde vært oppe i media tidligere: han hadde truffet andre med *åndegaver*, samt at han hadde forutsett nylige hendelser. Her pekte han på rasjoneringa, at det kom til å bli lite sild i Nordland og Tromsø amt, samt freden i øst. Anton understrekte også at «Der er nok mange som tror, jeg har en skrue løs». Selv avviste han dette fordi han ikke kunne ha vært kirketjener i 30 år, samt jobbet for NGO i 26 år hvis han hadde vært det.¹⁰²

Dermed kom en litt annen karakter til syne i denne artikkelen; Anton Johansen forsvarer seg selv, sine evner og synene: han var ikke en gal mann, det fantes flere som ham og noe av det han hadde sett i syner, hadde gått i oppfyllelse (selv om det ikke forelå dokumentasjon på at hendelsene faktisk var forutsette). Det kommer ikke fram om journalistene har spurt ham om dette anliggende direkte, eller om det er Anton selv som vred intervjuet i den retningen. Det er likevel verdt å merke seg at Johansen ville neppe ha hatt et behov for å understreke sin friske mentale helse dersom ingen hadde sagt noe til ham om det. Det er derfor rimelig å tro at han har møtt en noe mer krass form for skepsis eller kritikk. Det ser i tillegg ut til at disse uttalelsene har gått på både ham som person og spådommene, i og med at han forsvarer både seg selv og sine syn.

Intervju med Dagbladet: Antons bestrebelser og syn i et kronologisk narrativ

Knappe to uker etter at *Aftenposten* publiserte sitt intervju, kom en artikkel på trykk i *Dagbladet*. Da hadde Anton vært i redaksjonen til avisa, og de hadde intervjuet ham.

Innledningsvis i artikkelen var det et fokus på Johansens utseende:

Det kommer en liten tass ruslende bortover gaten. Der en undersætsig kar med bølgende rød-blondt haar og skjæg. Ansigtet er rødt av vind og veir, øinene store og blaa. Han gaar paa bløte komager, saa det er ingen tvil om at manden stammer fra Finmarken etsteds. Følgelig stanser vi ham og spør uten at blunke om det ikke er Lebesbymanden.¹⁰³

---

¹⁰¹ Aftenposten 28.02.1918: 5.

¹⁰² *ibid.*

¹⁰³ Dagbladet. 13.03.1918:6.

Her ble det malt et bilde av Lebesbymannen som en person med et godt gjenkjennelig utseende og fottøy. I tillegg må han ha vært en kjendis å regne da en av hovedstadens største aviser stopper ham på gata for å ta en prat. Videre har artikkelen et fokus på hans fortid etter at han fikk «sine profetegenskaper». Mye av hans tidligste dager som sannsiger ble dermed skrevet om, f.eks. synet fra 1884 hvor hans brødre dør og synet fra 1907. Men han kommer også med detaljer rundt hendelsene i 1913 som ikke var blitt omtalt i media før:

I 1913 fikk jeg vite om den forfærdelige verdenskrig som skulde komme neste aar. Jeg fikk hjelp til at komme til Kristiania for at advare regjeringen, men det var ingen som vilde tro paa mig. Alle trodde visst at jeg var sindssvak. Jeg fikk ogsaa anledning til at reise til Stockholm, men heller ikke der var det noen som trodde paa mine syner.

Her ser det ut til at Anton brukte ordet *verdenskrig* i sin retrospektive fortelling, et begrep som ikke fantes i Melanders artikkel. Det ble også fortalt at Johansen hadde fått hjelp til å reise til Kristiania, men hvem (eller hva) som hjalp ham, og hvilken form hjelpen kom i, ble ikke forklart nærmere. Det var også få som trodde på ham, og kanskje var det nettopp derfor det ble skrevet i 1914 at det var en «streng taushet om hvordan turen er [var] løpet av».¹⁰⁴ Videre kan det tenkes at årsaken til at Anton fortalte om den første reisen som han gjorde som budbringer, var at fiaskoen nå hadde blitt til suksess: noen av synene hans var blitt kjent og gått i oppfyllelse, og han var ønsket i mediebildet.

I intervjuet med *Dagbladet* ble også besøk av *Ånden* våren 1917 fortalt om. Den hadde da pålagt ham - i motsetning til tidligere hvor han ble *bedt*- å advare regjeringene i Norge og Sverige, samt keiser Wilhelm om de fremtidige hendelsene. Dette førte til at han reiste til Kristiania for annen gang, og der fikk han tale med krigsminister Keilhau.¹⁰⁵

Det ble også understreket på flere måter at Anton hadde hatt syn som gikk i oppfyllelse, i tillegg til at han gjorde mer enn å bare reise rundt for å advare styresmakter. Han sa at han hadde sendt et brev til keiser Wilhelm den 1. september 1917 hvor han sa at han *måtte* slutte separatfred med Russland. «Og det skedde».¹⁰⁶ Det blir dermed fremstilt som om brevet bidro til at det ble fred, og i så måte ble datering benyttet som virkemiddel for å støtte opp om hans profetvirksomhet. Det ble også fortalt at Johansen «saa i aanden at Rusland vilde bli

---

¹⁰⁴ Østfinmarkens Folkeblad 1914:2.

¹⁰⁵ Dagbladet 13.03.1918: 6.

¹⁰⁶ Separatfred mellom Sovjet-Russland og Tyskland ble inngått 3. mars 1918 (Brazier, E. (03.03.2017). Første verdenskrig. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/f%C3%B8rste_verdenskrig. Lesedato 07.04.2017.

oversvømmet av ulykker og revolutioner». ¹⁰⁷ Med andre ord hevdet han at han så at den russiske revolusjonen skulle finne sted. Det ser heller ikke ut til at det foreligger dokumentasjon på denne (påståtte) forutsigelsen.

I artikkelen ble også nye fremtidsrettede syn presentert. Det ble nevnt at «da krigen hadde raset ett aar», skrev Anton et brev til Hagbart Lund der han fortalte at krigen kom til å vare i to år til. Sett i forhold til tidligere innhold i artikkelen, så må dette ha vært i 1918. Likevel fortalte han videre at det kom til å bli fredsforhandlinger mellom Tyskland og England i august «iaar» (dvs. i 1918), og dersom en felles bededag ble stelt i stand i Europa, så ville freden bli et faktum. Hvis ikke, ville Skandinavia bli trukket med i krigen, og freden ville ikke komme før i 1921. Freden ville i tillegg bli etterfulgt av sju urolige år, og en stor orkan kom til å gjøre mye skade. ¹⁰⁸

Det er dermed klart at tidfesting og konkrete årstall er i fokus i denne perioden. I *Dagbladets* artikkel ble også flere årstall nevnt. 15 – 20 år senere (dvs. mellom 1933 og 1938) skulle krigen mellom Frankrike og Spania begynne. I 1953 kom det til å bli en kamp for Belgias selvstendighet fra Tyskland, uten at den kom til å føre fram. Ellers var det skrevet litt om syner som har vært nevnt i media tidligere, og det nevnes avslutningsvis at Anton hadde fått vite fra *aanden* at flere plager skulle ramme verden, men at «tiden er endnu ikke inde til at fortælle hvad det er». Det er dermed usikkert om Johansen visste hva disse plagene besto i, eller om *aanden* skulle fortelle ham det når tiden ble moden. Uansett hva Johansen visste, så gir dette inntrykk av at spenningen rundt ham og synene hans ble opprettholdt. Folket og media kunne forvente at nye åpenbaringer skulle bli delt, men det var usikkert når dette ville skje.

«Den Fremsynte»: En vanlig finnmarking, men berømt

Men det var ikke alle som anså Lebesbymannen som noe utpreget spesielt fenomen. I *Bergens Annonce Tidende* ble det hevdet at *freamsynet* var vanlig i Finnmark. Det ble uttalt at det var

næsten så hver Generation har sin Berømthet, hvis Syner troes eller diskuteres i Bygderne og paa Fjeldet [og at] det ikke er Verdensbegivenheter alene det dreier seg om. Slikt interesserer ikke Publikum saa meget. Nei, Privatliv og Ulykker – og alle Detaljer er klart og bestemt opregnet og beskrevne. Og se, det er just Lebesby-mandens egentlige Force. ¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ Dagbladet 13.03.1918:6.

¹⁰⁸ *ibid.*

¹⁰⁹ Bergens Annonce Tidende. (14.03.1918). „Den Fremsynte“. Anton Johannesen fra Lebesby. s.6.

Om dette egentlig er et satirisk innlegg er usikkert. Denne notisen kan likevel bli vurdert som saklig, og i så fall er det et interessant poeng her: det folk ønsket å lese om, var aspekter som angikk dem selv, og da helst så detaljert som mulig. Dette kan være årsaken til at det var krigen mellom Sverige, Norge, Russland og Frankrike som ble mest utbrodert, mens hendelser i Europa kun ble nevnt i korte drag.

Denne notisen ble også trykt i forkortet utgave i *Tromsø Stiftstidende*. Der poengterte avisen at selv om det finnes mange *synske* i Finnmark, så var det ikke mange som hadde oppnådd en berømmelse som «Lebesby-manden». Begge notisene benyttet for øvrig overskrifta «„Den Fremsynte“. Anton Johannesen fra Lebesby».¹¹⁰ Tilnavnet *Den Fremsynte* brukte også *Dagbladet* i intervjuet som er omtalt tidligere. Med andre ord ble han ikke bare omtalt som «Lebesbymannen».

Den første boka om Lebesbymannen

I *Missionæren*, et frikirkelig evangelisk blad, ble det publisert en liten tekst om Johansen og hans syner. Denne spredte seg til flere andre aviser, og her kommer det frem informasjon som ikke har vært vektlagt i tidligere fremstillinger om Johansens reiser. I tillegg til å snakke med menn i det øverste samfunnssjiktet, så ville Johansen komme i kontakt med religiøse samfunn både i og utenfor kirken. Han ville oppfordre dem til å be for sine egne og sitt folks synder. Han ville også reise til Stockholm og gjøre det samme der, samt forsøke å få en reisetillatelse til Berlin for å kunne snakke med keiser Wilhelm.¹¹¹

At Anton ønsket å kontakte religiøse samfunn, ble ikke vektlagt i klartekst hverken før eller siden i avisskriverier. Det å kun fremheve at han ønsket å snakke med menn i sekulære maktposisjoner, kan ha bidratt til å avkristne den offentlige karakteren Lebesbymannen til en viss grad. Dette kan ses på som en kontrast det å «kun» være en utpreget troende hvor det religiøse aspektet ble fremhevet i størst grad. Ved å fremstille synene og Johansens arbeid i et mer sekulært perspektiv, kan det tenkes at interessen for Anton blant det norske folk holdt seg.

---

¹¹⁰ Bergens Annonce Tidende 14.03.1918: 6; Tromsø Stiftstidende (19.03.1918). „Den Fremsynte“. Anton Johannesen fra Lebesby. s.2.

¹¹¹ Trondhjems Adresseavis. (23.05.1918). Lebesbymanden. s.4.; Trondhjems Folkeblad. (25.05.1918). Lebesbymanden. s. 2.; Indhered. (28.05.1918).Lebesbymanden. s.1.

Den 18. juli 1918 skrev *Indtrøndlagen* om at «En svenske, A. Gustafson, har utgit Lebesbymanden Anton Johansens forutsigelser i bokform.»^{112, 113} Dette er det første treffet i aviser gjennom NB som refererer til Gustafssons eldste verk. I den forbindelse trakk avisene frem et sitat fra Gustafson som omhandlet påståtte fredsforhandlinger det året. Dette verket var den første boka om Johansen og hans syner, og i og med at boka ble omtalt i norsk media, er det naturlig å se nærmere på den. Boka het *Den svensk-norske fiskarens Anton Johansen från Finnmarken Märkliga syner o. förutsägelser om Världskriget och Folkens kommande öden*. heretter kalt *Märkelige syner*.¹¹⁴ Av omfang var den på 53 sider, da eksklusive vedlegg og omslag. Boka ble utgitt av *A. Gustafssons Forlag* i Stockholm i mai 1918. A. Gustafsson var kort for Amut Alfhild Gustafson (1894-1966), en ingeniørstudent. Etternavnet hans var skrevet med dobbel -s i forbindelse med *Märkelige syner* angivelig for å få folk til å tro at det var Alfred Gustafsson, en av redaktørene i pinsebevegelsens ukeblad *Evangelii Härold*, som hadde skrevet den. Hvorvidt *Indtrøndelagen*, som har skrevet etternavnet «Gustafson», visste om dette i 1918, er usikkert. Heftet var basert på samtaler mellom Amut og Anton, men også Melanders artikkel fra 1914 og artikler fra *Evangelii Härold*. Det ble likevel ikke henvist til artiklene, og særlig Lewi Pethrus¹¹⁵ kritiserte ham hardt for dette. Pethrus mislikte at Gustafson hverken hadde henvist til ukebladet, i tillegg til at han prøvde å gi seg ut for å være redaktøren for *Evangelii Härold*.

Allerede basert på forsiden ble det klart hva boken omhandlet. Midt på siden var det et bilde av Anton Johansen, og rundt ham var det listet opp 15 punkt knyttet til hans spådommer:

1. Hur världskriget förutsågs 1907. 2. A. Johansens besök hos regeringarna i Kristiania o. Stockholm Julen 1913 för at varna för kriget. 3. Revolutionen i Ryssland 4. Separatfreden. 5. Sveriges och Norges faror. 6. Fredsförhandlingarna på Västfronten i augusti 1918. 7. Världensfreden. 8. Den stora orkanen 1918. 9. Englands krig i Indien. 10. Englands krig på Irland. 11. Hollands krig i Ost-asien. 12. Frankrikes krig med Spanien. 13. Frankrike o. Ryssands krig med Sverige-Norge 1953. 14. De stora farsotterna o. de ökände sjukdomarna. Farsoten i Sverige. 15. De stora naturkatastrofarna i Danmark o. Italien.¹¹⁶

---

¹¹² Indtrøndlagen. (18.07.1918). Forhandlinger paa vestfronten i næste maaned. Lebesbymandens spaadomme for den nærmeste fremtid. s. 2.

¹¹³ Det var også flere aviser som hadde denne saken på trykk: Romsdals Amtstidende. (20.07.1918). Forhandlinger paa vestfronten i næste maaned. Lebesbymandens spaadomme for den nærmeste fremtid. s. 1; Stavanger Aftenblad. (20.07.1918). Forhandlinger paa vestfronten i næste maaned. Lebesbymandens spaadomme for den nærmeste fremtid. s. 4; Bergens Annonce Tidende. (22.07.1918). Lebesbymanden spaar. Fred til høsten og store ulykker. s. 2.

¹¹⁴ Gustafsson 1918.

¹¹⁵ Lewi Pethrus (1884-1974) var den første pastoren i Filadelfiamenigheten i Stockholm, samt leder for pinsebevegelsen i Sverige (fra 1913 til 1958). (Allkunne – levende leksikon. (30.08.2012). Lewi Pethrus. Hentet fra <https://www.allkunne.no/framside/religion-livssyn-og-folketru/kristendom/kristendom-biografier/lewi-pethrus/249/6569/> Lesedato: 12.04.2017.

¹¹⁶ Gustafsson 1918: forside

De fleste av disse spådommene har tidligere vært omtalt i norske aviser, og de har blitt nevnt tidligere i denne avhandlingen. Men synene var her beskrevet mer detaljert med tanke på forløp, tidspunkt, rekkefølge og involverte land og personer, og av plasshensyn er det ikke mulig å se nærmere på dette i denne masteroppgaven.

På forsiden ble det også påstått at verket var «Århundredets mærkeligste bok», og at den utkom på tysk, engelsk, fransk, hollandsk, spansk, dansk og norsk.¹¹⁷ Det har ikke lyktes meg i å finne boka på et annet språk enn svensk, og jeg har dermed en mistanke om at dette var et forsøk på å øke salget; jo mer populær boka virket, jo flere ville kanskje kjøpe den. Prisen var satt til 1 krone og 50 øre.¹¹⁸ Men det faktum at boken ble omtalt i en norsk avis, gir inntrykk av at den var kjent både i Norge og Sverige.

Hvilke andre aspekter skilte boka fra avisskriveriene? Det er det særlig tre aspekter jeg vil fremheve. For det første var Gustafsons stemme tydelig i boka. Hans fremstilling var preget av en forkynnende tone. Denne tonen fant man allerede på forsiden hvor ordet «sannhet» sto trykt to ganger. På forsida sto det også at boka var «upptecknade och till mänsklighetens tjänst», samt at den var «et upprop till mänsklighetens ädlaste krafter. [og] En varning till regeringar och folk».¹¹⁹ I tråd med forkynnelse av sannheten, ble dessuten Antons profetvirksomhet og syner forsvart. Det var skrevet at Johansen var «en äkta kärnkarl, fullkomligt frisk till kropp och själ [...], enkel och anspråkslös, hjälpsam och godhjärtad, en rättskaffens natur [...] [samt at han hadde en] bergfast tro på sin Gud. Någon sekt tillhör han ej.»¹²⁰ Også her ble Antons arbeid i NGO brukt for å underbygge hans troverdighet. I boka var det til og med vedlagt en arbeidsattest fra NGO.¹²¹

For det andre var det en tydeligere vektlegging av det kristne i boka enn i avisoppslagene. I det Antons syn fra 1907 ble omtalt, ble det fortalt at det var *Jesus Kristus* som kom og vekte ham den natta. Anton fikk se *Kristus* på korset med tornekrone på hodet, før han fikk vite om fremtiden.¹²² Med andre ord var det *Jesus Kristus* som skjenket han visdom. Den kristne dimensjonen ble dessuten spesielt vektlagt i Gustafsons sluttord, hvilket hadde tittelen «Ett sluttord til de kristne i alle samfunn i alle land, hvis kristendom er sann»¹²³. Disse siste ordene

---

¹¹⁷ *ibid.*

¹¹⁸ *ibid*: bakside.

¹¹⁹ *ibid.*: forside.

¹²⁰ *ibid.*: 3.

¹²¹ *ibid*: vedlegg.

¹²² *ibid*:5.

¹²³*ibid*:52.

var formet som en appell til de kristne, og her ble det oppfordret til at de måtte vise at deres bønn og Gud var mer enn «storkapitalistenes og storpolitikernes Gud – penningen». De kristne skulle be for fred og for «det godes seier i menneskers hjerte». De måtte be for kjærlighet og ydmykhet.¹²⁴ Her ble altså Antons forhåpning om bønn for fred knyttet opp mot antikapitalistiske holdninger.

Et siste punkt som er verdt å merke seg, er at den siste delen av boka før sluttordet var viet til å fortelle om personen Anton Johansen, samt andre profetier som ikke omhandlet store kriger og ulykker. Dette innholdet får likevel en nærmest sekundær betydning da det ikke er omtalt på forsiden av boka. I denne biten av verket ble det fortalt litt om Antons barndom, innvandring til Norge og hans tidligste syner. Her er spesielt hendelser knyttet til den kristne tro som danner momenter i denne fortellingen. Det ble også skrevet litt om Lebesby, samt Johansens rolle som kirketjener. Han hadde visstnok sin faste plass i kirka, og det var blitt merke etter hans knær og bein på hans sitteplass.

Det kom dessuten frem at Johansen ikke bare så fremtidige hendelser, i noen tilfeller kunne han også få vite om ukjente fortidige eller samtidige fenomen. På enkelte mennesker kunne han se Kains merke; en svart strek fra nesen mot ørene. Dette betød at de var mordere. Dette visste han for sikkert fordi det gjerne ble bekreftet senere ved at de ble dømt for drap. Han hadde også blitt vekt på natten av *Ånden* for å be for mennesker i fare, for eksempel en sjømann i det vestindiske hav og i forbindelse med vulkanutbrudd i St. Pierre. Han hadde dessuten bedt for en syk nabo, som senere ble frisk.¹²⁵

Den tredje reisen

Selv om Anton jobbet for å få innreisepass til Tyskland, hadde han så langt ikke lyktes. Den 23.juli 1918 trykte *Trondhjems Adresseavis* et intervju med *Lebesbymanden*.¹²⁶ Han var da kommet til Trondhjem, og var atter på tur sørover. I denne teksten ble det sagt innledningsvis at han nå skulle til Berlin for å få keiseren til å innlede fredsforhandlinger. Johansen mente

---

¹²⁴ *ibid.*:52-53.

¹²⁵ *ibid.*:32-42.

¹²⁶ Dette intervjuet ble også trykt helt eller delvis i: *Trondhjems Folkeblad*. (25.07.1918.). *Lebesbymanden*. s.2.; *Indtrøndelagen*.(25.07.1918).*Lebesbymanden*. s.1.; *Aftenposten*. (26.07.1918).*Lebesbymanden* paa vei til Berlin. Han vil faa Keiser Wilhelm til at slutte fred. s.2.; *Daggry* (30.07.1918).*Fortsætter det*. s.1; *Daggry* (30.07.1918). „*Lebesbymanden*“ s.1; *Hønefoss og Oplands Socialdemokrat* (31.07.1918). *Lebesbymanden* vil besøke den tyske keiser. s. 4; *Flekkefjordposten*.(01.08.1918). *Lebesbymanden* paa vei til Berlin. Han vil faa keiser Wilhelm til at slutte fred. s.1. ;

fortsatt at forhandlingene ville begynne i august 1918, for dersom det «fortsetter som nu vil hele Europa bli et sykehus».¹²⁷

Tydligere kristne perspektiver – inspirasjon fra «Mærkelige syner»?

I dette intervjuet dukket uttrykket *Guds almanakk* opp. Dette siktet til Guds planer – her fram til år 1953. Flere av synene som hadde vært oppe i media gjentatte ganger, ble også nå repetert: store sykdommer, orkan og kriger. Intervjuet hadde ellers også et større fokus på Johansens religiøse tilknytning enn det som tidligere hadde vært fremhevet i aviser. Journalisten spurte hvordan Anton fikk vite om fremtiden, og om han mente at dommedagen var nær. Anton svarte at han hadde snakket med Herren. Gud hadde fortalt at plagene i Johannes Åpenbaring skulle komme, i tillegg til de plagene som han hadde vist Anton. Videre spurte journalisten om Johansen støttet seg til «noe bestemt sted i Bibelen» og om han bestandig hadde vært en «bevisst kristen». Anton viste til profetene Sakarja og Jesajas¹²⁸, samt fortalte:

Ja, like siden jeg var smaagutt. Jeg var 7 år gammel da jeg først blev prøvet. Det kom en bjørn imot mig. Jeg var gjætergutt da, og jeg foldet mine hænder og bad Gud redde mig og buskapen. Bjørnen blev staaende og se paa mig og da jeg var færdig snudde den.¹²⁹

Foruten å illustrere at bønn og gudstro hadde preget Anton fra barndommen av, var denne lille fortellingen fra Antons tidligste år også fortalt i *Mærkelige syner*.¹³⁰ Det ble dessuten skrevet om fenomenet med Kains merke i artikkelen, samt at det ble fortalt at *verdenskrigen* skjedde på grunn av menneskets *ondskap*. Dette er en formulering som ikke har vært presentert i media tidligere, men som fantes i *Mærkelige syner*.¹³¹

I en artikkel i *Stavanger Aftenblad* en uke senere ble også *Guds almanakk* nevnt – her som overskrift. I tillegg til å skrive om spådommene, ble det også fortalt litt om personen Anton Johansen. Det sto kort om hans bakgrunn: hvor han kom fra og hva han hadde jobbet med. Her kom det frem at han også hadde vært jord- og steinarbeider i tillegg til gjetergutt, fisker, kirketjener, samt assistent i NGO – hvor han i tillegg hadde fått en attest for sin virksomhet.¹³²

---

¹²⁷ Trondhjems Adresseavis. (23.07.1918). Lebesbymanden. s.2.

¹²⁸ Begge profetene er fra Det gamle testamentet. Jesajas profeterte om dom og frelse. Sakarja profeterte i stor grad om frelse; såkalte messiasprofetier. (Groth,B. (28.10.1015).Sakarja. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Sakarja> Lesedato:14.04.2017.; Kapelrud, A.S. (14.02.2009). Jesaja. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Jesaja>. Lesedato:14.04.2017.)

¹²⁹ Trondhjems Adresseavis 23.07.1918: 2.

¹³⁰ Gustafsson 1918:32.

¹³¹ *ibid.*:52.

¹³² Gyntus. (30.07.1918).„Guds Almanakk“. *Stavanger Aftenblad*. s.2.

I *Märkelige syner* var som sagt denne attesten et vedlegg¹³³, og det ser dermed ut til å være en tendens til at avisene trekker frem aspekter som allerede har vært nevnt i Gustafsons bok. Her kan det tenkes at det var boka som la føringer for hva som ble ansett som interessant å skrive om, men det kan også være at Johansen selv hadde utviklet og utbrodert sine fortellinger.

Helbrederen

Flere avisartikler trakk fram et nytt aspekt knyttet til Lebesbymannen. Han var nå blitt observert i Trondhjems gater hvor han helbredet mennesker ved håndspåleggelse. Det ble sagt at han kunne kurere spanskesyke, forkjølelse, brystsykdommer og «ellers forefaldende sykdomme». I en samtale med arbeiderpartiavisen *Ny Tid*¹³⁴ sin medarbeider, fortalte Johansen at han også hadde møtt en dame med store giktplager i det han reiste sørover med Hurtigruta. Hun hadde så vondt at hun ikke kunne gå. Anton hadde da lagt sine hender på henne, samt bedt for henne, og da hun skulle av Hurtigruta, så kunne hun gå selv.¹³⁵ Avisene ser ut til å holde seg nøytrale til disse historiene; det ble hverken skrevet positivt eller negativt om helbredelsespraksisen.

I kontakt med kongen og religiøse samfunn, samt etterlysning i media

Etter å ha vært en tid i Trondhjem, reiste Johansen videre til Kristiania. Flere aviser informerte i begynnelsen av august 1918 om at Anton har hatt audiens hos Kong Haakon, og enkelte av avisene presiserte at dette skjedde den 5. august.¹³⁶ En av avisene skrev at audiensen i sammenheng med at Johansen var på tur til Berlin.¹³⁷

---

¹³³ Gustafsson 1918: vedlegg.

¹³⁴ Store norske leksikon. (31.05.2012). *Ny Tid – avis 1899 – 1947*. Hentet fra https://snl.no/Ny_Tid_-_avis_1899-1947. Lesedato: 14.04.2017.

¹³⁵ Dagbladet 28.07.1918:5.; Stavanger Aftenblad 30.07.1918:2.

¹³⁶ Social-Demokraten.(06.08.1918).Lebesbymanden hos kongen.s.4.; Trondhjems Adresseavis.(06.08.1918).Lebesbymanden hos kongen.s.2.; Moss Socialdemokrat. (10.08.1918). Lebesbymanden har vært hos kongen. s.1.; Nordlands Avis. (12.08.1918). [U.t]. s.2; Folkeviljen. (16.08.1918). Lebesbymanden.s.2.

¹³⁷ Nordlands Avis 12.08.1918:2.

Det kom også frem i en avisannonse at Johansen skulle besøke *Vennekredsen*, en underforening i *Kristelige forening for unge Mænd* (KFUM) i Kristiania.¹³⁸ I annonsen informerte de at om at *Lebesbymanden* skulle komme og tale om sine syner.¹³⁹

Johansen var også selv i kontakt med aviser. *Aftenposten* annonserte at de ønsket kontakt med ham.¹⁴⁰ Anton fant deretter veien til avisa, og de intervjuet ham. I likhet med de siste lengre artiklene om ham, var også denne teksten mindre orientert mot synene. Tidlig i intervjuet ble kommende sykdommer og orkanen nevnt, før spørsmålet «Har du havt noen nye syner?» ble stilt. «Nei, men jeg føler, at det kan ske hver dag. Herren ble ikke mild, hvis menneskene lenger forhærder seg», svarte Johansen. Noe mer om spådommene ble ikke nevnt. Men det var uansett ikke synene i direkte forstand Anton ville fremme denne gangen: han engasjerte seg nå i den kommende valgkampen. Han ønsket at folket skulle stemme på de troende fordi sosialistene ville ha religionen ut av skolen, og dette ville føre til elendighet.

Videre fortalte Anton litt om sine foreldre og barndom. En fellesnevner i disse elementene var den kristne tro og bønner. «Min far var klapjagtjæger og en strid kar til at løbe, men mor brukte mere aandenes vaaben, og hun lærte mig at bede, før jeg lærte at gaa.» Det ble dermed sagt at kristendommen og bønner alltid hadde vært en stor del av Johansens liv, også før han var sju år og episoden med bjørnen skjedde.

Johansen ble fortsatt beskrevet som en jordnær og religiøs mann, men med en noe uformell talemåte:

vi [journalistene] siger «du», for selv har aldrig Lebesbymanden sagt andet til noget menneske. [...] Nu venter Lebesbymanden paa pass til Tyskland, og kommer han did, vil han nok ogsaa sige «du» til keiser Wilhelm om han faar audiens, og lige freidig som overalt fremholde bønnen som det eneste middel mod verdens elendighed.¹⁴¹

Likevel, i likhet med tidligere, kan dette peke mot at Anton ble sett på som primitiv og manglet passende etikette; han ville til og med kalle keiseren for «du». Men i positiv forstand, kan det også sikte mot at Johansen var en person som ikke gjorde forskjell på folk – uansett om de var journalister, redaktører eller keisere.

---

¹³⁸ Spurcheland, O. (1919). *Kristiania Kristelige Forening Av Unge Mænd*. Kristiania: KFUM:9. *Vennekredsen* ble stiftet i det KFUM vokste i medlemstall, og «Længselen efter og trangen til en inderligere sammenslutning mellem de mere alvorlige unge mænd» gjorde seg gjeldende. (Spurcheland 1919: 57).

¹³⁹ *Aftenposten*. (10.08.1918a). *Vennekr. Theatereg.* 12. s.6.; *Aftenposten*. (10.08.1918b). *Vennekr. Theatereg.* 12 s.3.

¹⁴⁰ *Aftenposten*. (28.08.1918). *Oppholder Lebesbymanden*. s.9.

¹⁴¹ *ibid.*

Etter dette intervjuet, ser det ut til at omtalene av *Lebesbymanden* stilnet for en stund. Det gikk tre måneder før han ble synlig i mediebildet igjen.

Ny giv

I desember 1918 og januar 1919 oppsøkte Anton Johansen flere aviser. De spurte da om han hadde vært i Tyskland, noe han avkreftet. Han hadde ikke greid å ordne seg pass. Siden september hadde han jobbet i Kristiania-området med jordarbeid, grøftegraving og hagestell, fortalte han selv. Nå var ikke hans mål å reise til Tyskland lengre, men han ønsket å reise til Stockholm fordi «der er mange, som ønsket at snakke med mig».¹⁴² Dernest ønsket han å reise til Trondheim.¹⁴³ Igjen ser det dermed ut til at omtalene knyttet til Johansen var i forbindelse med at han skulle ut på reise, men denne gangen var det fra Kristiania. I hovedstaden ble det altså mulig for ham å promotere sin agenda selv.

Synene hans ble også nå omtalt. Et syn som ble skrevet om, var den «forutsette» fredsforhandlingen. Fraser som «slik som jeg spaadde»¹⁴⁴ og «det blev fred i november som De [Anton Johansen] spaadde 3 måneder i forveien»¹⁴⁵ viser til at dette var «forutsett». Likevel ser det ikke ut til å være særlig sensasjonelt da det hverken var hovedinnholdet i artiklene eller referert til i overskriftene – hvilket var tilfellet da 1. verdenskrig brøt ut, og spådommene hans ble virkelighet. Kanskje var årsaken til dette at Johansen tidligere sa at det *kunne* bli fred– eller at dette var noe «alle» kunne forutsett? Det ser heller ikke ut til at Lebesbymannen var henrykt selv over å ha rett. Istedenfor sa han at fredsforhandlingen ikke ble som han hadde ønsket: «[freden]kom ikke, som den burde [...] derfor vil det ogsaa fortsætte med uroligheter i Europa. I Østerrike blir der ikke slut med stridighetene før i 1953.»¹⁴⁶ Anton uttalte også at freden ikke var «stort bedre end krig [...] [og] noen virkelig fred faar vi ikke før i 1921.»¹⁴⁷ Så igjen dukker nye samtidaktuelle spådommer opp idet andre spådommer ikke var relevante lengre.

Et syn som ble omtalt nå, var den tidligere nevnte kommende orkanen. Nå ble den datert til å inntreffe før 1921, da i samme tidsrom som et stort jordskjelv i Nordsjøen skulle skje. Han

---

¹⁴² Hedemakens Amtstidende (02.12.1918). Lebesbymandens syner. s.4.;

¹⁴³ Hedemarkens Amtstidende. 02.12.1918: 4.. Dagbladet.(05.12.1918).Lebesbymanden. s.4.

¹⁴⁴ Hedemarkens Amtstidene 02.12.1918:4.

¹⁴⁵ Romsdals Amtstidende (20.12.1918..Lebesbymanden spaar. Stor elendighet. s.1.

¹⁴⁶ ibid.

¹⁴⁷ Romsdals Amtstidende. 20.12.1918:1.

nevnte også de grusomme sykdommene nok en gang, men dette ble ikke utbrodert i større grad.¹⁴⁸ Han fortalte også at han mente at *bolsjevismen* var «en fare for alle»¹⁴⁹

Før han dro fra Kristiania til Stockholm, ser det også ut til at han fortsatt arbeidet for å spre sitt budskap. Det kom frem i media at han var blitt observert i stortingskorridorene,¹⁵⁰ og i tillegg forsøkte han å ta ordet på et møte i Folkets Hus. Samtaleemnet der var i all hovedsak nedrustningen og forventninger til «det nye storting», og «Tilslut forsøgte Lebesbymanden at komme til orde, men blev pebet ud.»¹⁵¹ Det kan dermed se ut til at *Lebesbymanden* ikke sto i høy kurs hos arbeiderbevegelsen på dette tidspunktet. Dette gjør ham politisk kontroversiell. Likevel var det gjerne harde fronter mellom arbeiderpartibevegelsen og personer tilknyttet religiøse miljøer på denne, og man kan ikke si at Lebesbymannen var alene om å kjekle med arbeiderbevegelsen.

I den religiøse sfæren var han fortsatt aktuell. Dette kan man se ved at det ble reklamert for at *Evangelist Herman Olsen* skulle tale i Folkets Hus i Stavanger, hvor han blant annet kom til å fortelle om hva han hadde opplevd sammen med *Lebesbymanden* i Kristiania.¹⁵²

Kritikk fra Stockholm – heder etter hjemkomst fra Berlin

16. februar 1919 trykte *Aftenposten* en sak med tittelen: «En svensk medicinsk autoritet om Lebesbymanden. En sammenlikning med Swedenborg». Artikkelen var opprinnelig trykt i det svenske bladet *Nya Dagligt Allehanda*, og i den gjorde Dr. Emil Kleen en komparasjon mellom Anton Johansen og Emanuel Swedenborg.¹⁵³ Swedenborg (1688-1772) var en svensk naturfilosof og teosof. Han startet det første svenske vitenskapelige tidsskriftet, og var av den oppfatning at det fantes både en materiell og åndelig verden som sameksisterte. Han hadde også synet hvor «verdens «skaper og forløser åpenbarte seg.»¹⁵⁴ Han var opptatt av at «mennesket er fritt til å åpne seg for sannheten, [og] derfor forkastes kirkens soningslære og den lutherske rettferdiggjørelseslære.»¹⁵⁵ Basert på søk gjennom NB, så ser dette ut til å være

---

¹⁴⁸ Hedmarkens Amtstidende 02.12.1918:4; Romsdals Amtstidende 20.12.1918:1.; Hønefoss og Opland Socialdemokrat. (03.01.1919).Lebesbymandens siste syn.s.2.

¹⁴⁹ Hedmarkens Amtstidende 02.12.1918:4.

¹⁵⁰ Dagbladet. (12.12.1918).Paa visit.s.3.

¹⁵¹ Aftenposten. (16.12.1918). I Folkets Hus. s.8.

¹⁵² Stavanger Aftenblad. (04.01.1919). Evangelist Herman Olsen.s.4.

¹⁵³ Aftenposten.(16.02.1919).En svensk medicinsk autoritet om Lebesbymanden. En sammenlikning med Swedenborg.s.6.

¹⁵⁴Emanuel Swedenborg. (02.11.2011). *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Emanuel_Swedenborg. Lesedato: 18.04.2017.

¹⁵⁵ ibid.

den første eksplisitt kritiske artikkelen om Anton Johansen. Det at Kleen ble portrettert som en *autoritet*, gjør at hans innlegg hadde potensiale for å få gjenklang.

Kleen begynte sin artikkel med å forklare bakgrunnen for denne teksten: han hadde hørt at Johansen var i Stockholm, og dro for å finne ham. Han fant ham på et bønne møte, og *overtalte* ham til å få en samtale som senere skulle offentliggjøres. Kleen har skrevet at Johansen ikke var den første *profeten* i sin slekt; både en bestefar, moren og to av hans søstre hadde også hatt *syner*. Videre ble det understreket at Anton alltid hadde vært frisk ifølge ham selv, og at bønnen hadde spilt stor rolle for ham helt siden barndommen – og nok en gang ble episoden med bjørnen trukket fram. Guds rolle ble også særlig vektlagt: både ved at det ble fortalt at Anton så Kristus på korset, og ved at Gud hadde beskyttet ham mot onde ånder. På spørsmålet om Anton mente at han var «den udsending, som omtales i aabenbaringen», så hadde han svart: «det synes saa». Dette gjorde at Dr. Kleen vurderte Anton til å være en megaloman, i likhet med Swedenborg.¹⁵⁶ I så måte ble Johansens religiøse tilhørighet både brukt som forklaring til hans syner, men også for å vise til en negativ personkarakteristikk.

Kleen skrev i tillegg at Antons «fjernsyn er antagelig opstaaet efterat begivenhederne har fundet sted [...] ogsaa har de ikke været mere merkelige end uendelige mange andre personers spaadomme». Kleen avviste Johansens syner som enestående, objektivt sanne og som forutsigelser. Om han hadde kjennskap til avisskriveriene i f.eks. *Østfinmarkens Folkeblad* i 1914 eller de tilknyttet fredsforhandlingene som kom, vites ikke. Det er dermed usikkert hvilken forklaring Kleen hadde på at Anton omtalte disse hendelsene før de inntraff. Likevel avsto doktoren fra å male Anton som en bløffmaker. Dette kom fram i det han skrev at Johansen var en «aaben, hederlig og hjertegod mand – han har sikkert ikke sagt nogen bevidst usandhet.»¹⁵⁷ Men dette kan jo være en pen måte å si at Lebesbymannen var naiv, eventuelt ute av sitt gode sinn.

En langt mer positiv omtale fikk Johansen knappe en måned etter. Den 25. mars 1919 skrev *Nationen*, organet for Norsk Landmannsforbud, om Anton Johansens tur til Berlin, hvor hans misjon var å advare den tyske regjering mot å fortsette borgerkrigen. Til forskjell fra tidligere mer eller mindre nøytrale beretninger om Johansens reiser og syner, utviser denne artikkelen i stor grad en positiv holdning til Antons beskjeftigelser. Han selv ble omtalt som både *celeber* og *vis*, og særlig hans berømmelse og annerkjennelse utenfor landegrensene ble vektlagt. Det

---

¹⁵⁶ *ibid.*

¹⁵⁷ *ibid.*

ble fortalt at Johansen hadde «en *impresario*, som ledsaget ham under hans gjæsteoptræden i Berlin». Han ble på sett og vis fremstilt som en viktig artist.¹⁵⁸ På dette tidspunktet ble det ikke nevnt hvem denne ledsageren var, men det kommer senere frem at dette var Amut Gustafson, forfatteren av *Märkliga syner*.

Det lyktes ikke Anton å treffe keiseren og den tyske regjering i Berlin fordi de oppholdt seg i Weimar. Han sendte likevel et brev til regjeringen slik at de var «under enhver anstændighet advaret». I tillegg ble det nevnt kort at han møtte en rekke høytstående mennesker: professorer, leger, forfattere og teologer (deriblant keiser Wilhelms sjelesørger), samt grev Moltkes enke. Det virker dermed som om Johansen gjorde det han kunne for å lykkes i sin misjon. Dette førte til at «hans impresario har lommerne fulde av attester, som viser at de tyske autoriteter har akseptert Johansens seerevne». Med andre ord hadde «Vor landsmann» Johansen gjort seg bemerket i det store utlandet blant høytstående mennesker. Til tross for dette, ser det likevel ut til å være nok et opphold i omtalene tilknyttet ham. Kanskje var dette fordi han atter reiste til Finnmark igjen,¹⁵⁹ samt at han ikke hadde noen nye syner å formidle?

Økt fokus på politisk agitasjon

«Nye» syner og ny reise

I juli 1919, etter fire måneder utenfor medias søkelys, dukket det igjen opp artikler og notiser om Anton Johansen. Igjen var synene en bakenforliggende årsak til skriveriene. Johansen ønsket fortsatt å advare menneskene med sine spådommer, samt oppfordre til bønn slik at de kunne avverges. Dette gjorde at han la ut på reise fra Honningsvåg til Kristiania for å advare styresmaktene.¹⁶⁰ Men hvilke syner var det nå snakk om? Jo, de kommende sykdomsepidemiene, krigen mellom Frankrike og Spania, krigen mellom England og Irland (i 1953), revolusjoner i krigsrammede land, krigen mellom Norge, Sverige, Frankrike og Russland i 1953, samt vulkanutbrudd og orkan i Nordsjøen (i 1924). Dette var alle spådommer som tidligere hadde vært omtalt i media, men tidspunktene som her er oppgitt i parentes, var ny informasjon. Siden Johansen nettopp hadde hatt et syn hvor disse spådommene ble gjentatt, ble dette presentert som «nye syner» i media.¹⁶¹ I så måte var

---

¹⁵⁸ Nationen.(25.03.1919).Lebesby-manden hjemme igjen.s.3.; Pettersen, Ø.B.(07.10.2016).Nationen. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Nationen>. Lesedato:18.04.2017.

¹⁵⁹ Hønefoss og Oplands Socialdemokrat.(17.07.1919).Lebesbymandens har nye syner. s.1.

¹⁶⁰ Nordlands avis. (03.07.1919). Lebesbymanden. s.2.

¹⁶¹ Morgenbladet .(02.07.1919). Lebesbymanden optræder paa landmandsmøtet i Harstad. s.3.; Fosland, Sam. .(07.07.1919). Lebesbymanden. *Indtrøndelagen*.s.2.; Nordenfjeldsk tidende. (07.07.1919). Lebesbymanden optræder paa landmandsmøtet i Harstad. s.2.; Indre Akershus.(10.07.1919).Lebesbymanden. s.1.; Hønefoss og Oplands Socialdemokrat 17.07.1919:1

hverken Lebesbymannens budskap om å vende seg til bønn eller synene i seg selv nye. Men det kan se ut til at hans renommé fortsatt legitimerte interessen for ham.

Lebesbymannens opptredener

I den andre halvdel av 1919 tok ikke avisomtalen for seg spådommene i detalj. Fokuset var isteden på hvor Lebesbymannen talte i det han reiste sørover, samt i Kristiania. Den første medieomtalte opptredenen ser ut til å være på Landmannsforbundets¹⁶² landsmøte i Harstad i slutten av juni 1919. Han var ikke invitert til å tale, men han «foranstaltet et pudsig intermezzo [...] [hvor] Han bemægtiget sig uten videre ordet og uttalte at han var reist for at si et alvorsord til forsamlingen.» Deretter snakket han om de tidligere nevnte «nye» spådommene. Reaksjonen blant tilhørerne ble beskrevet som variert: «En del av møtets deltakere forsøkte at smile av den lille og merkelige fremtoning, men de mørke spådomme gjorde allikevel et meget dypt indtryk paa forsamlingen.»¹⁶³ Enkelte av medlemmene skal også ha ønsket å stoppe Johansens tale. Men daværende formann i Landmannsforbundet og statsråd, Johan Mellbye, skal ha sagt: «En alvorlig mands alvorlige ord er verdt at høre».¹⁶⁴

I *Nordlands Avis* ble det fortalt at Anton reiste med Hurtigruten videre sørover, og han var «stadig omgitt av nysgjerrige og interesserte medreisende.» De understreket at hans daglige yrke var kaiarbeider, men at spådommene hadde gjort ham til en «notabel reisende».¹⁶⁵ I et reisebrev hvor noen beskrev at de hadde truffet Johansen på Hurtigruta, ble han omtalt som både *hans høihet og verdenskjent*.¹⁶⁶ Da han kom til Kristiansund talte han blant annet på kaia og på Nordlandet.¹⁶⁷ Det skal ha møtt opp mange, da «for spådommenes skyld».¹⁶⁸ Det er dermed klart at Anton ble fremstilt som en enkel mann, men var nå blitt en berømt over hele landet. Mediebildet viser dessuten at han ble omtalt både i nord og sør samtidig - uavhengig hvor han befant seg.

---

¹⁶² I dag heter organisasjonen *Norges Bondelag*. (Store Norske Leksikon. (10.02.2012). Norges Bondelag. Hentet fra https://snl.no/Norges_Bondelag. Lesedato:19.04.2017.

¹⁶³ Morgenbladet 02.07.1919: 3.

¹⁶⁴ Romsdals Amtstidende. (07.07.1919). Lebesbymanden.s.2.; Bergens Tidende. (08.07.1919). Landmannsforbundets aarsmøte. Brev til „Bergens Tidende“. s.1.; Rovde, O. (13.02.2009). Johan E. Mellbye. *Norsk biografisk leksikon*. Hentet fra https://nbl.snl.no/Johan_E_Mellbye. Lesedato: 19.04.2017).

¹⁶⁵ Nordlands avis. (03.07.1919.) Lebesbymanden. s.2.; Indre Akershus. (10.07.1919). Lebesbymanden.s.1.

¹⁶⁶ Vard.(24.07.1919).Et taake-reisebrev. *Hardanger Social-Demokrat*.s.1.

¹⁶⁷ Dette er en øy og bydel i Kristiansund kommune (Thorsnæs, G.(16.11.2015).Nordlandet. Hentet fra <https://snl.no/Nordlandet>. Lesedato: 19.04.2017).

¹⁶⁸ Romsdals Amtstidende. (07.07.1919). Lebesbymanden. s.2.; Romsdals Amtstidende. (05.07.07).Lebesbymanden. s.2.

Lebesbymannens ytrer klare anti-sosialistiske meninger

I Kristiania var Anton i kontakt med flere aviser som intervjuet ham. Til forskjell fra omtalene som fokuserte på Antons samtidige reiser og gjøremål, skrev *Ørebladet* litt om hans opplevelser i Berlin. De skrev at han ikke fikk møte keiseren selv, men at han snakket med «keiserens gamle hofprest» og marskalk Moltkes enke. Videre ble det også vektlagt et nytt aspekt ved oppholdet i Berlin: det faktum at Anton fikk oppleve «den store generalstreik». Dette ble fremstilt som et «uhyggelig syn» med krigslignende tilstander: «I vinduene stod bolchevikene færdig til at skyte paa soldatene, mens der paa aapne pladser og i gatene var opstillet maskingeværer til at skyte paa de huser hvorfra soldatene blev angrepet.»¹⁶⁹ Anton uttrykte videre at han mente det var «ungsocialistene» som hadde skyld i dette, men at dette kunne vært unngått dersom «disse mennesker hadde faat nok mat». Men det ble også nevnt at Herren hadde sagt til ham at bønn ville føre til fred.¹⁷⁰ Avslutningsvis ble også synene som førte ham på reise denne gangen nevnt, men disse var som sagt ikke hovedfokuset i artikkelen.

I samtale med *Morgenbladet* kom Johansens med en klar anti-sosialistisk appell. Han vektla at «Aaret 1953 vil bli et farlig aar», samt at bønnen ble fremhevet som viktig. Appellen kommer til uttrykk i det Anton svarer på spørsmålet om han hadde «sett noe» om Norge:

jeg liker ikke ungsocialisternes spræl. De skulde heller arbeide. Jeg kan ikke advare nok mot de oprørske tendenser. Faar de lov til at spire vil de bringe meget ondt. De vil endnu bli mange farlige og unyttige streiker. Man maa be til Herren, saa kanske han kan redde os fra farene.¹⁷¹

Arbeid for fellesbønn og motkritikk fra sosialistene

22. november 1919 var Anton Johansen på ny hos kongen,¹⁷² og i etterkant var han innom flere avisredaksjoner og fortalte dem om sine siste syn og prosjekter. Det kom fram i en av disse artiklene at han arbeidet for å få «en fællesbøn nytaarsdag i alle de land som har undgaat krigens rædsler», og det var dette han ønsket å tale med kongen om. Johansen hadde også sagt at han hadde vært i kontakt med biskop Tandberg og erkebiskopen i Uppsala angående dette.¹⁷³

---

¹⁶⁹ Tromsø Stiftstidende. (09.08.1919). Lebesbymanden spaar om krig og sykedom. 1953 et skjæbnsvangert aar. s.4.; Helgelands Fremtid. (28.08.1919).s.1. Lebesbymanden spaar. Fransk lufttlaat angriper Trondhjem. s.1-2.

¹⁷⁰ ibid.

¹⁷¹ Bergens Tidende. (19.08.1919). Lebesbymanden igjen. s.8

¹⁷² Morgenbladet aften. (22.11.1919).I audiens.s.2.; Norske intelligenssedler.(24.11.1919).I går og i dag. s.4.; Nordlands avis.(01.12.1919).[u.t].s.4.

¹⁷³ Flekkefjordposten.(18.12.1919).Lebesbymanden.s.1.

Moss Socialdemokrat publiserte en tekst i desember 1919 med tittelen «De enfoldiges skræk». Den ble innledet slik: «Lebesbymanden har paany været i Kristiania for at vætskræmme menneskeheten og meddelen den, hvad der er aabenbaret ham under hans sidste henrykkelse.»¹⁷⁴ Det virker dermed som om tekstforfatteren kritiserer både Johansen og de som trodde på ham; hans tilhørere blir omtalt som naive, og det kan virke som skribenten mente at Anton nøt godt av deres dumskap.

På nyåret 1920 møtte Anton statsminister Gunnar Knudsen. Johansen hadde hatt et syn om at sykdom og ulykker ville ramme alle dem som ønsket å avskaffe religionen, og derfor ønsket han å advare Knudsen.¹⁷⁵

I første halvdel av 1920 fortsatte også den noe mer kritiske fremtoningen i media. En notis som informerte at Lebesbymannen hadde vært hos Kong Haakon, samt den norske og svenske statsminister, fortalte også følgende: «Han raar baade arbeiderne og arbeidsgiverne til at gi efter, slå av paa sine krav. Og saa vil han faa istand en bønnedag i hele Skandinavien mot ulykkerne. Ingen tar han rigtig alvorlig.»¹⁷⁶ En annen avis ordla seg også noe mer skeptisk knyttet til spådommene i det de skrev: «han hadde syner eller hvad man nu vil kalde det».¹⁷⁷

Johansen var selv eksplisitt politisk. Han kritiserte Martin Tranmæl, en sentral skikkelse i samtidens arbeiderbevegelse, åpent. Tranmæl satt i sentralstyret i partiet på denne tiden, og han støttet revolusjonære tendenser. Han mente at folket selv måtte aksjoner for å få til et mer rettferdig, sosialistisk, samfunn.¹⁷⁸ Tidligere hadde Lebesbymannen ytret sin skepsis mot både revolusjonisme og sosialisme, men nå rettet han sin kritikk mot en sentral frontfigur: «Tranmæl for me den rene galskap, Han [Johansen] skulde nok faa fat paa han og snakke ham [Tranmæl] tilrette.»¹⁷⁹

Dette gikk ikke upåaktet hen, og arbeiderpartibladet *Fremtiden* i Drammen, publiserte et intervju hvor de var utpreget negativ og skeptisk til Johansen og hans beskjeftigelser. Aller først gikk de løs på hans utseende, og sa de at han så ut til å være av lappeslægt – hvilke

---

¹⁷⁴ Moss Socialdemokrat.(13.12.1919).De enfoldiges skræk.s.1.

¹⁷⁵ Nordlands Avis. (12.02.1920).Lebesbymanden spaar ondt. s.2.; Akershus Amtstidende. (26.02.1920).Lebesbymanden spaar sygdom og ulykke. s.4.

¹⁷⁶ Romsdals Amtstidende.(08.05.1920). Lebesbymanden..s.1.

¹⁷⁷ Morgenbladet.(02.07.1920).Lebesbymanden.s.3.

¹⁷⁸ Bjørgum, J. (13.02.2009).Martin Tranmæl. *Norsk biografisk leksikon*. Hentet fra https://nbl.snl.no/Martin_Tranm%C3%A6l. Lesedato:23.04.2017.

¹⁷⁹ Indtrøndelagen.(19.07.1920).Lebesbymanden vil snakke med Tranmæl.s.3.; Tromsø Stiftstidende. (20.07.1920). Lebesbymanden vil ha tak i Tranmæl.s.3.; Nordlands Avis. (28.07.1920). Lebesbymanden vil ha tak i Tranmæl!. s.4.

kunne ha vært en fornærmelse å regne i samtiden- men dette avviste Johansen: «Jeg er født av svenske forældre og er ikke lap [...] Det kan De se paa mit krøllede haar.»

Videre ble Antons narrative innramming av sine syner bemerket: «Han var helt «scenevant» og hadde laget til en historie, som han visselig før mange gange hadde fortalt presse-mænd.» Her ble det siktet til strukturen i hans profetfortelling: synet i 1884, dernest åpenbaringen i 1907 og så hans reiser. I det Johansen fortalte at han leste «bibelen «perm til perm»» kommenterte journalistene at dette var «ubegripelig meget læsing» for de fleste, og sådde dermed tvil ved denne påstanden. De kritiserte også Johansen for hans forsøk på å reise til Berlin: «for en frisk mand skulde det være mulig at komme fra Stockholm til Berlin, naar man hadde en direkte ordre fra Vorherre at utføre, selv om man ikke hadde reise- penge». I tillegg skrev de at enkelte hendelser som Anton påsto at han hadde forutsett – herunder ulike streiker og jernbanestreiken – var noe de også visste at ville skje.

Ellers kom det fram i intervjuet at de spurte om Johansen visste hva kommunisme var, hvilket han visstnok ikke kunne svare på: «Profeten blev adskillig forvirret ved disse spørsmål og søkte paa en behændig maate at vri sig unna svar, ved talemaater om ydmyghet, bøn osv».

Fremtiden konkluderte med at

hans kundskaper er minimale, hvis man kan bruke ordene kundskap og opplysning i forbindelse med Lebesbymanden. [...] Og om han har en smule «fjernsyn», saa vet han ogsaa at utnytte det. Vi vil ikke dra hans religiøse oprigtighed i tvil, men han utnytter dog den religiøse svada paa en ioinefaldende maate. [...] Dette at han dømmer de radikale partier uten videre, farer rundt og chikanerer bolsjevikerne uten at han har fnug av begrep hvad han taler om, at han tar endog enkelte personer frem som «ugudelige» [...] bringer os til at fatte en svak mistanke om at han ikke alene er Jesu utsendte profet, men meget mere kapitalisternes.¹⁸⁰

Det kan dermed se ut til at Lebesbymannens ble beskyldt for å stå på den borgerlige siden i en tid det det var en tilspisset politisk maktkamp pågående.

Den andre boka om Lebesbymannen, samt den første filmen om ham

Men før omtalene knyttet til Johansen stilnet, ble både en bok og film om ham gitt ut. Begge i regi av tidligere nevnte Amut Gustafson. Det ser ut til at filmen vekte større interesse enn boka. I april 1920 kom den første omtalen av boka *Nye syner*, og samme sak ble publisert i en annen avis først i august 1920. Det ser ikke ut til at dette var en nyhet av stor interesse. I omtalen lå hovedvekta på Johansens berømmelse: «Naar vi gransker denne boken faar vi et levende indtryk av i hvor ringe grad vi har forstaat at skatte denne landsmand som i

---

¹⁸⁰ Fremtiden. (29.07.1920).Lebesbymanden i „Fremtiden“ . Er han kapitalistenes agitator?. s.5.; Moss Socialdemokrat.(11.08.1920). Lebesbymanden i „Fremtiden“ . Er han kapitalistenes agitator?.s.1.

verdensberømmelse snart kan konkurrere med Ibsen». I så måte legitimerer den vedvarende publisiteten rundt Lebesbymannen med hans *verdensberømmelse*. Men det religiøse aspekter ble også trukket frem ved at de skrev at «Lebesbymanden [...] nærmest betrakter sig som Guds kompanjog». Her er det verdt å merke seg ordleggingen: det var ikke et objektivt faktum at Johansen var Guds kompanjong, men dette var noe Anton selv betraktet seg som.¹⁸¹

Nye syner, med den fulle tittelen *Nya syner om världens framtid av den svensk-norske fiskarbonden Anton Johansson från norske Finnmarken jämte han levnadsbeskrivning under de siste krigsåren för att varna mänskligheten* (heretter kalt *Nya syner*) var en mer omfattende bok om Anton Johansen og hans syner. Den omhandlet ikke nye syner, men snarere forsøkte den å komplettere de allerede eksisterende beretningene.¹⁸² Boka var utgitt i 1920, var på 201 sider tekst og 14 sider bilder (som for øvrig var stillbilder av den tidligere nevnte filmen). Bildene viste Anton på sine reiser, motiv fra stedene han besøkte, samt bilde av ham selv og Lebesby. Boka var delt inn forord (s.3-8), bilder og sju kapitler: *Kritikk* (s.9-55), *attester* (s.56-69), *Forfedre* (s.70-75) *Anton Johanson* (s.76-94), *Norske Finnmark* (s.95-108), *syner* (s.109-158), *reiser* (s.159-204). Eksemplaret av boka som jeg har fått tak i, var i likhet med *Märkeliga syner*, utgitt av Amut Gustafson på eget forlag i Stockholm. Det har heller ikke lyktes meg å finne en norsk utgave av denne boka. Til forskjell fra da han publiserte *Märkeliga syner*, skrev han nå etternavnet sitt med enkel -s.¹⁸³ Årsaken til dette ble ikke uttalt eksplisitt, men det kan tenkes at det var fordi han hadde fått kritikk for navnebruken.

Nya syner viste flere likhetstrekk med *Märkeliga syner*, i tillegg til at Gustafson vektla å fortelle litt om forholdene da han skrev *Märkeliga syner*, samt at han retter opp i feilinformasjon. Videre brukte han mye plass på å forsvare både Anton og profetvirksomhet i sin helhet også i denne boka. Denne forsvarstalen gikk under kapitlet *Kritikk*. Gustafson dissekerte også Emil Kleens artikkel i dette kapitlet, og pekte på det han mente var overdrivelser og andre feil. I kapittelet *attester* var brev som beskrev Anton som person trykt, og de var alle skrevet i positivt fortegn. Videre var hovedfokuset på synene og reisene. Det

---

¹⁸¹ Morgenbladet.(23.04.1920).Syner og sorger.s.2.; Fremtiden.(24.08.1920).Den sande prest og den vise profet.s.3.

¹⁸² Gustafson, A. (1920). *Nya syner om världens framtid av den svensk-norske fiskarbonden Anton Johansson från norska Finnmarken jämte hans levnadsbeskrivning och resor under de siste krigsåren för att varna mänskligheten*. (6.utg). Stockholm:A. Gustafsons Förlag: 156.

¹⁸³ Gustafson 1920.

ble også skrevet en god del om Antons bakgrunn, familie og livet i Finnmark.¹⁸⁴ I så måte var *Nye syner* en lengre og mer detaljert utgave av *Märkelige syner*.

Amut Gustafson lagde også en film om Lebesbymannen. Filmen varte i ca. 35 minutter, og den var en stumfilm som vekslet mellom å vise bilder med (svensk) tekst og film. Filmen hadde to deler: den første delen omhandlet Anton Johansen og hans reiser. Her fikk man følge Anton på hans reise fra Lebesby til Berlin. Hans spådommer ble ikke omtalt, og hovedfokuset lå på å presentere og vise hans reiser til ulike byer: Kristiania, Stockholm, Gøteborg, Malmø, Helsingborg, Trelleborg og til slutt Berlin. I filmen kunne man se Anton spasere i gatene på de ulike stedene. Det ble også fortalt litt om hva Johansen gjorde i de ulike byene, f.eks. at han kontaktet ministre og konger. I Berlin ble det dessuten vektlagt at han havnet midt i *revolusjonen* med vold og ødeleggelse. Avslutningsvis ble det sagt at Lebesbymannen gjorde det som sto i hans makt for å advare styresmakter, og han oppfylte i så måte sin plikt.¹⁸⁵

Den andre delen av filmen viste områder i nærheten av Lebesby: Magerøysundet, Honningsvåg, Kjøllefjord og Adamsfjorden ble spesielt vist fram. Det var et særlig fokus på å fortelle om det harde, strevsomme og primitive livet så langt nord. Her fikk også sjøsamer en spesiell plass, da for å vise deres klesdrakt og gammer.¹⁸⁶ Det er tydelig at bygdene i nord, og samene, ble ansett som interessante fordi de var annerledes.

Filmen hadde premiere 31. august 1920 i Kristiania, og hadde senere flere visninger. Dette ble annonsert i ulike aviser.¹⁸⁷ Det dukket også opp noen anmeldelser av filmen, og de var i hovedsak mindre positive. Det ser ut til at det lå en forventning om at filmen skulle omhandle synene i større grad. En anmelder skrev: «Filmen hadde imidlertid intet med Lebesbymandens synskhet at gjøre. Man saa ham bare spasere rundt omkring i gaterne [...] [og] filmen har intet med handling at gjøre [...] [men] der var en række udmerkede scenerier.»¹⁸⁸ En annen anmelder var i sin helhet negativ, og kalte filmen en «rædselsforestilling [...] blottet for point. [...] [og den] lader sig neppe beskrive – den maa desværre ses, før man helt kan forstaa den

---

¹⁸⁴ Gustafson 1920.

¹⁸⁵ Gustafson, A. & Hageselle, J. (2006). *Lebesbymanden 1919*. [DVD, Stilt til disposisjon av eier].

¹⁸⁶ *ibid.*

¹⁸⁷ *Morgenbladet*. (31.08.1920). *Westend teater*. s.5.; *Morgenbladet*. (01.09.1920). *Kinematografen Bøndernes hus*. s.5.; *Social-Demokraten*. (01.09.1920). *Lebesbymanden har filmet*. s.4.; *Aftenposten*. (01.09.1920). *Kinematografen Bøndernes Hus*. s.8.; *Johs*. (01.09.1920). *Lebesbymanden paa film. En rædselsforestilling*. *Aftenposten*. s.2.; *Aftenposten*. (02.09.1920). *Kinematografen Bøndernes Hus*. s.8.; *Aftenposten*. (03.09.1920). *Westend teater*. s.7.; *Aftenposten*. (04.09.1920a). *Westend teater*. s.7.; *Aftenposten*. (04.09.1920b). *Lebesbymanden*. s.7.; *Social-Demokraten*. (04.09.1920). *Westend teater*. s.6. *Nedenæs Amtstidende*. (17.12.1920). *Kinematografen*. s.2.

¹⁸⁸ *Social-Demokraten* 01.09.1920: 4.

fjollethed». ¹⁸⁹ Det skal i tillegg ha vært mulig å kjøpe et lite hefte på forestillingen om spådommene og Lebesbymannen, hvor synene ble sidestilt med profetier fra Bibelen. ¹⁹⁰ Filmen ser ikke ut til å ha blitt noen suksess.

1921 – 1928

Latterliggjort – senere anonym

Etter filmpremieren, ble det stille fra Lebesbymannen ut året. I januar 1921 dukket han opp i media igjen etter at han selv oppsøkte en avisredaksjon. Likevel ser det ikke ut til at han ble møtt med nysgjerrighet og interesse denne gangen:

Takket være at Lebesbymanden i de sidste maaneder har været optat paa andet hold, blandt andet som filmskuespiller, har vi nu i længre tid kunnet glæde os ved fredelige og rolige tilstande [...] Igaar infandt han sig til vor store rædsel igjen i redaktionen, ladet med de forfærdeligste spaadomme. Han er vistnok blit vant til skepsis, og derfor indledet han sin prædiken med et resume over begivenheter rundt om i verden [...] [som han hadde] forutset. ¹⁹¹

Det er dermed tydelig at Lebesbymannen er blitt en latterlig figur. Han forsøkte å hevde seg ved å påpeke hendelser som han hadde forutsett, men det ser ikke ut til at dette hjalp på interessen. Det kan neppe ha blitt noe bedre av at han kom til avisredaksjonen for å forkynne «gamle» spådommer. Nok en gang ønsket han å advare mot kommende sykdommer og jordskjelv, og det er forståelig at interessen og troverdigheten knyttet til hans syner ikke holdt seg.

Etter denne notisen dukker det ikke opp flere intervju eller tekster om ham i aviser. Han ble referert til i tilfeldige sammenhenger, herunder noen få leserinnlegg som tok for seg krigens årsaker, overtro, samt i forbindelse med latterliggjøring av en person. ¹⁹² I sistnevnte eksempel ble likhetstrekk med Lebesbymannen benyttet som nedsettende karakteristikk på motparten i en diskusjon. ¹⁹³

Interessen fra pressen fikk dermed en relativt brå slutt for Anton Johansen, og det ser ut til at han levde sine siste år som en heller anonym skikkelse i Kristiania. Årsaken til dette kan ha vært knyttet til hans spådommer. Dersom han ikke hadde noen nye syner å dele, så er det

---

¹⁸⁹ Johs. 01.09.1920:2

¹⁹⁰ *ibid.*; VG. (02.09.1920). [u.t]. s.3.

¹⁹¹ *Indtrøndelagen*. (05.01.1921). Lebesbymanden spaar.s.1

¹⁹² Thomassen, M. (11.01.1922).Frimodige ytringer. Krigens Aarsaker. *Bergens Tidende*.s.8.; Follo Socialdemokrat. (02.02.1921).Av tidens og døgnets saga.s.1-2.

¹⁹³ Haugum, A. (15.05.1921). Skattens mynt. *Indhereds-posten*.s.4

naturlig at folk mistet interessen. I tillegg hadde han «forutsett» ting som ikke slo til, og de spådommene som var aktuelle lå langt frem i tid – i 1953, for eksempel.

Kapittel 3. Bruk av Anton Johansens historie: Minnekultur i et nasjonalt perspektiv (1929-1988)

Introduksjon

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på hvordan det utviklet seg en minnekultur rundt Anton Johansen etter hans død. Materialet jeg skal undersøke, er i likhet med forrige kapittel, også her begrenset til avisomtaler og utvalgte bøker. Kapitlet dekker perioden frem til den nye, lokale minnekulturen forsiktig spirte frem på slutten av 1980-tallet. Følgende spørsmål er sentrale i dette kapitlet: I hvilken kontekst blir Anton Johansen trukket frem? Er det ulike minneagenter som trekker ham frem, og hva er årsaken til at de gjør det?

I likhet med omtalene i tida etter 1921, så består avisskriveriene i perioden 1929 – 1988 for det meste av tilfeldige referanser. I tillegg er Anton Johansen både skrevet om og referert til i ulike bøker i denne perioden. En kort presentasjon av en episode av TV-programmet *Streifetog i grenseland* (1971) blir også inkludert.

Når det gjelder avisomtalen, så er de tilfeldige og kortfattede referansene ekskludert i min fremstilling. Det samme gjelder for bøker; jeg velger å se nærmere på verk der Lebesbymannen er hovedfokuset. Unntakene er et kapittel i boka *Rettspsykiatri for jurister og leger* (1942), samt enkelte leksikaoppslag. Boka blir inkludert av to grunner: for det første er dette den første lengre kritiske teksten om Lebesbymannen på norsk, og for det andre har den blitt brukt som kilde i det som er blitt skrevet om Johansen i senere tid - for eksempel i flere leksika.¹⁹⁴

Minneord ved Anton Johansens bortgang

3. januar 1929 døde Anton Johansen i Oslo etter flere år utenfor rampelyset. Hans dødsfall ble skrevet om i flere aviser. Enkelte av avisene publiserte også lengre minneord om Lebesbymannen. Fellesnevneren for alle omtalene ved Johansens bortgang var at de presiserte at han var kjent og synsk, men det varierte hvorvidt holdninger til ham og hans virksomhet ble tydeliggjort. I de lengre minneomtalene ulike forhold som ble trukket frem.

---

¹⁹⁴ Lebesbymannen. (1949). I Werenskiold & Winsnes (red.). *Aschehougs konversasjonsleksikon* (Bd. 11: Larsen – Mirbeau). Oslo: H. Aschehoug & Co.; Lebesbymannen. (1959). I Schieldrop, Eskeland & Bull (red.). *Gyldendals store konversasjonsleksikon*. (Bd. 3: K-P). Oslo: Gyldendal norsk forlag.; Lebesbymannen. (1965). I Schieldrop, Eskeland & Bull (red.). *Gyldendals store konversasjonsleksikon*. (Bd. 3: H-L). Oslo: Gyldendal norske forlag.; Lebesbymannen. (1970). I Wicklund-Hansen, Evang & Holmesland (red.). *Aschehougs konversasjonsleksikon*. (Bd. 12: L-majuskel). Oslo: Aschehoug.; Lebesbymannen. (1972). I Bull, Tandberg & Eskeland (red.). *Gyldendals store konversasjonsleksikon*. (Bd. 3: H-L. 3. utg). Oslo: Gyldendal norske forlag. Lebesbymannen. (1979). I Kortner, Munthe & Tvetterås (red.). *Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon*. (Bd. 6: Hon-Kik). Oslo: Kunnskapsforlaget.

De korte notisene var hovedsakelig like i innhold. De nevnte Anton Johansens navn, hans tilnavn Lebesbymannen, at han var nordlending/fra Finnmark, samt at han var synsk. Hans synske evner ble i så måte ikke dvelt ved, men de nevnte heller ikke hva han forutså eller at han skal ha hatt andre overnaturlige evner. Det blir i så måte gitt et inntrykk av at synskheten var et objektivt faktum.¹⁹⁵

De lengre omtalene derimot, uttrykte meninger om både synene og Anton Johansen som person. *Arbeiderbladet* skrev blant annet: «Lebesbymannen var «synsk», trodde han selv, og en meget gudfryktig mann. Han spådde krig og pest og verdens snarlige undergang, og det la ham meget på hjerte å få omvendt menneskene i den 11. time.» Det er dermed tydelig at *Arbeiderbladet* stiller seg kritisk til Johansens profetegenskaper. Det er ikke overraskende at de utviste en negativ holdning til ham; vi har sett at Johansen hadde kritisert arbeiderbevegelsen åpenlyst. Videre vektla *Arbeiderbladet* også å fortelle at han delte ut trykte bibelsteder, og at han var innom redaksjoner og andre kontor i Oslo. Da han ikke hadde vist seg på en stund, ble det «klart at noe var i veien med ham». Det hadde med andre ord vekket oppmerksomhet at han var inaktiv – da trolig både i bybildet i Oslo, samt i media. Avisen beskrev han videre som en person med «stor veltalenhet» og betegnet ham som en *original*.¹⁹⁶

Likevel var det ikke gjennomgående at alle arbeiderpartiaviser avviste hans synske evner, eller omtalte hans beskjeftigelser med negativt ladede ord. *Smaalendenes Social-Demokrat* i Fredrikstad publiserte to lengre omtaler om ham, og her var den ene skrevet med nøytrale ord, mens den andre var mer positiv i sine beskrivelser. Den første notisen beskrev ham som «Den merkelige mand fra Finmarken» og «spaamand». De fortalte litt om hans svenske bakgrunn, hans innvandring til Norge og at han hadde hatt «merkelige religiøst betonedde syner» fra ung alder. De presiserte at han hadde hatt mange spådommer, men trakk spesielt frem krigen mellom Norge, Sverige, Russland og Frankrike. De skrev også litt om hans reise til Berlin, og at han hadde vekket stor oppmerksomhet der. Videre nevnte de at han ble «filmet baade forfra og bakfra», og at han var «en flittig gjest i de forskjellige legasjoner og avisredaksjoner». I tillegg ble hans utseende vektlagt, og de beskrev ham som «den lille firskaarne skikkelse i vadmelsklær».¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ Nordlands Avis. (15.01.1929). Kringsjø. s. 2.; Firda Folkeblad. (22.02.1929). Lebesbymannen. s. 2.

¹⁹⁶ Arbeiderbladet. (09.01.1929). Lebesby-mannen er død. s. 4.

¹⁹⁷ Smaalendenes Social-Demokrat. (10.01.1929). Lebesbymanden død. s.4.

Den andre omtalen i *Smaalendenes Social-Demokrat* var skrevet av stortingsmann og prost i Lebesby, O.K. Steinholt.¹⁹⁸ Artikkelen var unik fordi den var skrevet av en geistlig arbeiderpartimann, som i tillegg hadde kjennskap til både hovedstaden og lokalsamfunnet i Lebesby.¹⁹⁹

Steinholt innledet med å fortelle at Johansen ble gravlagt den 25. januar på Lebesby kirkegård, og at «saa at si hele stedets befolkning» hadde vært tilstede, selv om Anton hadde oppholdt seg i Oslo i ti år før han døde den 3. januar 1929. Steinholt presiserte at Johansen muligens var ukjent for den yngre generasjon - til og med for de i Laksefjorden (dvs. lebesbyområdet) - men at den eldre generasjonen ville huske ham og hans spådommer. Likevel «betraktet [laksefjordingene] ham vel nærmest som en raring og la ikke synderlig vekt paa det han hadde at meddele».²⁰⁰ Dette viser at Lebesbymannen ikke var allment kjent blant laksefjordinger på dette tidspunktet, til tross for at han oppnådde stor berømmelse.

Videre skrev Steinholt om personen Anton Johansen: Hans svenske bakgrunn, innvandringen til Norge, samt hans yrkesliv som fisker, jordarbeider og som assistent i NGO ble nevnt. Steinholt viet også en del plass til å beskrive Antons originalitet, og pekte på at hans opptreden, påkledning og hans vesen var det som skilte ham ut fra mengden. «Han blev derfor av mange ansett for at være en tufs [...] [men] ga man sig imidlertid tid til at lære ham at kjende, blev man slaatt av det store barnet i ham. Det kom særlig tilsyne i hans umiddelbare gudsforhold. Her hadde han sin store styrke.» Den kristne troen preget dessuten også hans liv som «den plikttro, arbeidsomme og hjelpsomme mand han var.»²⁰¹

Steinholt gjenga også Lebesbymannens syner. Innledningsvis ble det nevnt at Johansen hadde noen syner i kirken i Lebesby, uten at disse ble utdypet. Dernest fortalte han at Anton i 1913 «forutsaa den store verdenskrig og følte sig kaldet til at advare mot den». Synene gjorde at Anton forsøkte å nå keiser Wilhelm – men han lyktes ikke. I 1918 reiste Johansen til Kristiania, Stockholm og Berlin for å fortelle om det han hadde sett. Steinholt skrev også at «en forretningsmand i vort naboland tok sig av ham, tegnet ned hans syner og ga dem ut i en liten bok». Etter turen til Berlin, kom Johansen tilbake til Lebesby en kort tur, før han dro igjen. «Han maatte ut og formane folket at bjøre [sic] bod, saa Gud kunde forbarme sig over slekten. I dette sitt arbeide [sic] var han utrettelig. [...] Jeg visste at hans paarørende ikke

---

¹⁹⁸ Steinholt, O.K. (09.03.1929). Nogen mindeord om Lebesby-manden. *Smaalenenes Social-Demokrat*. s.6.

¹⁹⁹ Flo, I. (red). (2010) *Norsk presses historie 1660 – 2010* (bd.4). Oslo: Universitetsforlaget. s. 81.

²⁰⁰ Steinholt 09.03.1929: 6.

²⁰¹ *ibid.*

vilde at han skulde reise.» Steinholt vektla altså synet om første verdenskrig – det synet som gjorde Johansen berømt, samt at Antons profetvirksomhet var fundamentert på kristen tro.

Videre skrev han at Johansen bodde i «Oslo (eller omegn)» fra 1919 til hans død.

Hans forutsigelser fra denne tid har været noksaa ubestemte og til dels intetsigende. De nye forhold han saa hodekuls kom op i synes at ha forvirret ham ikke saa litet. Han var friluftmennesket, naturelskeren [...] han var ikke skapt for storbyens larm og indestengte liv. De forskjellige religiøse sekter han kom i berøring med gjorde muligens ogsaa sitt til at fordunkle den oprindelige og umiddelbare seer.²⁰²

Steinholt underslo altså ikke de feilaktige forutsigelsene, men pekte på bylivet og religiøse sekter som årsak til dette.

Steinholt avsluttet minneordene med å understreke at hensikten med artikkelen hadde vært

at fastslaa at Anton Johansen forutsa verdenskrigen, ofret tid og penger og maatte taale haan og spott for denne sin forutsigelses [sic] skyld. Den originale fiskerskikkelse fra Lebesby forutsaa verdenskrigen og advarte mot den paa samme tid som vor største statsmand i den senere tid uttalte at den politiske himmel var mere skyfri end paa lange tider. Og saa alvorlig tok han det at han satt fire dager i trekk i statsraad Keilhaus forværelse og ventet for tilslutt at faa statsraaden i tale. Dette er en historisk kjendsgjerning. Vel et halvt aar efter brøt krigen ut.²⁰³

Steinholt fremmet altså en klart positiv holdning til Johansens evner, det var ikke tvil om at han forutså krigen. Han tegnet et bilde av Johansen som en heltefigur som ga av sin tid, sine penger og sitt rykte for å advare menneskeheten. Lebesbymannen møtte hån, men fortsatte iherdig sitt arbeide. Steinholt's artikkel er et eksempel på moralsk historiebruk der Anton blir gjort til et forbilde, både i religiøse og sekulære kretser.

Nordisk Tidende, en norskspråklig avis i USA, publiserte også en lengre tekst ved

Lebesbymannens bortgang. Innledningsvis skrev de at «det var aar siden man hadde set ham i avisene nu; han hadde utspillet sin rolle med krigen og spanskesyken [...] [og] for Oslo-pressen og mange flere var hans navn uløselig knyttet til krigsaarene.» De poengterte videre at «Han maa jo rigtignok være blit litt forvirret tilslut, da det ikke gik som han hadde ment».²⁰⁴

Avisa fremstilte også Johansen som en person som vekte latter:

Han gik i komager og paa hælene i sin troværdige vadmelsdragt og med haar og skjæg i et vildnis som opvakte forestillingen om Nordens urtid eller den ældste del av det gamle testamente. [...] Han blev filmet i Berlins gater, og de som saa filmen har sikkert ikke glemte den ubeskrivelige komik over hans spasertur – paa hælene – gjennom Brandenburger Tor.

---

²⁰² Steinholt 09.03.1929:6

²⁰³ *ibid.*

²⁰⁴ *Nordisk Tidende*. (31.01.1929). Og saa døde Lebesby-manden. s.11.

Mest av alt mindet han jo om en nisse som faar grøt paa laaven julaften. Men som hadde et par snilde øine, og han trodde sikkert fuldt og fast paa sine syner og aapenbaringer.²⁰⁵

Her er Johansen først og fremst en komisk figur med primitive klær og et uflidd utseende. Hans syner er ikke i fokus, og det blir gitt et inntrykk av at spådommene var avleggs i det verdenskrigen og spanskesyken var over.

1936 – 1945

Den spanske borgerkrigen og Lebesbymannen

Etter at det hadde vært stilt i flere år på mediefronten angående Lebesbymannen, dukket han på ny opp igjen i 1936. Da ble en liten notis trykket i *Nordlands Avis*²⁰⁶ med tittelen «Hvad Lebesby-mannen spådde». Den refererte til en sak i *Tønsberg Blad*²⁰⁷ der «Lærer Lystrup» fortalte at han hadde fulgt med på borgerkrigen i Spania som nettopp hadde brutt ut,²⁰⁸ og at «For mange år siden [...] husker jeg at Lebesbymannen – som forutsa verdenskrigen – også spådde, at der omkring 1936 vilde komme en krig, som han kalte for „den spanske krig“. Det er vel den vi nu står midt oppe i – eller ved begynnelsen til.» Videre ble det nevnt at Lebesbymannen også hadde spådd at det ville bli en krig hvor Russland og Frankrike ville bombardere Norge, ta over Finland, Finnmark og en del av Sverige.²⁰⁹

Men - Lebesbymannen hadde aldri nevnt en spesifikk innbyrdes spansk krig. Det kan være at skribenten tenkte på den fransk-spanske krigen, som skulle skje 10-20 år etter verdenskrigen – noe som ville passe med tidspunktet for den spanske borgerkrig. Konsekvensen var i alle fall at hans profetiske evner synes å ha fått en ny aktualitet, og andre spådommer ble også trukket frem.

Albert Hiorths masseproduksjon

I tidsrommet mellom 1937 og 1940 publiserte Albert Karl Fredrik Hiorth (1876-1949) to bøker om Lebesbymannen, hvorav en av disse ble trykt i fire opplag i løpet av kun tre år. Hiorth var for øvrig en ingeniør og en evangelisk-luthersk lekpredikant.²¹⁰

---

²⁰⁵ Nordisk Tidende 31.01.1929: 11.

²⁰⁶ Avisa tilhørte venstrepresen. (Flo, I. (red). (2010) *Norsk presses historie 1660 – 2010* (bd.4). Oslo: Universitetsforlaget: 240.)

²⁰⁷ Uavhengig avis, men støttet partiet Høyre i Vestfold (ibid.:357)

²⁰⁸ Den spanske borgerkrig varte fra juli 1936 til mars 1939. (Knutsen, G.W. (24.01.2017). Den spanske borgerkrig. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Den_spanske_borgerkrig. Lesedato: 01.05.2017.

²⁰⁹ Nordlands Avis. (18.08.1936). Hvad Lebesby-mannen spådde. s.3.

²¹⁰ Store norske leksikon. (04.06.2015). Albert Karl Fredrik Hiorth. Hentet fra https://snl.no/Albert_Karl_Fredrik_Hiorth. Lesedato: 02.05.2017.

I 1937 ble boka *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner* publisert. Den var gitt ut ved Hiorths eget forlag, men i hovedkommissjon for Indremisjonsforlaget. Den refererte ikke til noen kilder, men det har senere blitt påstått i flere leksika at boka var en oversettelse av Gustafsons verk *Nya syner* fra 1920.²¹¹ Dette stemmer ikke, men både innhold og struktur kan minne om *Nya syner*, og det er dermed ikke utenkelig at Hiorth har hentet materiale fra Gustafson. Hiorths verk var delt inn i 9 deler, i tillegg til en introduksjon. Delene hadde følgende overskrifter: *Røsten og synene, novembarnatten 1907, Kristus på korset, kommende begivenheter, jordskjelv og orkaner, Sverige og Norge i krig, Andre syner* og *Kritikk*.²¹²

Den narrative strukturen i boka var slående lik det oppsettet som ble understreket i kapittel 2. Først ble Antons bakgrunn gjort rede for i grove trekk: hans svenske opphav, at den kristne troen hadde vært sterk siden hans barndom (med eksempler som viste at bønner var viktig, for eksempel bjørneepisoden og lesing av Bibelen), samt hans arbeid som assistent i Oppmålingstjenesten. Deretter ble hans syner trukket frem, med hovedvekt på «hans største åpenbaring» fra 1907. I denne åpenbaringen «fikk han høre om de begivenheter som i de følgende år skulde berøre ham selv og hans nærmeste omgivelser [...] og til slutt om verdenskrigen [...] og de ulykker som skulde følge etter dem – helt frem til 1953». ²¹³ I gjennomgangen av detaljer rundt åpenbaringen ble spesielt synet av Kristus på korset, samt krigen i Norge og Sverige fremhevet. Også den antisosialistiske holdningen ble tydeliggjort, for eksempel når det står: «Ved tiden før 1953 hadde socialismen brutt gjennom til seier i mange land og nådd en mektig stilling. Den hadde imidlertid dratt med sig store skarer av jordens befolkning i gudsfornektelse, og Herren klaget over dette.»²¹⁴

I kapitlet *Andre syner* er det verdt å merke seg at forutsigelsen av *Titanics* forlis ble særlig omtalt. I tillegg ble det nevnt at «Johansen gav en merkelig opplysning i 1918 (i mars da hans syner blev optegnet)»,²¹⁵ noe som kan tolkes som at Hiorth mente at Johansens syner først ble nedtegnet i 1918 - noe som avisgjennomgangen i kapittel 2 kan avkrefte.

I kapitlet *Kritikk* blir det, i likhet med i *Nya syner*, skrevet litt om de ulike kritiske synspunktene som Johansen møtte; for eksempel at han hadde funnet opp sine såkalte syner,

---

²¹¹ Lebesbymannen 1949.; Lebesbymannen. (1951) I Keilhau, Kleppa & Tvedt (red.) *Kringla Heimsins: Norsk konversasjonsleksikon*. (Bd. 5, 2. utg.). Oslo: Nasjonalforlaget.; Lebesbymannen 1959.; Lebesbymannen 1965.; Lebesbymannen 1970.; Lebesbymannen 1972.; Lebesbymannen 1979

²¹² Hiorth 1937b.

²¹³ *ibid.* 21.

²¹⁴ *ibid.*:12.

²¹⁵ *ibid.*:25.

at han var belest og kunne gjette seg til begivenhetene, og at han var en religiøs grubler. Men Hiorth selv støttet Johansen i hans profetgjerninger:

En kristen som tror på verdens herre og skaper, må også tro på hans makt til å gripe inn i begivenhetenes gang. Han kan avvende, mildne eller skjerpe de virkninger som logisk skulde følge menneskenes gode eller onde handlinger, eller av naturkreftenes lovbundne utfoldelse, ettersom han har til hensikt å vekke, advare eller straffe.²¹⁶

Den andre boken som Hiorth publiserte i 1937 het *En norsk inspirert seer: Anton Johansen (kalt «Lebesbymannen»): Et lite omriss av hans liv og profetiske syner*. Den var et særtrykk av *Evangelisk tidsskrift*, og var utgitt ved Hiorths eget forlag.²¹⁷ Hvis en ser bort fra tittelen og det faktum at den førstnevnte boka ble utgitt i hovedkommissjon for Indremisjonsforlaget, så var er det minimale forskjeller. Både struktur og innhold var likt.

I 1938 ble boka *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner* utgitt på nytt. Denne gangen gjennom Indremisjonsforlaget. Boka hadde nå fått et nytt kapittel kalt *Herrens veier*. Der var fokuset på Johansens «indre åpenbarelses», for eksempel da han fikk beskjed om å reise ut for å advare styresmakter. Reisene i seg selv ble nevnt svært kort, og det ser ut til at poenget var kun å fortelle at han reiste:

Han reiste som det blev ham sagt, og da han våren 1914 kom tilbake til Finnmark fra Kristiania og Stockholm, så han nye tegn [...] I slutten av 1917 fikk han i ånden nye åpenbaringer. Han blev da opfordret til på nytt å gjøre en reise til Nordens hovedsteder og underrette de styrende om hvad han visste og opfordre dem og menneskeheten for øvrig om bønn for freden. [...] I juni 1918 blev han i ånden for siste gang opfordret til å prøve å komme til keiser Wilhelm.²¹⁸

Det ble heller ikke lagt vekt på at Johansen kom seg til Berlin. Det er det religiøse som er hovedfokus i Hiorths bok: nemlig Johansens «profetiske syner».

1938-utgaven av *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*, ble på ny utgitt i 1939 og 1940 uten markante endringer. I og med at Hiorth publiserte så mange bøker med tilnærmet likt innhold, tyder det på at det var en interesse for Lebesbymannen blant folk. Hiorth representerte en religiøs historiekultur knyttet til Anton Johansen, både i kraft av at han selv ytret klare religiøse standpunkt i bøkene, men også ved at flere av dem ble gitt ut gjennom Indremisjonsforlaget.

---

²¹⁶ *ibid.*:32.

²¹⁷ Hiorth 1937a.

²¹⁸ Hiorth 1938: 44-47.

Lebesbymannen og Vinterkrigen

Etter at det hadde vært stille en stund fra pressen angående Lebesbymannen, kom hans spådommer frem i 1940. Denne gangen var det i forbindelse med Vinterkrigen da Russland gikk til angrep mot Finland.²¹⁹ «I høve av at Russland har gjenge til krig mot Finland har mange blad freska uppatt Lebesbymannen sine spådomar um heimskrigen, spanskesykje, spanskekrigen, krigen i Kina o.m.», skrev *Firda Folkeblad*²²⁰. Avisa henviste til en samtale de hadde hatt med oberst Melander, der han gjenfortalte «det som skulde vera mynta på hendingane i dag». Her ble Johansens spådommer om krigen mellom Russland, Frankrike, Sverige og Norge trukket frem og gjengitt.²²¹

Et lignende perspektiv hadde *Nordlands Avis* som også poengterte at Lebesbymannen «ennå minnes av eldre folk». De fortalte kort om hans reise til keiseren for å overtale ham til å slutte fred. De skrev også at Johansen hadde hatt «åpenbaringer om krigsbegivenheter som skulle finne sted inntil 1953».²²² De gjenga deretter innhold fra *Dagsposten*, som i sin tur hadde gravd i arkiv og funnet en artikkel fra *Trondhjems Adresseavis* 23. juli 1918. *Dagsposten* trekker frem sitat som «beviste» at Lebesbymannen forutså den spanske borgerkrig: «„Etter denne krig (den forrige verdenskrig), vil der om en del år, 15-20 år, atter trekke opp til krig. Jeg har før sagt at da blir det Spania.“ Som man vil erindre utbrøt borgerkrigen i Spania i 1936, altså 18 år etter Lebesbymannens forutsigelse». *Dagsposten* unnlot å ta med at *Trondhjems Adresseavis* i sin originale artikkel hadde poengtert at denne krigen skulle stå mellom Spania og Frankrike.²²³ Avisa var for øvrig talerør for Frisinnede Venstre, og de ønsket å demme opp for bolsjevismen.²²⁴

Det var likevel ikke slik at aviser på motsatt side av den politiske aksene unnlot å skrive om Johansens spådommer rundt 1940. *Sarpsborg Arbeiderblad* trykket en liten sak hvor også de formidlet historien om Lebesbymannen som forutså den spanske borgerkrigen. De trakk også fram spådommen om krigen i Norge og Sverige.²²⁵ Aviser fra ulike politiske ståsted, og fra ulike steder i landet, skrev om ham på dette tidspunktet.

---

²¹⁹ Vinterkrigen varte fra 30. november 1939 – 12.mars 1940. (Opsahl, E. (15.02.2017). Vinterkrigen. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Vinterkrigen>. Lesedato: 02.05.2017.

²²⁰ Avisa tilhørte på denne tida venstrepressen (Flo, I. (red). (2010) *Norsk presses historie 1660 – 2010* (bd.4). Oslo: Universitetsforlaget: 105).

²²¹ *Firda folkeblad*. (05.01.1940). Då Lebesby-mannen spådde heimskrigen og spanskesykja. s.4.

²²² *Nordlands Avis*. (27.01.1940). „Lebesbymannen“s spådom om kommende kriger i Norden. s.4.

²²³ *Trondhjems Adresseavis* 23.07.1918: 2.

²²⁴ Flo, I. (red). (2010) *Norsk presses historie 1660 – 2010* (bd.4). Oslo: Universitetsforlaget: 79.

²²⁵ *Sarpsborg Arbeiderblad*. (14.02.1940). Lebesbymannens spådommer. s.8.

Hans Evensen – vitenskapelig vurdering av Lebesbymannen

I boka *Profetskikkelser i lys av rettspsykiatri* gjorde legen Hans Evensen (1868-1953) en psykiatrisk vurdering av ulike profetskikkelser. Evensen var direktør ved Gaustad asyl, og han stiftet Norsk Psykiatrisk Forening.²²⁶ Boka var utgitt av Den Rettsmedisinske kommisjon, og omtalen av Lebesbymannen var på litt under 15 sider.²²⁷ Innledningsvis i boka beskrev han profetvirksomheten som et «problem», en sykdom. Noen mennesker

faller innenfor det sunne sinns variasjonsbredde og vender etter kallelsen og forkynnelsen ofte tilbake [...] [til livet før de fikk profetkallet], andre hører til grenseområdet mellom sunt og sykt sinn, hysterikere, epileptikere, kverulanter og andre psykopater. [...] Endelig er det de sinnsyke.²²⁸

Basert på disse tre grupperingene, vurderte Evensen de utvalgte profetene. Evensen kategoriserte videre Lebesbymannen som «den synske ulykkesprofet».²²⁹

Evensen startet med å fortelle om Johansens svenske bakgrunn og innvandringen til Lebesby. Anton ble portrettert som et godt menneske, men uintelligent:

meget vitebegjærlig og leselysten, men særlig intelligent var han neppe. Slapp aviser og bøker opp i den lange mørketid, var der alltid bibelen å fordype seg i. Han var følsom, godtroende, vek og lettrørt, pratsom, ivrig i tale og arbeide, snakket fortere enn han tenkte, så han nok kunne virke rotet. [...] Med et uslitleg humør, utrettelig og energisk gikk han inn for sitt arbeide, og hans hjelpsomhet og godhet var uten grenser.²³⁰

Videre i teksten presenterte legen momenter som har spilt inn på Johansens profetvirksomhet: for det første hadde Johansen kunnet erverve seg kunnskap knyttet til verdenspolitikk og om omveltninger i naturen. Dette fordi han lyttet til samtaler mellom offiserer som han jobbet med på Finnmarksvidda. Det var dette som ifølge Evensen gjorde ham i stand til å «forutse» begivenheter. Anton hadde i tillegg helt sikkert studert onkelens kart på skolen, noe som gjorde ham i stand til å orientere seg geografisk. Videre bodde han i Lappland - hvor det ifølge folketroen var mennesker som var synsk og fremsynt -, samt at han var kristen og hadde et gammeltestamentlig syn på Gud. I tillegg spilte erindringsforfalskning inn i konstruksjonen av «fremsynet».²³¹ Et annet viktig premiss i Evensens analyse var at han

---

²²⁶ Hans Evensen. (13.02.2009). Store norske leksikon. Hentet fra https://nbl.snl.no/Hans_Evensen. Lesedato: 01.06.2017.

²²⁷ Evensen, H. (1942). *Profetskikkelser i lys av rettspsykiatri*. Oslo: Den Rettsmedisinske kommisjon. s. 182 - 197.

²²⁸ Evensen 1942:126-127.

²²⁹ *ibid.*:182.

²³⁰ *ibid.*:183.

²³¹ Evensen 1942:183-184,196.

mente at Johansens spådommer ikke ble nedtegnet før i 1918/1919,²³² altså etter at de forutsette begivenhetene alt var inntruffet.

Evensen skrev at Johansen mottok sitt *storsyn* i 1907; der så han kriger, sykdommer og naturkatastrofer. Knyttet til dette synet, var Evensen særlig opptatt av å se nærmere på noen av de spådommene som ble påstått å ha gått i oppfyllelse. Et av disse synene var *Titanics* forlis. Legen mente at Johansen hadde lest om da skipet gikk av stabelen, og at han deretter hadde tenkt over alle de farer som lurte på reisen. Dette hadde ført til at han begynte å be for skipet, og i det *Titanic* forliste, gjorde det et voldsomt inntrykk på ham. Dette førte til at «begivenheten derved uvilkårlig er blitt forlagt bakover i storsynet».²³³ Evensen avviste ikke at Lebesbymannen kan ha hatt en subjektiv «religiøs opplevelse av et møte med guddommen».²³⁴ Objektivt, derimot, mente Evensen at Johansens fantasier og en «smule sansebedrag» bygget opp tanken – «eller om man vil en vrangstanke» - om at han var Guds vitne.

Evensens konklusjon angående Lebesbymannen var likevel at «noen megaloman parafreniker, som dr. Emil Kleen gjorde ham til, kan han da ikke ha vært».²³⁵ Men han var «et primitivt sinn fylt med folkeovertroens mystikk og det gamle testamentets skildring av ulykkesprofeter», og i så måte var han en «psykologisk interessant representant for en bestemt type av religiøse mennesker».²³⁶

Lebesbymannen og Tysklands seier under 2. verdenskrig.

Under krigen ble Johansens spådom på et tidspunkt tatt til inntekt for nazistene. I 1944, i det Tyskland var på defensiven under 2. verdenskrig, publiserte *Folkebladet for Sogn og Fjordane* en tekst med tittelen «Hva er spådd om den kommende tid?». Artikkelen hadde underoverskrifta «Nordens største spåmann – Lebesbymannen sa at storkrigen slutter med Tysklands seier».²³⁷ Den ble innledet med å slå fast at Lebesbymannen var Nordens største spåmann, samt at han hadde forutsett *Titanics* forlis²³⁸ og verdenskrigen i 1914.

---

²³² *ibid*:185.

²³³ *Ibid*.:188.

²³⁴ *ibid*.:196.

²³⁵ *ibid*.:195-197.

²³⁶ *ibid*.:196.

²³⁷ *Folkebladet for Sogn og Fjordane* (01.02.1944). Hva er spådd om den kommende tid?. s.5.

²³⁸ Forutsigelsen om *Titanics* forlis ser ut til å ha blitt omtalt først i *Nya syner*. Det ble da sagt at Johansen allerede i synet fra 1907 så at skipet kom til å forlise. Han hadde blitt oppfordret «i anden» til å telegrafere mangemillionæren Astor og advare ham. Johansen unnlot å gjøre dette fordi han var for svak i sin tro. Han leste senere i en avis at *Titanic* hadde forlist (Gustafson 1920:144-146). Det at han skal ha forutsett dette har ikke vært en merkverdig del av avisomtalen i Johansens samtid, og synet var heller ikke skrevet om i *Märkliga syner* fra 1918.

Lebesbymannen ble ikke nevnt med navn, og spådommer som ikke hadde gått i oppfyllelse, ble ikke omtalt. Men de skrev at han hadde sett

hvordan kommunismen med sin gudløshet skulle vinne makten over det norske folk i stadig stigende grad, og umoral og egoismen ta overhånd, som følge derav ville Gud fortørnes over folket og heimsøke det med straff. Fra øst kommer den røde smitte som angriper folket og derfra truer også undergangen. Det er uhyggelige bilder han ruller opp i sine tallrike forutsigelser [...] Men det blir også sagt ham at ulykkene kan anvendes, og Gud forbarme seg over Norge, om folket snur om sin forherdelse, sin tilbedelse av Marx og Mammon.²³⁹

Gjengivelsen av Johansens syner ble etterfulgt av spørsmålet «Men kan ikke Tyskland hjelpe?». Artikkelen pekte på at Tyskland hadde hjulpet Finland fri i 1918, og at Tyskland var «det eneste land som ved sin beliggenhet, sin kraft og sin åndelige innstilling kan verge Nordens små folkeslag mot den forferdelig trussel – fra Østens røde millioner.» Deretter ble det understreket at Lebesbymannen hadde sett at Tyskland skulle «seire i denne krig».

Folkebladet for Sogn og Fjordane var en avis opprettet av den tyske okkupasjonsmakta under 2. verdenskrig.²⁴⁰ Det foreligger ingen kilder som viser at han har omtalt hverken en annen verdenskrig eller en tysk seier. I dette tilfellet ble Johansens spådommer strukket klart lenger enn det er belegg for.

Etter 1945

Den kristne boktradisjonen fortsetter

I årene 1949 – 1953 ble det utgitt tre bøker om Lebesbymannen. I 1949 ga Albert Hiorth ut nok en bok. Boka hadde tittelen *Mannen som forutsa krigen: «Lebesbymannen», en kort oversikt over hans liv og profetiske syner*. Den ble gitt ut gjennom hans eget forlag, og den var stort sett lik de andre bøkene han hadde gitt ut. Det som skilte denne boken fra de andre, var åpenbart tittelen og omslaget, men i boka hadde også noen av kapitlene fått nye navn.²⁴¹ Selv om det ikke kom noe nytt fram i boka, så kan vi tro at Hiorth mente at det fortsatt var interesse for Lebesbymannen på dette tidspunktet.

Samme året ga Hallvard Tveiten (1901-1976), ut sin bok *Lebesbymannens spådommer: syner og forutsigelser om de store verdensbegivenheter fram til krigen 1953 hvori Norge skal delta*.

---

²³⁹ Folkebladet for Sogn og Fjordane 01.02.1944:5.

²⁴⁰ Amoriza, S.E.d. (08.05.2013). Folkebladet for Sogn og Fjordane. *Allkunne – levande leksikon*. Hentet fra <https://www.allkunne.no/framside/tema-nynorsk/nynorske-aviser-blad-boker-og-tidsskrift/folkebladet-for-sogn-og-fjordane/30/7332/>. Lesedato: 02.05.2017.

²⁴¹ Hiorth 1949.

Den var utgitt med forfatterpseudonymet «Stein Waarding» ved Jacob Saabye & Co. Forlag i Oslo. Flere bøker av Hallvard Tveiten har blitt utgitt av dette forlaget, i tillegg til en bok med tittelen *Hypnotisørens mystiske makt*.²⁴²

Under krigen var Tveiten tilknyttet Nasjonal Samling (NS) som lagfører, kretsfører/tilsynsmann, forfatter og underviser i årene 1934-1945. Han skrev flere artikler i aviser under krigen, samt ga ut bøker gjennom NS-forlag. Etter krigen ble han dømt til fengsel.²⁴³ Han så på kommunismen «som den store fordervelse og utenrikspolitisk som den store fare».²⁴⁴ Gjennom spørsmål som angikk krig og fred, hadde Tveiten fattet interesse for Lebesbymannen. Dette førte til at han skrev boka om Johansen og hans syner.²⁴⁵ For øvrig var det ikke bare denne skepsisen mot kommunismen Johansen og Tveiten delte: Tveiten var også en kristen mann som støttet tanken om profeter. Han hadde selv mottatt dikt gjennom åpenbaringer.²⁴⁶

Tveitens bok var basert på svenske og norske aviser, samt Gustafsons bøker *Märkliga syner* (1918) og *Nya syner* (1920).²⁴⁷ Den besto av 67 sider tekst, og var delt opp i sju deler: *I Lebesbymannen, II Fra fiskeren Anton Johansen til Lebesbymannen, III Profeten fra Lebesby, IV Fra Lebesbyvågen til kongens slott i Berlin, V Lebesbymannens spådommer fra verdenskrigens slutt til Norges og Sveriges krig med Russland og Frankrike år 1953* og (unummerert) *Biografi – siste år – laurbærkransen*. Boka er altså en kronologisk oppbygd, bortsett fra at Lebesbymannens syner ble presentert i et eget kapittel etter at hans reiser var blitt gjort rede for. Tveitens bok begynner slik:

Hvem husker ikke Lebesbymannen, mannen som forutsa så mange store begivenheter? Den 60 år gamle fisker fra en av Norges mest avsidesliggende fjorder høit oppe i Finnmark som under verdenskrigen gjorde henvendelse på henvendelse for å søke å komme til Tyskland og få keiser Wilhelm til å stoppe verdenskrigen! Mannen i komager som henvendte seg til Europas kronede hoder, til Norges storting og regjering, til den svenske riksdag, som lot skrive til paven i Rom og fikk audiens på Kongens slott, Finnmarksfiskeren som ble omtalt i alle Skandinavias aviser og var mer berømt enn kanskje noen annen nordmann.²⁴⁸

---

²⁴² Myklestad, Ø, TH. (1949). *Hypnotisørens mystiske makt*. Oslo: Jacob Saabye & Co.

²⁴³ Schøyen, A, C. (2012). *Nasjonal samling og 1814-grunnloven*. (Masteroppgave) Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/34543/MasteroppgavexAnnaxSchxyen.pdf?sequence=2> : s. 6.; Tveiten, H. (1943). *Det nasjonale og historiske grunnlag for NS*. Oslo: NS Opplæringsavdeling.

²⁴⁴ Kvisler (1971) *En diktergigant: Hallvard Tveiten: liv og diktning 1901 – 21. juni 1971*. Oslo: Saabye.: s.40.

²⁴⁵ Kvisler 1971: 40-41.

²⁴⁶ *ibid.*:92.

²⁴⁷ Waarding 1949: 38.

²⁴⁸ *ibid.*:7.

Tveiten fortsatte med å si at «enten hans [Lebesbymannens] forutsigelser [...] stammer fra åpenbaringsens bok, fra hans omgang med militære ved den geografiske oppmåling i Finnmark, eller den skriver seg fra «åndens» åpenbaring i ham, så er hans spådommer uten sidestykke».²⁴⁹ Han fremhevet at det var «vanskelig for ikke å si umulig for et menneske å kalle tilbake i minne begivenhetene nøyaktig slik de er opplevd selv bare etter dagers eller ukers forløp. Det var for Lebesbymannen i 1918 – 1919 også umulig».²⁵⁰ Det var en selvfølge at han oppga ulike detaljer til forskjellige tidspunkt; dette betød ikke at han nødvendigvis hadde tatt feil.

Lebesbymannen blir fremhevet på særlig tre måter: som et unikum, en religiøs skikkelse og som en politisk agitator. Hovedfokuset var på det første; det vil si å presentere Johansen, hans historie og syner som noe enestående. Tveiten fremhevet hans hengivenhet til sine overbevisninger og hans suksess.

Det religiøse aspektet kommer fram i det Johansens liv og virke ble presentert, men det er også med i Tveitens egne kommentarer. Tveiten sammenlikner Johansen med to bibelske personer: Profeten Jonas, fordi også Jonas slet med at folk ikke tok ham alvorlig, samt apostelen Paulus fordi Lebesbymannen «oppfattet sin profetgjerning likeså alvorlig som apostelen Paulus».²⁵¹ Johansen ble også sammenliknet med profeten Zarathustra²⁵² som «forkynte dom og død over bergfaste oppfatninger og århundregammel anerkjent kultur».²⁵³

Når det kommer til det politiske, så var det skepsisen mot sosialistene/bolsjevikene som ble trukket frem. Tveitens egen røst var særlig synlig i følgende setning: «Bolsjevikene sto for Lebesbymannen som dyret i åpenbaringen²⁵⁴, sosialistene var deres halvbrødre og gudeløse som dem.»²⁵⁵ En så kross karakteristikk av bolsjevikene og sosialistene finnes ikke i kildene vi har sett på så langt, men det er åpenbart grunnlag for å bruke Johansen i anti-kommunistisk/anti-sosialistisk agitasjon.

---

²⁴⁹ *ibid.*:9.

²⁵⁰ *ibid.*:36.

²⁵¹ Waarding 1949:20-21.

²⁵² Zarathustra var en iransk profet som trolig levde ca. 1000 f.Kr. (Thordarson, F. & Kværne, P. (15.02.2009). Zarathustra. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Zarathustra>. Lesedato: 04.05.2017.

²⁵³ *ibid.*:18.

²⁵⁴ «Dyret i åpenbaringen» var et bilde hentet fra Det Nye Testamentet. Dette var etlitot for Djevelen selv, eventuelt en betegnelse på en falsk profet som fikk folk til å tilbe Djevelen. (Seim, T.K. (27.03.2009). Dyret i åpenbaringen. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Dyret_i_%C3%A5penbaringen. Lesedato: 04.05.2017.

²⁵⁵ Waarding 1949:29.

I 1953 ga Albert Hiorth ut boka *Lebesbymannen: en kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*. Den ble gitt ut gjennom hans eget forlag, og hadde lik kapittelinndeling som *Mannen som forutsa krigen: «Lebesbymanenn» en kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*. Det som skilte disse to bøkene fra hverandre var at den nyeste boka hadde fått inn et nytt kapittel med tittelen *Ved Lebesbymannens bære*. Kapitlet var 4 sider langt, og tok for seg bisettelsen av Johansen, og den minnetalen som ble holdt av sogneprest Hans Aandstad. Naturlig nok ble det sagt gode ord om Johansens vesen i talen, og hans ydmykhet og barnlige tro ble særlig fremhevet.²⁵⁶

Videre utvikling frem til 1988: Lebesbymannen på NRK og i leksika

Som jeg har pekt på tidligere, er det nærliggende å tro at interessen knyttet til Lebesbymannen opphørte i det synene hans gikk ut på dato. Hans siste syn strakk seg fram til 1953, og i tillegg ser det ut til at folk ikke tok hans spådommer på alvor lengre. Riktig nok hadde han et tidløst budskap om å være gudfryktig for å unngå Guds vrede, men det ser ikke ut til at dette fenget folk flest. Basert på hvem som skrev bøkene om ham, kan det se ut til at hans popularitet varte lengst blant de kristne.

Basert på bøkene om Lebesbymannen, ser det dessuten ut til at det var en utbredt oppfatning at Lebesbymannens syner ikke ble nedskrevet før i 1918. Så sent som i *Aschehougs konversasjonsleksikon* fra 1970 skrev de blant annet at i

1907 fikk han [Lebesbymannen] sitt «storsyn» der Vårherre viste ham som i en billedbok med forklarende tekst de kommende verdensbegivenheter helt til 1953. Synene ble ikke nedtegnet før ca. 1918, lenge etter at forutsagte begivenheter hadde funnet sted. Slo spådommene feil, skyldte L. på feiloppfatning eller usikker erindring. [...] Den andre verdenskrig er ikke nevnt.²⁵⁷

Med andre ord virker det som om hans status som profet hadde liten troverdighet; ikke bare forutså han hendelser som allerede var hendt, men han så ikke den andre verdenskrig heller. For øvrig ble hans reiser både lite og feilaktig omtalt i dette oppslaget; det eneste som ble fortalt var at Lebesbymannen ønsket å advare Keiser Wilhelm, men han kom ikke lengre enn til Oslo og Stockholm.²⁵⁸

I 1971 tok NRK-programmet *Streiftog i grenseland* opp små fragmenter av Lebesbymannens historie og åpenbaring. Denne programserien omhandlet det overnaturlige og uløste gåter

---

²⁵⁶ Hiorth 1953:61-64.

²⁵⁷ Lebesbymannen 1970

²⁵⁸ *ibid.*

innenfor dette feltet, og sekvensen om Lebesbymannen varte ca. 3,5 minutter. Der fokuserte de på at Anton Johansen forutså første verdenskrig, og at ingen ville tro på ham i det han fortalte styresmakter om sine syn for første gang i 1913/1914. Det ble også vektlagt at hans forutsigelser ble publisert i *Svenska Dagbladet* 6. mars 1914, og at norske leksika i 1971 inneholdt feilaktige opplysninger angående årstall for nedtegnelsene av Lebesbymannens spådommer.²⁵⁹

Fortsatt i 1987 ble det påstått i *Aschehoug og Gyldendals tobindsleksikon* at Lebesbymannens syner ikke ble nedskrevet før i 1918.²⁶⁰ Men i *Damms store leksikon* året etter (i 1988), skrev de følgende: «Nyere undersøkelser har imidlertid vist at Lebesbymannens forutsigelser ble referert i svenske aviser allerede i mars 1914.»²⁶¹ Her har de altså fått inn at åpenbaringen ble nedskrevet før verdenskrigen brøt ut. Likevel er det merkverdig at ikke notisen fra *Østfinmarkens Folkeblad* ble nevnt. Men - dette viser at det fortsatt var interesse for Lebesbymannen på nasjonalt plan på slutten av 80-tallet. De har til og med inkorporert «ny» informasjon om ham i leksika, noe som skjedde kun få år før den lokale minnekulturen blomstret opp i Lebesby.

---

²⁵⁹ NRK1. (06.11.1971). *Streiftog i grenseland*. [TV-program]. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/streiftog-i-grenseland/FUHA01009271/06-11-1971>

²⁶⁰ Lebesbymannen. (1987). I Tvetervås (red.). *Aschehoug og Gyldendals tobindsleksikon*. (Bd. 2: L-Å). Oslo: Kunnskapsforlaget.

²⁶¹ Lebesbymannen. (1988). I Henriksen (red.). *Damms store leksikon*. (Bd. 16: Krai – Lerm). Oslo: Damm

Kapittel 4. Oppkomst av en lokal minnekultur (1989-2017)

Introduksjon

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på den videre utviklingen av minnekulturen rundt Anton Johansen fra 1989 til 2017. I denne perioden tok minnekulturen en ny vending. Den lokale minnekulturen blomstret i denne perioden, og jeg har delt denne utviklinga inn i ytterligere tre perioder: 1989-1997, 1998 – 2004 og 2005-2017. I 1991 ble en bauta over Lebesbymannen satt opp i Lebesby, og den synliggjorde at det eksisterte en lokal minnekultur knyttet til Johansen. Gjennom undersøkelser i forbindelse med bauteoppsettelsen, kommer det frem at Lebesbymannen var børstet støv av allerede året før. Men i årene etter 1991 ble denne lokale forankringen stadig tydeligere. I 1998 ble det fortalt i sognets Menighetsblad at en utstilling om Lebesbymannen skulle være på plass året etter - og det var den. I tillegg ble dokumentaren *Lebesbymannen – Fiskeren som ville advare keiseren* utgitt i 2001, før Johansen ble omtalt i den nye boka om Lebesby kirkehistorie som kom ut i 2002. Etter dette har vi ikke fått noen materielle eller synlige bidrag til den lokale minnekulturen. Jeg har derfor inkludert intervju med mennesker tilknyttet lebesbysamfunnet som del av den siste perioden.

1989-1997

Minnebauta over Lebesbymannen

«Minnet om den berømte Lebesbymannen skal nå bli synliggjort med en bauta som skal reises ved Lebesby kirke», skrev *Finnmarken* den 28. juni 1991. Bautaen ble finansiert gjennom en privat innsamlingsaksjon som hadde pågått «lenge», samt 18.000 kr fra næringsfondet og kulturbudsjettet i kommunen.²⁶² I følge lokale aviser var det Lebesby Menighetsråd som sto bak prosjektet, og idéen til bautaen var ikke ny.²⁶³ Bautasteinen var en ubehandlet grønnstein som ble funnet i Friarfjordområdet (dvs. ca. 30 km fra Lebesby).²⁶⁴ For Menighetsrådet var det en selvfølge å bruke en naturstein fra nærområdet:

Som det naturmenneske Anton også var, med dype røtter til Lebesby og et enkelt liv i tro og gudsfrykt, henfallen til mystikk, med hundrevis av mil tilbakelagt i kommager over finnmarksvidda som landmålersassistent, så ble det umulig for Lebesby menighetsråd å importere en firkantet steril granittstein sørfra. Den måtte bli funnet her, formet at naturen selv, slik Anton selv var formet av naturen. Bautaen måtte til like være i pakt med Antons

---

²⁶² Finnmarken. (28.06.1991). Minnebauta over Lebesbymannen. s. 4.

²⁶³ Ingilæ, Ø. (13.09.1991). Minnebauta over Lebesbymannen. *Finnmarksposten*. s. 4. ; Aslaksen, E. (13.09.1991). Mystikkens mann minnes med bauta. *Finnmarken*. s. 3. ; Ingilæ, Ø. (17.09.1991). Høytidelig avduking av minnebauta på Lebesby. *Finnmarksposten*. s. 4.; Jensen, A. (17.09.1991). Til minne om Lebesbymannen. *Finnmarken*. s. 8-9.

²⁶⁴ Se vedlegg 1 for kart.

*vitnesbyrd, hans tro.*²⁶⁵

Bautasteinen var dermed ikke bare for å minne Anton Johansen, den representerte også hans lokale tilhørighet. Både han og steinen ble sammenliknet med det «sørfra» - det sterile og firkantede. I så måte ble en form for moralsk historiebruk vist; Lebesbymannen hadde positive egenskaper som Menighetsrådet, som talerør for lokalsamfunnet, ønsket å vise fram og identifisere seg med.

Årsaken til bauteoppsettelsen var todelt: «takknemlighet og stolthet [...] ikke bare fordi han brakte navnet Lebesby langt utenfor Norges grenser, men også for hans innstendige formaning og enkle vitnesbyrd til høy og lav. Vitnesbyrdet var å vende om til Herren og be. Dette er like aktuelt i dag».²⁶⁶ Videre var det ikke et fokus på å diskutere hvorvidt Johansen var sannspådd, men heller hans «tro og visjon».²⁶⁷ Dermed var det både Johansens lokale tilhørighet og hans handlinger basert på et religiøst motiv som gjorde ham minneverdig.

På bautasteinen var det festet et relieff av Johansen, laget av kunstneren Kjeld Ravn Dalsgaard, i tillegg til en minneplate med følgende tekst:

LEBESBYMANNEN

ANTON JOHANSEN

FØDT 24. MAI 1858 I TÅRNE SOGN
DØD 3. JANUAR 1929 I OSLO
BEGRAVET PÅ LEBESBY GAMLE KIRKEGÅRD

“DU VAR ÄRLIG, ÖDMJUK
OFFERVILLIG IN I DÖDEN
I EN VÄRDEN AV KORT-
SYNTHET OG FEGHET VAR
DITT LIV EN HIMMELSK
SOLSTRÅLE. DITT MINNE
SKALL ALDRIG DÖ“

Denne svenske inskripsjonen viste til en dekorasjon som ble sendt til Lebesby i anledning Lebesbymannens bisettelse. Dekorasjonen var en laurbærkrans i sølv med to silkesløyfer i de svenske nasjonalfargene, sendt fra *Vännerna i Stockholm*. Den overnevnte teksten sto på sløyfebåndene. Sølvkransen hang en tid over Antons plass i kirken i Lebesby, og ble senere tatt vare på av hans bror, Nils.²⁶⁸ Teksten på minneplaten viste dermed Johansens svenske

---

²⁶⁵ Menighetsblad for Lebesby og Kjøllefjord. (Nr. 3, 1991). Lebesbymannen Anton Johansen. Kjøllefjord: Lebesby menighetsråd. s. 9.

²⁶⁶ Aslaksen 13.09.1991: 3.

²⁶⁷ Menighetsblad for Lebesby og Kjøllefjord, Nr. 3, 1991: 9.

²⁶⁸ Menighetsblad for Lebesby og Kjøllefjord, Nr. 3, 1991: 14.

tilhørighet, men den portretterte ham også som en heltefigur, nærmest som en martyr; «Offervillig in i døden».

Avdukingen av bautae fant sted søndag 15. september 1991. Dette var ingen tilfeldig valgt søndag, men *høstens oppstandelsessøndag*. Budskapet ved denne søndagen kan vises i følgende av Guds ord: «Jeg er oppstandelsen og livet, den som tror på meg skal leve om han enn dør. Og hver den som lever og tror på meg skal aldri i evighet dø».²⁶⁹ I så måte var det en symboltung dag å legge avdukinga til; Lebesbymannen var oppstanden.

Avdukingen ble omtalt i forkant av to av Finnmarks lokalaviser, *Finnmarken* og *Finnmarksposten*.²⁷⁰ Der presenterte de også litt av Johansens bakgrunn og spådommer, og som *Finnmarken* presiserte, så var det nok «kanskje ikke så mange som kjenner til historien om mannen med mystikkens skjær over seg.»²⁷¹ Begge avisene nevnte at Johansen skal ha forutsett første verdenskrig og *Titanics* forlis. *Finnmarksposten* trakk i tillegg frem synene om spanskesyken, opprøret i India, «jødenes hjemkomst til Palestina», samt krigen i 1953 – og da med særlig fokus på de jernbanelinjene som skulle være på plass da. De hadde også intervjuet sokneprest i Lebesby, Yngve Skarland, som utbroderte: «Det som her påkaller interesse, er hvordan synene han selv tidfestet til 1953, skal forstås. Var det konflikter som lå ennå lenger inn i fremtiden [?] [...] som kuriositet kan det her nevnes at en lignende jernbaneforbindelse diskuteres seriøst i dag.»²⁷² De skrev også at «Johansen gjorde inntrykk når han kom med sine forutsigelser og formaninger både til kapitalister og sosialister», men mer om Johansens politiske engasjement ble ikke nevnt.

Med andre ord var Lebesbymannens ettermæle i 1991 preget av bildet av ham som religiøs og synsk, og syner som skal ha gått i oppfyllelse ble særlig trukket fram - i tillegg til at enkelte spådommer kunne tolkes til å være aktuelle. Hans fortid som helbreder ble ikke nevnt, og hans politiske interesser ble underkommunisert.

Avdukingen fant sted etter søndagsgudstjenesten, og den var et stort arrangement i Lebesby. «Nesten hele Lebesbys befolkning – samt mange andre – var møtt fram i det våte og triste høstværet for å ære bygdas store sønn. Men det var ingen prangende seremoni. Alt skjedde i enkelhet – i Lebesbymannens ånd,» skrev *Finnmarken* i reportasjen «Til minne om

---

²⁶⁹ *ibid.*:7.

²⁷⁰ Aslaksen 13.09.1991:3.; Ingilæ 13.09.1991:4.

²⁷¹ Aslaksen 13.09.1991:3.

²⁷² *ibid.*

Lebesbymannen».²⁷³ Over 150 personer var tilstede, og seremonien ble ledet av ordfører Kirsten Berg Nilsen. Tidligere ordfører og lensmann Axel Samuelsberg sto for selve avdukinga, før det var kirkekaffe på samfunnshuset. I anledning oppsettelsen ble også 36 bautaer i miniatyr laget, og to av disse ble gitt til Berg Nilsen og Samuelsberg. Resten ble solgt for 100 kr stykket.²⁷⁴ I *Finnmarkens* reportasje ble det nevnt at Anstein Mikkelsen fra Lakselv (i nabokommunen Porsanger) var tilstede og «filmet ivrig». Han hadde planer om å lage film om Lebesbymannen, da mest sannsynlig i samarbeid med NRK.²⁷⁵

Hvorfor ble minnebautaen satt opp i 1991?

I forrige kapittel ble det påpekt at Anton Johansen nok var ukjent for den yngre generasjon da han døde, og ovenfor har det blitt nevnt at han trolig var ukjent for de fleste i 1991.

Spørsmålet er dermed: hvorfor ble bautaen satt opp på dette tidspunktet?

Det er vanskelig å finne en klar årsak til hvorfor bauteoppsettelsen skjedde i 1991. I intervju med en sentral person som var knyttet til Menighetsrådet i 1991, kom det fram at idéen til bautaen hadde eksistert en stund før 1991. Men det var ikke Menighetsrådet selv som først tok initiativ til å sette opp bautaen, dette skjedde etter forslag fra det kommunale kulturkontoret. Menighetsrådet stilte seg positive til dette, selv om utgiftene til bautaen måtte de i all hovedsak dekke selv. Informanten fortalte også at Menighetsrådet oppfordret bygdefolket til å finne en egnet stein, og at de først så for seg en bautastein som liknet minnesteinen som ble satt opp på Hopseidet i anledning åpninga av Nordkynvegen i 1989.²⁷⁶ Denne steinen blir omtalt som «Kongesteinen» på folkemunne, og den bærer teksten: «Nordkynvegen [:] Åpnet 17. august 1989 av H.M. Kong Olav». Nordkynvegen gjorde det mulig å kjøre fra indre Laksefjord til kommunesenteret Kjøllefjord uten bruk av ferge.

Kanskje ligger en del av svaret på hvorfor bautaen ble satt opp i 1991 nettopp i sammenlikningen med «Kongesteinen». På slutten av 80-tallet ser det ut til å være et økt fokus på kultur og historie i kommunen. I 1989 ble «Kongesteinen» satt opp,²⁷⁷ i tillegg til at kulturprisen ble delt ut for første gang i Lebesby kommune det samme året. Da var to personer som fikk den, og blant dem var Edmund Wallenius; en mann som ble omtalt som et «vandrende lokalhistorisk leksikon».²⁷⁸ Han hadde i tillegg fått «Kongens sølv for innsatsen

---

²⁷³ Jensen 17.09.1991:8.

²⁷⁴ *ibid.*

²⁷⁵ *ibid*:9.

²⁷⁶ Informant 2-B (se underkapittel «Etter 2004» for utfyllende forklaring).

²⁷⁷ Brox, I. & Gustad, R. (18.08.1989). Kongedag på Nordkyn. *Finnmarken*. s.8.

²⁷⁸ Brox, I. (22.06.1989). Vandrende lokalhistorisk leksikon. *Finnmarken*.

som samfunnsmenneske og som pålitelig yrkesutøver».²⁷⁹ Wallenius holdt et foredrag om Lebesbymannen under bispevisitasen 27. mai 1989 på samfunnshuset i Kjøllefjord. Dette foredraget ble også fremført av Kjersti Bjørndal i det bautaen av Lebesbymannen ble avduket, og i den anledning ble foredraget nedskrevet i sin helhet i *Menighetsblad for Kjøllefjord og Lebesby*.²⁸⁰ I tillegg ble det stiftet et historie- og museumslag i Kjøllefjord i 1990, hvor blant annet Bjørndal og Samuelsberg satt i styret.²⁸¹ Det kan dermed tenkes at engasjementet rundt kultur og historie førte til at tanken om minnebautaen ble til, eventuelt førte til at *noen* tok initiativ til å løfte det frem som et forslag. Hvorvidt initiativet kom fra kommunalt hold eller Menighetsrådet er uklart, men bautaoppsettelsen var likevel et tydelig samarbeid mellom disse aktørene, og bautaoppsettelsen viste et tydelig ønske om å fremme en bit av den lokale historien i Lebesby – herunder bygda, ikke nødvendigvis kommunen som helhet.

Her kan det nevnes kort at fokus på lokalhistorie ikke var en trend som kun berørte Lebesby kommune. På 1970-tallet vokste interessen for norsk lokalhistorie, hvilket førte til blant annet økt produksjon av bygdebøker. Antall historielag økte også særlig fra midten av 70-tallet, og vekstperioden var fortsatt i vekt i 1991, spesielt i Finnmark.²⁸²

Etter oppsettelsen ble bautaen også etter hvert en del av en tradisjon knyttet til 17. mai-feiringen. 17.mai-toget stoppet der, sang noen sanger og det ble lagt ned blomster ved bautaen og noen holdt tale. Det er usikkert når og hvorfor denne tradisjonen startet, samt hvilket år det tok slutt. Men den startet naturlig nok etter at bautaen ble satt opp, og tok trolig slutt for rundt 5 år siden (rundt år 2012). Jeg har ingen samtidige kilder som kan svare på omstendighetene rundt denne tradisjonen, men gjennom intervju med laksefjordinger kan jeg likevel danne meg et bilde av dette, noe jeg kommer tilbake til mot slutten av kapitlet.

Denne tradisjonen blir også nevnt her fordi det kom ingen flere tilskudd til den lokale minnekulturen utover bautaen. Dette betyr likevel ikke at hans historie går inn i en stille periode; gjennom den fysiske tilstedeværelsen av bautaen og den årlige, kollektive seremonien blir hans historie aktivt brukt. I tillegg ble det klart i 1993 at Medieverkstedet, med Anstein Mikkelsen i spissen, ble tildelt 260.000 kroner fra Norsk Kassettagiftsfond.

---

²⁷⁹ *ibid.*

²⁸⁰ *Menighetsbladet for Lebesby og Kjøllefjord*, Nr. 3, 1991:11-14.

²⁸¹ Ingilæ, Ø. (30.04.1990). Kjøllefjord får nytt historielag. *Finnmarken*. s.2.

²⁸² Løyland, M. (1994). *Historielagsrørsla*. Trondheim: Landslaget for lokalhistorie. s. 6-7.; Marhinsen, L. (1997). Norsk lokalhistorie etter 1970 – tradisjon og fornyelse. I Braut (red.). *Blikk på lokalhistorie*. s. 9-10. Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt

Pengene skulle gå til film/videoprojektet «Lebesbymannen».²⁸³ Det skulle likevel gå flere år før filmen var klar for visning.

1998- 2004

Temautstillingen «Lebesbymannen Anton Johansen 1858 - 1929 - og Lebesbysamfunnet»

I påskenummeret av *Menighetsblad for Kjøllefjord og Lebesby menigheter* i 1998 kom det fram at Lebesby kommune «ønsker å eksponere den tidligere kjente Lebesbymannen» gjennom «et reiselivsprosjekt». Dette skulle skje gjennom en utstilling. Med andre ord skulle utstillinga være knyttet til turisme og en kommersiell bruk av Johansens historie. I artikkelen etterlyste prosjektlederen, Harald Barbala, gjenstander og fotografisk materiale fra «gamle Finnmark» før 2. verdenskrig, i tillegg til materiale om Anton Johansen. Barbala etterlyste også gammelt tauverk, gamle fiskeredskaper, en nordlandsbåt og bilde av en sølvkrans lik den som ble sendt til Johansens bisettelse.²⁸⁴

Det ble også skrevet kort om Lebesbymannen: hans svenske opphav, hans synskhet (her ble synet om 1. verdenskrig trukket frem), hans yrkesliv (som fiskerbonde, kirketjener og representant i kommestyret i 18 år, samt at han jobbet i NGO i 26 sommersesonger), og at han reiste til Tyskland. Her ble også særlig Gustafsons bøker nevnt kort, samt filmen fra reisen til Berlin.²⁸⁵ Det at Johansen ble omtalt i denne grad tyder på at historien om Lebesbymannen ikke nødvendigvis var godt kjent blant innbyggerne i Lebesby kommune på dette tidspunktet – *Menighetsbladet* var for øvrig noe hver husstand mottok per post. Det at Barbala benyttet *Menighetsbladet* for å nå ut til befolkningen i kommunen, var dermed naturlig.

Rundt et halvt år senere, torsdag 24. juni 1999, åpnet utstillinga om Lebesbymannen på Lebesby Bygdetun. Harald Barbala - en «bilmekaniker av fag, men lokalhistoriker av interesse»²⁸⁶ - ble hyllet som mannen bak utstillinga. Meningen med prosjektet var

å vise hvordan et enkelt menneske fra en utkant av verden kunne eksponere seg selv – om enn med god hjelp – på en slik måte at han ble berømt og husket lenge etter sin tid. Å fokusere bare på dette i en utstilling er ikke lett. Derfor er utstillingen så langt mulig både bygget opp

---

²⁸³ Johannessen, B. (11.12.1993). 17 nordnorske kunst. *Nordlys*. s.23.

²⁸⁴ Barbala, H. (Nr. 1, 1998). Reiselivsprosjekt i lokalt perspektiv – Lebesby. *Menighetsblad for Kjøllefjord og Lebesby menigheter*. s.28 – 30.

²⁸⁵ Barbala Nr. 1, 1998: 28 – 30.

²⁸⁶ Brox, I. (26.06.1999). Utstilling om Lebesbymannen. *Finnmarken*. s.13.

omkring Anton Johansen og hans samtid²⁸⁷

Utstillinga var delt opp i sekvenser som fokuserte på ulike epoker i Johansens liv, samt aspekter ved lebesbysamfunnet som han var tilknyttet. Epokene var knyttet til følgende undertema: «Lebesby kirke 1879-1944», «Tärna – Tärnaby», «Lebesby», «Dagligliv og næringsliv», «Landmåling og kartlegging», «Syn og åpenbaringer», «Reiser» og «Ettertid».²⁸⁸

I sin fysiske utfoldelse var utstillinga bygd opp av vegger med tekst, gjengivelser og kopier av avisartikler og -notiser, i tillegg til fotografier og kart. Andre visuelle midler var blant annet et «gammelt fotografi forstørret opp i full kroppshøyde og litt til» av Anton Johansen,²⁸⁹ samt rekvisitter (f.eks. gamle fiskeredskaper) som tilhørte periodene knyttet til Lebesbys historie.²⁹⁰

I sekvensen «Lebesby kirke 1879-1944» ble det fokusert «separat på den vakre kirken fordi den i tillegg til å være sognets hovedkirke i samtiden, også var en grunnfestet institusjon i folks bevissthet». Her var det utstilt en modell av den kirken som ble brent i 1944.

Rekonstruksjonen var basert på gamle fotografier, og kirken symboliserte og representerte det «det gamle», som Barbala kalte tiden før 2. verdenskrig. Barbala skrev også at etter krigen vokste det fram «et Lebesby som aldri kan sammenliknes med det gamle. Det er borte for alltid ...».²⁹¹ I tillegg poengterte han at «Lebesby var kommunens administrasjonssted helt frem til slutten av siste krig [...] [og at] Lebesby på mange måter har gått tilbake som hovedsted».²⁹² Det kan dermed se ut til at det lå en nostalgisk holdning til tida før den siste verdenskrigen, og i så måte ble kirken - og da også Lebesby mannen - en del av en fortid hvor bygda spilte en sentral rolle i kommunen; en «storhetstid».

For øvrig ble Johansens kristne tro løftet frem som årsak til å presentere Lebesby kirke som en egen epoke. Hans religiøsitet ble også understreket i flere av de andre sekvensene, blant annet at dette var noe som hadde preget ham fra barndommen av. Det ble også tydeliggjort at Johansen var av svensk opphav, nærmere bestemt fra Tärna. Det er som er interessant her, er at hans mulige samiske tilknytning blir særlig fremhevet:

Hele hans oppvekst og størstedelen av hans voksne liv må [...] på alle vis og i sterk grad ha vært knyttet til samisk miljø og til dels samisk levesett [...] et sted er det bemerket at en av

---

²⁸⁷ Barbala, H. (1999). *Lebesby mannen Anton Johansen 1858 – 1929 – og Lebesbysamfunnet*. Kjøllefjord: Lebesby informasjon.

²⁸⁸ Barbala 1999:3-6.

²⁸⁹ Brox 29.06.1999:13.

²⁹⁰ I min gjengivelse av utstillingas innhold, har jeg basert på skriftlig dokumentasjon i tillegg til besøk gjort i juli 2016 og januar 2017. Dersom det ikke vises til skriftlige kilder, så er informasjon innhentet gjennom disse besøkene.

²⁹¹ Barbala 1999:6.

²⁹² *ibid.*:2.

hans formødre var av samisk ætt. Det ville ellers være naturlig å tro at han – uansett avstamning – fra oppveksten i Tärna hadde godt kjennskap til det samiske miljøet der, og at han i noen grad kanskje også behersket – eller i alle fall forsto språket. Like naturlig er det da å tro, at han forsto samisk i de sjøsamiske områdene han levde i rundt Laksefjorden. Her hadde han jo jevnlig kontakt med befolkningen på alle plan og de langt fleste av dem han var i kontakt med til daglig behersket og i stor grad brukte samisk språk.²⁹³

Riktig nok kan det se ut til at Johansens farmor var svensk-samisk, men som poengtert i kapittel 2, så ville han ikke selv vedkjenne seg å være av «lappeslægt». Han var heller ikke registrert som lapp i folketellingene. Men det betyr ikke at språket og kulturen var ukjent for ham. Likevel er det problematisk å se på samisk som kun et språk, slik Barbala fremstiller det i sitatet ovenfor. I Tärna var både sør- og umesamisk utbredt, og *dersom* dette var språk Johansen hadde vokst opp med, så vil det være ulikt nordsamisk i Lebesby.²⁹⁴ I tillegg var Lebesby- som omtalt i kapittel 1- det norske området i Indre Laksefjord, og det etniske befolkningsgruppene levde relativt atskilt. Det er dermed ikke så «naturlig» å tro at Johansen forsto samisk. I tillegg må det nødvendigvis ha vært en forskjell i levemåte mellom samene i høyfjellsområdet i/rundt Tärna, og sjøsamene/fjellsamene i Laksefjord.

Det kan dermed se ut til at det samiske ved Anton Johansen ble fremhevet på premisser som kanskje ikke svarte til realiteten. Det er også merkverdig at kvensk språk og kultur ikke ble nevnt i samme drag; det fantes jo også kvener i området på denne tida. Forklaringen på dette kan ligge i den samiske revitaliseringsprosessen. På slutten av 90-tallet var det «mange av dagens generasjon [som tok] fatt i foreldrenes, egen og lokalsamfunnets samiskhet».²⁹⁵ Det kan ha vært at et ønske om å løfte fram den samiske identiteten i lebesbysamfunnet førte til en mild «samifisering» av Lebesbymannen. Her kan det også nevnes at i utstillingen var det hengt opp kofter, samt tegninger av gammer. Det samiske ble - og blir - dessuten ansett som eksotisk i reiselivssammenheng, og det kan være at dette også var et påskudd for å fremheve det samiske.

Videre i utstillingen ble særlig Johansens yrkesliv i NGO trukket frem, samt at han hadde jobbet på skiferbruddet i Friarfjord. Den sistnevnte jobben hadde han i sin ungdomstid, og den

---

²⁹³ *ibid*:8.

²⁹⁴ Noen sammenlikner forskjellen mellom sørsamisk og nordsamisk som norsk og islandsk. En hovedregel er at de samiske språkområdene som grenser mot hverandre, forstår også hverandre. Umesamisk grenser naturlig nok til sørsamisk, og regnes i vid betydning også som sørsamisk. (Theil, R. (09.02.2017). Samiske språk. *Allkunne – levande leksikon*. Hentet fra <https://www.allkunne.no/framside/sprak/sprak-i-verda/samiske-sprak/7/83845/>. Lesedato: 22.05.2017.; Sørsamer. (07.08.2012). *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/s%C3%B8rsamer>. Lesedato: 22.05.2017.)

²⁹⁵ Hovland, A. (1999). *Moderne urfolk – lokal og etnisk tilhørighet blant samisk ungdom. NOVA-rapport nr. 11*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. s.13.

har knapt nok vært nevnt i litteratur og avisartikler om ham. Men ved å løfte dette ekstra frem i utstillingen, kom nok en side ved lokalsamfunnet til syne. Hans jobb som kirketjener og i kommunen ble også nevnt, i tillegg til at han var fiskerbonde.²⁹⁶

Mest plass i utstillingen ble viet til omtale av hans spådommer og reiser, noe som samsvarer med ambisjonen om å vise hvordan Johansen kunne «eksponere seg selv» slik at han ble berømt. Når det gjaldt hans syner, så ble særlig 1. verdenskrig fremhevet. De resterende synene ble oppsummert i stikkordsform. Det ble kort fortalt at han var i avisredaksjoner, samt at han i sine siste år «maset stadig rundt og forkynte sine syn og forutsigelser for enkelte nysgjerrige».²⁹⁷ Det ble derimot ikke fortalt om Johansens rolle som helbreder eller at han tok seg inn på diverse åpne møter for å legge frem sine syner. Fokuset lå dermed på å fortelle om hans reiser til de styrende menn. Det betyr at også i utstillingen ble Lebesbymannen i all hovedsak fremstilt som en synsk, religiøs og avpolitisert karakter. Det ble understreket at han var en berømt, en original, at han kjempet iherdig for å møte styresmakter, samt at han gjorde Lebesby kjent.²⁹⁸

Utstillinga var i 1999 et bidrag til reiselivsvirksomheten i bygda, og den ble holdt åpen i forbindelse med turistinformasjonen. Dette betød at den grovt sett kun var åpen for allmennheten i sommersesongen. Etter hvert måtte utstillinga flyttes fra Bygdetunet, og man kunne senere besøke den blant annet i kirka og i kjelleren på Omsorgssenteret i bygda. I likhet med minnebautaen, strekker altså bruken av utstillinga seg lengre enn kun perioden den ble til i, og vi kommer tilbake til hvordan den ble bruket etter 2004.

«Lebesbymannen - Fiskeren som ville advare keiseren»

I 2001 kom den 25 minutter lange dokumentaren «Lebesbymannen - Fiskeren som ville advare keiseren» ut på VHS. Den var produsert av Anstein Mikkelsen og gitt ut gjennom hans firma, Siivet- Grenseløse bilder, i samarbeid med Lebesby Historielag (ved Harald Barbala). Filmen fikk, som tidligere nevnt, økonomisk støtte fra Norsk Kassettagiftsfond, men prosjektet ble også støttet av Nordnorsk filmsenter AS, svensk-norsk Samarbetsfond, Finnmark Fylkeskommune, Lebesby kommune, Samerådet, samt de lokale firmaene Ishavssmolt AS og Laksefjord Marine Farms AS.²⁹⁹

---

²⁹⁶ Barbala 1999: 4-5.

²⁹⁷ Barbala 1999: 13.

²⁹⁸ Barbala 1999:6.

²⁹⁹ Mikkelsen, A. (2001). *Lebesbymannen – Fiskeren som ville advare keiseren* [VHS]. [u.s]: Siivet-Grenseløse bilder.

Hovedfokuset i filmen var å presentere hva som drev Johansen ut på reise, og hvordan han ble til «en legende i sin samtid».³⁰⁰ I dokumentaren hadde historiker Arvid Petterson rollen som forteller, og dens hovedelementer besto av personer som uttalte seg om Johansen og hans syner, klipp fra Gustafsons stumfilm (1919) og NRK-programmet *Streiftog i grenseland* (1971). I tillegg var der sekvenser som viste Lebesby og minnebygget, samt bilder med informativ tekst som dannet overganger i filmen.³⁰¹

I filmen ble åpenbaringen fra 1907 vektlagt, og da særlig synet om 1. verdenskrig, samt Antons reiser. Andre spådommer, for eksempel *Titanics* forlis, synet om revolusjon i Russland og Frankrike, krigen i 1953, naturkatastrofer og sykdommer ble også nevnt i korte drag. I tillegg til en redegjørelse for hvorfor Johansen ble kjent, blir det gjennom samtale med de ulike personene presentert en drøfting av hans profetvirksomhet.³⁰²

Synspunktene ble hovedsakelig representert av biskop Ola Steinholt, lokalhistoriker Harald Barbala og forfatter Magnar Mikkelsen. Steinholt sammenliknet Johansen og hans syner med profeter i Bibelen: deres budskap var å kalle mennesker til bot og omvendelse, og alle profetier var betinget: Menneskers handlinger kan påvirke hvorvidt spådommene slo til eller ikke. Lebesbyværingen Bernt Bøgeberg, en mann som hadde fisket med Lebesbymannen selv, stilte seg også positiv til Johansens seerevne. Harald Barbala, som for øvrig ble omtalt som den som «kanskje hadde studert Anton Johansen mest», stilte seg derimot mer kritisk og undrende til synene:

Av disse åpenbaringene [...] var 1. verdenskrig den mest sentrale. Men man kan lure på om han på noen måte kunne ha resonert seg fram til at det skulle bli en 1. verdenskrig. Men i alle fall var hans egen overbevisning så sterk at han gjorde det han kunne for å reise til Berlin [...] Jo mer man studerer Anton Johansen og det som er skrevet, jo mindre vet man. Men jeg mener at han i mange tilfeller gjettet og brukte samtida sine opplysninger som kom fram om forskjellige hendelser; for alt det han sa, bortsett fra 1. verdenskrig, sa han i etterkant av at de tingene hadde skjedd. Men man kan likevel lure, for av alle de tingene han sa hadde han sett, så var der ting han hadde sett som han ikke sa noe om. Men det kom biter og dråper ut av en del ting som til syvende og sist kan settes sammen som at han hadde sett 2. verdenskrig. For der så han at Laksefjorden sto i brann; det turte han ikke å si fordi ingen ville tro ham. Og der så han også at en av hans slektninger skulle lete etter sin sønn på Finnmarksvidda – og det skjedde faktisk etter krigen.³⁰³

Magnar Mikkelsen ytret ikke bare en skeptisk holdning til Johansens profetvirksomhet, men han pekte også på en mulig forklaring på hvorfor Johansen så på seg selv som en profet.

---

³⁰⁰ *ibid.*

³⁰¹ *ibid.*

³⁰² *ibid.*

³⁰³ *ibid.*

Mikkelsen så dette i forhold til kommunismens frammarsj; det var kjent at «for Anton Johansen var den en trussel for hans verdier og verdensbilde», og Mikkelsen mente at når trusselen stadig ble sterkere, så ble kanskje Johansen angstfull og urolig. Det kan tenkes at frykta «lå under de synene, eller det store synet som han påsto at han hadde i 1907. Det var på en måte en slags syntese eller resultat av hans angst eller forståelse av verden. Det vil ende i kaos og krig». Mikkelsen påpekte likevel at det var trolig at Johansen selv trodde på sine evner, og at konservative religiøse kretser «brukte ham som et gudsbevis». Dette var likevel ikke nok til at interessen for Lebesbymannen ble opprettholdt i like stor grad, og Mikkelsen hevdet at Johansen «nærmest havnet på historiens skraphaug».³⁰⁴

For øvrig var det også inkludert et klipp av samtale med en dame fra Tärna i filmen. Hun understrekte at Johansen var «en av mange»; overtro var utbredt i området, og enkelte hadde evner til å spå fremtiden, for eksempel ved å se i kaffe-grut.³⁰⁵ Johansen var dermed ikke ansett som noe særegent.

Bildet som dannes av Lebesbymannen gjennom dokumentaren er dermed at det er ingen tvil om at han selv trodde på sine evner. Det var likevel svært ulike holdninger til hans profetrolle, i tillegg til at hans kontroversielle politiske rolle kom nå frem igjen.

Dokumentaren nådde også ut på nasjonalt plan, og den ble vist på TV2 i 2002 og 2004.³⁰⁶ Det som er interessant med dette, er at det var en samisk versjon av dokumentaren som ble sendt. I 2004 var

allmennkringkasterne [...] pålagt å ha et samisk tilbud, og at deler av tilbudet skal være på samisk. [...] Hensynet til ytringsadgang, informasjon og representasjon for denne særskilte minoritetsgruppen samt synliggjøring og bevaring av samisk språk og kultur er relevante betraktninger.³⁰⁷

Anton Johansen ble på denne måten, ved å være en del av kanalens «samekvote», gjort til en representant for det samiske Finnmark.

På Siivet AS's hjemmeside blir det tydelig hvorfor dokumentaren var en del av «samekvota». De omtaler filmen slik: «Om samene som forutså første verdenskrig og dro til Berlin for å

---

³⁰⁴ *ibid.*

³⁰⁵ *ibid.*

³⁰⁶ Dagsavisen. (27.03.2002). TV-guiden. s.56.; Altaposten. (30.04.2004). Radio & TV. s. 29.

³⁰⁷ Medietilsynet. (04.11.2004). *Allmennkringkastingsrapporten – Kringkastingsåret 2004*. Hentet fra <http://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/allmennkringkastingsrapporter-2004---dd/2004-allmennkringkastingsrapporten.pdf>. s. 134.

forhindre den (25 minutter). Norsk og samisk versjon. Solgt til TV2 og TV Sàpmi». ³⁰⁸ Med andre ord blir Anton Johansen presentert som samisk. Lebesbymannen blir brukt for å fremme samisk identitet, ikke bare gjennom språk, men også ved å være en representant for det samiske folket.

«Lebesby kirkehistorie 1718 – 2002»

I 2002 ga Harald Barbala ut en bok om Lebesbys kirkehistorie. Boka ble til på bakgrunn av en beslutning gjort av Lebesby Menighetsråd. I boka var det et eget kapittel viet til «Prester og andre personligheter», og der fikk Lebesbymannen en 7 sider lang omtale. ³⁰⁹ Dette viser at han ble ansett som en nevneverdig person i Lebesbys kirkehistorie.

I og med at Barbala også var prosjektlederen for utstillinga, var det mye av det samme innholdet som ble trukket frem. Men der var noen markante forskjeller; for det første ble ikke Johansens mulige samiske ætt eller tilknytning til samisk språk og kultur nevnt.

Lebesbysamfunnet ble naturlig nok heller ikke fremhevet i så stor grad som i utstillingen. For det andre var omtalen av hans syner enda mer selektiv. Det ble sagt at han fikk en åpenbaring fra Herren, og at han forutså 1. verdenskrig, *Titanics* forlis, naturkatastrofer og epidemier. Det ble med andre ord ikke vektlagt at enkelte av hans syner ikke skjedde, og han ble dermed i større grad fremstilt som sannspådd. For det tredje ble hans aktivitet som helbreder omtalt. Det ble nevnt at han kunne lindre smerter og helbrede sykdommer, og at han dessuten fortsatte i sine siste leveår å oppfordre folk til bønn.

Etter 2004

Etter 2004 har det ikke blitt offentliggjort noen nye, materielle bidrag til den lokale minnekulturen. Men som sagt ble minnebautaen en del av en årelang tradisjon, i tillegg til at utstillingen blir åpnet/stelt i stand i forbindelse med turistinformasjonen i sommersesongene. Hvorfor ble minnebautaen en del av 17.mai-feriringa, og hvorfor ble det slutt på denne tradisjonen? Hvilket forhold har mennesker i lebesbysamfunnet til Lebesbymannen i dag, og hvor godt kjenner de til utstillinga og dokumentaren? Som sagt innledningsvis i avhandlingen, har jeg intervjuet 9 voksne personer tilhørende lebesbysamfunnet: 2 personer født mellom

---

³⁰⁸ Siivet AS. (u.d). Egne produksjoner. Hentet fra <http://www.siivet.no/html/egne%20produksjoner.htm>. Lesedato: 23.05.2017.

³⁰⁹ Barbala 2002:. 139-146.

1930 og 1949, 5 personer født mellom 1950 og 1979, og 2 personer født mellom 1980 og 1998. Deres referanseinformasjon vises i følgende skjema:

Person	1-A	2-A	1-B	2-B	3-B	4-B	5-B	1-C	2-C
Født mellom	1930-1949	1930-1949	1950-1979	1950-1979	1950-1979	1950-1979	1950-1979	1980-1998	1980-1998
Merknad			Aktiv i trossamf.	Aktiv i trossamf.					
Intervjuet	05.01.17.	05.01.17	22.12.16	05.01.17	06.01.17	10.01.17	10.01.17	02.01.17	06.01.17

Tanker om Lebesbymannen

Lebesbymannen er kjent i lebesbysamfunnet, og alle mine informanter visste om ham.

Samtlige av dem trakk frem at han fremsa spådommer hvor noen hadde gått i oppfyllelse (her var spesielt 1. verdenskrig og *Titanics* forlis trukket frem, men også synet om krigen og jernbanen i 1953), og at han gjorde Lebesby kjent. Men det er forskjeller i hva de trakk frem av informasjon knyttet til spådommene, hans historie, samt hvilket bilde de hadde av ham.

Enkelte vektla at synene kom av hans kristne tro,³¹⁰ mens andre kategoriserte ham som «synsk» uten å understreke den religiøse siden i stor grad.³¹¹ Kun en av informantene pekte på hans skepsis mot sosialismen,³¹² og en nevnte at han måtte ha vært samisk.³¹³ De ulike måtene å se Lebesbymannen på, samt hva de visste om ham, ser ut til å være knyttet til individuelle forhold – mer enn alder eller personlig tro.

Blant dem som vektla Anton Johansens religiøse tilhørighet, ser det ut til å være to måter å se ham og hans syner på. I det første perspektivet blir Johansens kristne tro ansett som rota til hans spådommer, men flere ga også uttrykk for at man ikke trenger å være kristen for å spå. Med andre ord anerkjente disse informantene at Johansen selv mente at det var på grunn av Gud at han fikk se fremtiden, men det betød ikke at de selv trodde på at dette var årsaken. Dette gir rom for å tro på Lebesbymannen som spåmann til tross for at man ikke nødvendigvis er religiøs selv. På den andre siden har jeg også intervjuet noen som er kristne, og som i

³¹⁰ Informanter: 1-A, 2-A, 1-B, 2-B, 4-B, 5-B, 1-C.

³¹¹ Informanter: 3-B, 2-C

³¹² Informant 1-B.

³¹³ Informant 4-B.

tillegg deltar aktivt i kristne trossamfunn. De anså Johansen som en profet, selv om de også trodde at han var blitt «svermerisk» i sine siste leveår. Men budskapet om omvendelse var for dem fortsatt aktuelt.³¹⁴

Blant de som ikke vektla den religiøse siden, så ble Lebesbymannen omtalt som «synsk». To av dem jeg intervjuet, sa at de ikke hadde knyttet Anton Johansen til kirka og kristen tro. En av informantene uttalte:

Jeg vet ikke helt hvordan jeg skal forklare det, men for meg er han bare en person. For meg kunne han ha vært hvem som helst som ligger på kirkegården. Jeg vet ikke hva han gjorde som var så spesielt, men jeg har jo hørt om en av de tingene han så, for eksempel *Titanic*. [...] Jeg forbinder ham ikke med kirka, men han er på en måte Lebesby sin. [...] Han var et symbol for Lebesby.³¹⁵

En annen sa:

Jeg har ikke tatt innover meg den religiøse siden i stor grad [...] Jeg har ikke tenkt så mye over det i forhold til Lebesbymannen. Men det burde jeg kanskje ha gjort, for jeg har jo lagt merke til at det er forskjeller mellom de religiøse delene av folket og de andre. [...] men det har jeg på en måte ikke koblet til Lebesbymannen.³¹⁶

Det var også en person som nevnte at hun i de senere årene hadde endret syn på ham:

Jeg så nok på ham som litt mer [=beundret/verdsatte ham mer] før enn nå. Han var veldig religiøs, og mente at alt var Guds vilje, omtrent. Det høres ikke ulikt mye annet man hører i dag; de som er ekstreme. Jeg hadde større tro på ham før – før jeg visste det. [...] Jeg oppfattet ikke at han var så kristen som han var.³¹⁷

Basert på disse sitatene, kan det se ut til at Anton Johansens religiøse bakgrunn ikke behøver å løftes frem for at det skal gi mening at han ble fremstilt som synsk. Dette er et element som er høyst tilstede i norsk folketro, og spesielt i Nord-Norge i samiske områder; Overnaturlige evner kan komme av andre grunner enn religion. Men i og med at mine informanter bruker uttrykk som «jeg har ikke tenkt over» og «jeg oppfattet ikke», så tyder det på at de ikke har vært bevisste på den kristne forankringen ved fortellingen om den synske Anton Johansen. I så måte viser dette at minnekulturen knyttet til Lebesbymannen ikke bare var avpolitisert, men også avkristnet i stor grad for flere i lebesbysamfunnet.

Kransenedleggelse ved minnebautaen på 17. mai

På spørsmål om hvorfor det ble lagt ned krans på 17.mai, var de fleste usikre på hvorfor dette skjedde. Men alle pekte på perspektivet om at Anton Johansen gjorde Lebesby kjent som en

---

³¹⁴ Informanter 1-B, 2-B.

³¹⁵ Informant 2-C.

³¹⁶ Informant 3-B.

³¹⁷ Informant 4-B.

mulig årsak, i tillegg til at det ble en tradisjon. Tre av informantene pekte også på det religiøse som delårsak:

De som tok initiativet til det mente jo at det var fordi han satt oss på kartet. Og fra det religiøse ståsted, så handlet det vel mer om at han forfektet Gud. [...] Nå er vi jo sluttet med det. Det ble jo stadig slik: Hvem skal gjøre det, hvem skal dekke det, og hvorfor gjør vi det? [...] Jeg tror at Menighetsrådet etter hvert fant ut at det ikke var deres oppgave å ivareta det, og det var ingen andre som følte seg kallet.³¹⁸

Det var et diskusjonstema allerede da om man skulle legge ned krans ved bautaen eller ved krigsminnemerket, men det hadde jo ikke blitt lagt ned krans noen steder før dette. Kransenedleggelsen skjedde i kommunal regi; alle legger jo ned krans på 17. mai rundt om i landet– hvorfor skal ikke vi også gjøre det? [...] Hvorvidt Lebesbymannen, hans budskap og kristne verdier ble nevnt i talene var avhengig av hvem som la kransen ned. Dersom en troende gjorde det, så ble det gjerne sagt noen ord. Men det har hendt at det ikke har blitt sagt noe.³¹⁹

Jeg tror det må være fordi man ønsket å hedre en kjent person i bygda. Det var ikke nødvendigvis for det religiøse, selv om det er vanskelig å skille det fra hverandre. [...] Det er ikke lett å skille personen fra det han sto for. Det var kommunestyret, eller menighetsrådet som vedtok å legge ned krans. Hvis det ikke var begge da. Det har vært delte meninger om dette; det er ikke alle som har vært like ivrig på å legge ned krans der. De syntes det var litt ensidig å legge ned til bare en person.³²⁰

Ut fra disse sitatene, er det også tydelig at det er utsikkerhet knyttet til *hvem* som sto for kransenedleggelsen; her er både kommunen og Menighetsrådet løftet frem som aktører. Med andre ord var kransenedleggelsen en handling som kunne legitimeres både fra et religiøst og sekulært ståsted. Likevel ser det ut til at poenget om at Johansen gjorde bygda kjent sto sterkest, og nettopp dette kan legitimere at den nasjonale festdagen 17.-mai ble benyttet til å bekranse minnebautaen. Ikke bare feiret man Norge og sin nasjonale tilhørighet, men også sin lokale identitet. Det kan dermed se ut til at det religiøse ved Lebesbymannen var nedtonet i tilknytning til 17.mai-feiringen.

I disse sitatene kommer det også frem mulige årsaker til at tradisjonen tok slutt. For det første kan det være at folk mente at det var unødvendig og/eller upassende. Og for det andre, kan det ha vært finansieringen som tok slutt; dersom kommunen eller menighetsrådet fant ut at de ikke ønsket å kjøpe krans for å legge ned lengre, så ville det være en naturlig forklaring på hvorfor det tok slutt. En av mine informanter mente at det kanskje var mer tilfeldig at det tok slutt:

---

³¹⁸ Informant 5-B.

³¹⁹ Informant 2-B.

³²⁰ Informant 1-B.

Det var bare plutselig slutt [med kransenedleggelsen]. Jeg syntes det var plutselig. Det var jo noen år det var et himla uvær, og vi sprang – det var et sånt lyntog! Vi sprang jo opp til omsorgssenteret, og heiv fra oss en bukett. Det kan ha vært at det begynte med det.³²¹

Informanten peker her på en annen tradisjon i bygda: nemlig å gi en blomsterbukett til omsorgssenteret – som for øvrig også er et stoppested for 17.mai-toget. Det kan tenkes at denne tradisjonen overskygget, og til slutt presset vekk kransenedleggelsen ved bautaeen. Flere av mine informanter uttrykte også sine tanker om at tradisjonen tok slutt:

Jeg syntes det er mye finere det vi gjør nå, at vi gir blomster på omsorgssenteret.³²²

Jeg er veldig for tradisjoner. For min del er ikke han [Lebesbymannen] viktig, men jeg syntes tradisjonen må være der.³²³

Det er jo litt kjedelig. Da er det vel færre som legger merke til ham og setter pris på ham.³²⁴

Vi la jo ned i mange år, det er bare i det siste at det har blitt endra [...] Jeg vet ikke hvorfor det ble slutt. Jeg tror folk syntes at det ble litt unødvendig, egentlig. Vi har jo med blomsterbukett opp til gamlehjemmet [omsorgssenteret].³²⁵

Det har vært det samme for meg om vi la ned krans der eller ikke. For vi stoppa jo der og sang, og det er jo et innslag når vi går i tog. Det var jo fint å synge.³²⁶

Det er tydelig at enkelte av mine informanter foretrekker den «nye» tradisjonen, mens kun to av intervjuobjektene stilte seg negative til at tradisjonen tok slutt. Den ene påpekte at det er «kjedelig» fordi det vil potensielt føre til at færre legger merke til Lebesbymannen, mens den andre understrekte at det var trist nettopp fordi det var en tradisjon. En av informantene ytret dessuten en klar likegyldig holdning til om det ble lagt ned krans eller ikke, men vedkommende syntes det var fint å ha kirka/minnebautaeen som et stoppested for 17.mai-feiringas skyld. Det er altså delte synspunkter på denne «tradisjonen» og dens opphør.

Tanker om dokumentaren, utstillinga og fremtidig minnekultur

Når det gjelder utstillinga og dokumentarens plass i den lokale minnekulturen, så ser det ut til at også her er individuelle forskjeller med tanke på hvor godt kjente de er blant folk.

---

³²¹ Informant 4-B.

³²² *ibid.*

³²³ Informant 1-C.

³²⁴ Informant 2-C.

³²⁵ Informant 1-A.

³²⁶ Informant 2-A.

Dokumentaren er helt klart minst kjent, men alle informantene mine - bortsett fra en person - sa at de visste om filmen. Noen hadde god kjennskap til filmens innhold, mens enkelte husket at de hadde sett den, men ikke hva den handlet om. Det er likevel enighet om at dokumentaren er lite kjent i lebesbysamfunnet. En av informantene peker også på mulige årsaker til at den ikke er så godt kjent:

Det må jo gjentas. Og i og med at det er på et sånt format [VHS] som ikke er så tilgjengelig lengre, så er det vanskelig å gå det i seg. Det andre er jo hvor mye folk tror eller bryr seg om det.³²⁷

Med andre ord er det mulig at filmen har gått i glemmeboka hos flere fordi den ikke har blitt trukket frem ofte nok. Dessuten var den inntil nylig kun å få tak i på VHS.³²⁸ Informanten sier i tillegg implisitt at folk flest kanskje ikke bryr seg så mye om Anton Johansens historie, noe som også kan forklare hvorfor 17.mai-tradisjonen tok slutt.

Utstillinga, derimot, sa alle at de kjente til. Men det var enkelte som var usikre på hva den inneholdt. Flere påpekte også at dagens plassering ikke bidrar til å synliggjøre den:

Jeg mener å huske at når man kommer inn der, så er det en stor klipp-up-greie av ham. Det er det eneste jeg husker.³²⁹

Det var kanskje en stor pappfigur av ham der, og kanskje noen gamle papirer. Jeg husker ikke.³³⁰

Den var egentlig veldig fin. Den har hele tiden vært på feil plass. Man skulle hatt et eget bygg; den skulle ha vært del av en utstilling i et museum. Nå er den liksom sendt rundt, og nå står den i en kjeller. Den er virkelig bortgjemt.³³¹

Det er mulig jeg har gått gjennom den en gang. Men det er mulig det hadde vært bedre om den var litt mer opp og frem enn nedi der.³³²

I de to siste sitatene gir to av mine informanter uttrykk for at det hadde vært bedre om utstillinga hadde blitt løftet mer frem. Dette er en tanke flere av mine informanter har fremmet, og samtlige sa at de ønsket å ta vare på utstillinga. Jeg spurte en av dem om vedkommende syntes at den var utdatert, og fikk følgende til svar:

Den er ikke nødvendigvis utdatert. Jeg har opplevd at rundt omkring i eller i Norge at det er slik at de som husker Lebesbymannen, de er veldig interessert i den. Og noen husker litt mer tilfeldig, men når det er den som gjør at de husker Lebesby, så kan det være viktig å få med ham og hva han har vært for dette stedet, og hva han sto for. Om alt som er sagt om ham er riktig, er jo en annen sak. Men det jo ofte slik at man ikke riktig vet hva som er korrekt. Men

---

³²⁷ Informant 5-B.

³²⁸ 10. mars 2017 mottok jeg en mail fra Siivet AS om at filmen var publisert på videodelingssiden *Vimeo*. Den kan sees ved å følge denne linken: <https://vimeo.com/207763445> (Lesedato: 26.05.2017).

³²⁹ Informant 2-C.

³³⁰ Informant 1-C.

³³¹ Informant 4-B.

³³² Informant 3-B.

jeg tror det er en del av bevisstheten til folk som bor her, og det er derfor en del av bakgrunnen deres.³³³

Her peker informanten på at utstillinga kan være viktig for turister, kanskje spesielt for dem som har hørt om Lebesbymannen på forhånd. Informanten sier også at Lebesbymannen er en del av bakgrunnen til mennesker i lebesbysamfunnet, og i så måte er dette en grunn til å ta vare på utstillinga. Et annet intervjuobjekt er fremtidsrettet med tanke på bruk av utstillinga, og ser et kommersielt potensiale i å videreutvikle den:

I den utstillinga er det jo en del ting man kan plukke opp om Lebesbys historie. Det er jo en del andre ting, blant annet skiferdrifta og litt om hans samtid; hvordan ting var – gammer og slike ting. Jeg tror tanken var at Lebesbymannen skulle være kjernen, også kunne man få inn det som var rundt [...] Det går jo an å utvikle videre. Det går jo an å få utstillinga opp å stå, og man kan fylle på med ting som man finner. [...] Man kan bruke den som en slags kjerne [...] Jeg tror ikke det er mer verdi i Lebesbymannen [...] [Men] hvis man kunne få litt oppvåkning i kjølvannet av «Åndenes makt» og slike ting, så kan det jo hende at det fortsatt kan få oss på kartet.³³⁴

Om denne videreutviklinga av utstillinga blir en realitet, får fremtiden vise. Men i og med at ingen av mine informanter syntes at man skal kaste Lebesbymannen på «historiens skraphaug» (for å bruke Magnar Mikkelsens uttrykk), så er det tydelig at han både er en del av, samt at det ønskes at han skal fortsette å være en del av, den kollektive minnekulturen i Lebesby.

---

³³³ Informant 3-B.

³³⁴ Informant 5-B.

Kapittel 5. Oppsummering

I denne masteravhandlingen har jeg sett på konstruksjonen av minnekulturen rundt Lebesbymannen - Anton Johansen (1858-1929). Jeg startet med å se på fremstillingen av ham i sin samtid, før jeg undersøkte bruken av historien hans etter hans død i 1929. Sentrale spørsmål har vært å finne ut hvilke aktører som sto bak omtalene av ham, hvorfor de har trukket ham frem og hvordan de har fremstilt ham. Min studie er hovedsakelig basert på norske kilder, og denne fremstillingen er bygd på deres kronologi. Grovt sett har jeg delt inn i tre ulike perioder: omtaler av Johansen i hans samtid, minnekulturen i et nasjonalt perspektiv (1929 – 1988) og oppkomst av en lokal minnekultur (1989 – 2017).

Anton Johansen i samtidige kilder (1914-1928)

De to første omtalene av Johansens syner finner jeg i *Østfinmarkens Folkeblad* 9. februar 1914, og i *Svenska Morgonbladet* fra 3. mars 1914. I *Østfinmarkens Folkeblad* ble ikke det religiøse aspektet ved synene nevnt, men det ble løftet fram i *Svenska Morgonbladet*. For eksempel ble det nevnt at årsaken til de kommende urolighetene var at Norges og Sveriges folk hadde syndet så mye. Med andre ord blir et gammeltestamentlig syn på Gud vektlagt. Denne tosidigheten mellom å se Johansens seerevne som noe religiøst, og det å anse seerevnen som noe eget, er gjennomgående både i samtidige kilder og senere.

I 1915 og 1916 dukket det opp noen avisomtaler knyttet til Johansen i norske aviser. I mars 1915, etter at utbruddet av verdenskrigen var blitt et faktum, ble avisnotisen fra *Østfinmarkens Folkeblad* funnet fram. Johansen ble nå løftet fram som en sannsiger, men også som et talerør for Herren. Hans budskap var å advare styresmakter, men også å oppfordre folk til bønn. Bønnen kunne forhindre spådommene å gå i oppfyllelse. Hans reise i 1913 ble også omtalt til en viss grad, blant annet at han hadde vært i kontakt med Stortinget, prins Bernadotte og andre høytstående personer på sin reise i 1913. I tillegg ble hans utseende og originalitet satt i fokus, hvilket er aspekter som stadig ble trukket frem både i denne perioden og senere.

I 1917 ble ikke Lebesbymannen nevnt i noen aviser, men dette forandret seg drastisk i 1918. I februar var han kommet til Kristiania, og flere aviser fortalte om den underlige profeten fra Finnmark og hans nye syner. I avisintervjuene ble syner som var samfunnsaktuelle, for eksempel om verdenskrigens slutt, særlig vektlagt. Sammenliknet med årene før, så var spådommene nå ytterligere konkretisert ved å tidfeste når de skulle slå til. I tillegg ble det fortalt om spådommer som skal ha skjedd, og i enkelte intervjuer ser det ut til at han selv har

trukket de frem for å legitimere seg selv som sannsiger. Det var også tilfeller hvor han angivelig skal ha understreket sin friske mentale helse.

I juli 1918 kom den første boka som omtalte Lebesbymannen og hans syner. Svensken Amut Gustafson ga ut boka *Den svensk-norske fiskarens Anton Johanson från Finnmarken Märkliga syner o. förutsägelser om Världskriget och Folkens kommande öden*. Gustafson hadde kommet i kontakt med Johansen i da Anton var i Stockholm i 1918. I boka ble særlig det religiøse løftet frem, men også et politisk perspektiv ble mer tydelig. Det kom frem at Johansen advarte sosialistene mot å fornekte Gud, og at han advarte kapitalistene mot å misbruke sin makt og sine midler. Den anti-sosialistiske holdningen har også tidligere blitt nevnt i aviser, men da kun som en bisetning.

I løpet av 1918 reiste Johansen nordover igjen, før han på ny reiste sørover. Han ønsket å gjøre et nytt forsøk på å nå Berlin. Rundt midten av 1918 kom det frem at han helbredet mennesker på Hurtigruta, og at han hadde hatt audiens hos kongen. Han gjorde seg også til en kontroversiell politisk figur i det han ytret sitt klart anti-sosialistiske standpunkt i aviser, samt oppfordret folk til å ikke stemme på sosialistene i den pågående valgkampen. I desember forsøkte han også å ta ordet på et møte for arbeiderbevegelsen, men han ble pepet ut.

I begynnelsen av 1919 befant han seg i Stockholm, og den første eksplisitte kritiske teksten om ham ble publisert i både svenske og norske aviser. Denne artikkelen kom på trykk i *Aftenposten*, og den omhandlet Dr. Emil Kleens vurdering av Johansen. Doktoren mente at Lebesbymannen var en megaloman. I tillegg avviste Kleen hans synske evner.

25. mars 1919 kom det frem i *Nationen*, landmannsforbundets organ, at Lebesbymannen hadde vært i Berlin. Der hadde han truffet mange høytstående mennesker, men ikke keiseren. Det ble sagt at de hadde gitt ham gode attester, og han ble dermed hyllet for sin reise. Etter å ha vært i Tyskland, reiste han atter nordover.

Etter fire måneder dukket Lebesbymannen opp i medias søkelys igjen. Da var han på tur til Kristiania nok en gang for å advare og oppfordre til bønn, og han vekte medias oppmerksomhet ved å påstå at han hadde nye syner. Disse nye synene var utbroderinger av tidligere omtalte syner. Det var også et økt fokus på å skrive om Johansens opptredener i det offentlige rom. Han fikk tale på Landmannsforbudets landsmøte i Harstad, til tross for at han også der møtte opp uinvitert, og han talte på flere andre steder i det han reiste sørover med Hurtigruta. Vel i Kristiania fikk han på ny audiens hos kongen, denne gangen for å snakke om å ordne en internasjonal bønnedag.

På slutten av 1919 og begynnelsen av 1920 viste flere arbeiderpartiaviser en tydeligere kritisk holdning til Johansen. Dette toppet seg etter at Johansen gikk hardt ut mot Tranmæl og kalte ham gal. *Fremtiden* mente at Johansen ikke visste hva han snakket om, og at han dro rundt med religiøs svada. De beskylte ham også for å stå på den borgerlige siden.

I 1920 kom Gustafsons andre bok ut, *Nya syner om världens framtid av den svensk-norske fiskarbonden Anton Johansson från norska finnmarken jämte hans levnadsbeskrivning och resor under de siste krigsåren för att varna måanskligheten*. Den korrigererte feiler i den forrige boka, i tillegg til å snakke om Johansens spådommer, liv og reiser. Gustafson ga også ut en stumfilm om Johansen, men den var ingen suksess.

Etter 1921 var det få aviser som publiserte saker om Lebesbymannen, hverken sosialistiske eller borgerlige aviser. Dersom han ble omtalt, så var det en tendens å latterliggjøre ham. Interessen dabbet med andre ord av, muligens fordi han ikke hadde noen nye spådommer å komme med. I tillegg hadde flere av hans syner ikke slått til, mens andre var tilknyttet en fjern fremtid.

Lebesbymannen i nasjonal minnekontekst (1929-1988)

I 1929 publiserte flere aviser minneord om Johansen, og det ble tydelig at hans ettermæle var delt. Omtalene slo fast at han var kjent og synsk, men hvordan de stilte seg til Johansens fremtoning og syner varierte. Hvorvidt de omtalte Johansen og hans evner i positiv favør, ser ikke ut til å være knyttet til avisenes politiske tilhørighet.

Først i 1936 ble Lebesbymannen omtalt i aviser etter at minneordene sto på trykk. Han ble da trukket frem fordi det var brutt ut borgerkrig i Spania. Noen mente at han hadde forutsett dette, selv om det ikke finnes skriftlig dokumentasjon på at han forutså en innbyrdes spansk krig. Tanken om at han forutså denne krigen kom likevel til å prege senere avisskriverier.

I årene 1937-1939 ble det utgitt 2 norske bøker om Lebesbymannen. Begge var skrevet av Albert Hiorth. Boka *En norsk inspirert seer: Anton Johansen (kalt «Lebesbymannen»): Et lite omriss av hans liv og profetiske syner* (1937) var et særtrykk av *Evangelisk tidsskrift*, og den var utgitt ved Hiorths eget forlag. Den andre boka, *Anton Johansens liv og profetiske syner* (1937), var svært lik den førstnevnte boka både når det gjaldt innhold og struktur. Forskjellen mellom disse var åpenbart tittelen, men også at den sistnevnte boka var utgitt i hovedkommissjon for Indremisjonsforlaget. Med andre ord sto det tydelige religiøse aktører

bak begge disse bøkene. I 1938, 1939 og 1940 ble den sistnevnte boka gitt ut i nye opplag, denne gangen gjennom Indremisjonsforlaget.

I 1940 ble Lebesbymannen igjen omtalt i aviser. Denne gangen i forbindelse med Russlands angrep på Finland. På dette tidspunktet ble spådommen om krigen i 1953 (hvor Russland, Frankrike, Sverige og Norge skulle være involvert) nevnt. Denne gangen var det flere aviser som skrev om ham, sammenliknet med i 1936. Aviser fra hele landet, og fra begge sider på den politiske aksene omtalte ham.

I 1942 ble det skrevet en mer vitenskapelig tekst om Johansen og hans evner. I et kapittel i boken *Profetskikkelser i lys av rettspsykiatri* gjorde legen Hans Evensen en psykiatrisk vurdering av blant annet Lebesbymannen. Han konkluderte med Johansen kan ha hatt subjektive religiøse opplevelser, men objektivt sett var synene basert på fantasi, sansebedrag og vrangtanker.

I 1944 ble Lebesbymannen omtalt i en avis styrt av okkupasjonsmakta. Det ble det skrevet at han hadde forutsett Tysklands seier, og at tyskerne kunne redde det norske folk fra kommunismens ugudelighet. Johansen hadde derimot ikke forutsett at tyskerne kom til å vinne, og han hadde heller ikke forutsett 2. verdenskrig eksplisitt. Dermed ble spådommene hans strukket lengre enn det var belegg for.

Etter krigen var det stille noen år før tre nye bøker kom ut i årene 1949-1953. Det var forfatterne Albert Hiorth og Hallvard Tveiten som sto bak disse. *Mannen som forutsa krigen: «Lebesbymannen» en kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser* (1949) var skrevet av Hiorth, og den ble gitt ut ved hans eget forlag. Denne boken har samme hovedinnhold og kapitelinndeling som de tidligere bøkene, men enkelte av kapitlene hadde fått nye navn. Hiorth ga også ut en bok i 1953 med tittelen *Lebesbymannen: en kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*. Den hadde også stort sett hadde det samme innholdet, bortsett fra et nytt kapittel om Johansens bisettelse og minnetalen som ble holdt i den forbindelse. Tveiten ga ut sin bok i 1949, i tillegg til at et nytt opplag kom ut i 1951. Boka het *Lebesbymannens spådommer: syner og forutsigelser om de store verdensbegivenheter fram til krigen i 1953 hvori Norge skal delta*, og ble gitt ut under pseudonymet Stein Waarding. Tveiten var åpenlyst begeistret for Lebesbymannen, og sammenlikner ham i med andre bibelske profeter. I tillegg vektla han Johansens anti-sosialistiske holdning. Vi kan dermed se at boktradisjonen knyttet til Lebesbymannen i all hovedsak var drevet av aktører med religiøse motiv, i tillegg til Tveitens politiske perspektiv.

Etter dette var det en stille, og få aviser omtalte Lebesbymannen. Årsaken kan ha vært at troverdigheten til ham som profet minsket, både på grunn av at hans spådom om krig i 1953 ikke gikk i oppfyllelse, men også fordi det utbredte det seg en oppfatning om at hans spådommer ikke ble nedskrevet før i 1918. I 1971 ble dette likevel korrigert da et NRK-program fant ut at hans spådommer ble nedskrevet før 1. verdenskrig. Men dette vekket likevel ingen ny interesse for Lebesbymannen.

Oppkomst av en lokal minnekultur (1989-2017)

I 1991 ble det satt opp en minnebauta over Lebesbymannen ved kirken i Lebesby. Det er usikkert om det var kommunen eller Menighetsrådet som tok initiativ til å sette opp bautaen, men det var Menighetsrådet som sto for gjennomføringen. De økonomiske midlene til bautaen kom derimot fra begge parter. Bautaen ble senere brukt i forbindelse med 17.mai-feiringa i bygda. 17.mai-toget stoppet ved kirka og det ble lagt ned blomster ved bautaen. Når og hvorfor denne tradisjonen startet, er usikkert. Men det ser ut til at ønsket om å hedre en person som satt bygda på kartet var en årsak, i tillegg til at det var av religiøs betydning for noen. Denne tradisjonen er per dags dato avsluttet, og dette er det delte meninger om. Noen savner tradisjonen, andre syntes det er greit at man ikke legger ned blomster ved bautaen, mens noen bryr seg ikke.

Det er dermed klart at Lebesbymannen ble, og er, en lokal merkevare for bygda Lebesby. I 1999 fortsatte promoteringen av ham som en lokal gallionsfigur da en utstilling om ham og lebesbysamfunnet i hans samtid ble åpnet i Lebesby. I dag er utstillingen plassert i en kjeller, og den er nærmest bortgjemt. Mine informanter har i dag ulik kjennskap til utstillinga, men det virker å være konsensus om at den er verdt å ta vare på, og at dagens plassering ikke er gusting.

I 2001 kom en dokumentar ut om Lebesbymannen. I den kom ulike holdninger til hans profetrolle til uttrykk, i tillegg til at hans politisk kontroversielle rolle kom frem igjen. Denne dokumentaren ble sendt på TV2 et par ganger, da som del av kanalens samiske innslag. I så måte ble Johansen en representant for det samiske Finnmark.

Avsluttende refleksjoner

Jeg innledet denne avhandlingen med å si at bakgrunnen for min studie var spørsmålet om hvorfor en påstått profet er vår gallionsfigur i Lebesby. Årsaken kan opplagt nok være at vi ikke har andre berømtheter å vise til, og at Anton Johansen tross alt har satt bygda på kartet ved hjelp av sitt tilnavn «Lebesbymannen». Men bør han være vår gallionsfigur?

Det er flere forhold ved Lebesbymannen som er bemerkelsesverdig. En ting er at det finnes kilder som dokumenterer at han forutsa 1. verdenskrig. Dette kunne ha vært gjetning, fantasi eller synske evner – det får være opp til hver enkelt å vurdere. Men man kan ikke overse det han fikk til, og det han gjorde: Han var en enkel fiskerbonde som reiste flere ganger fra Lebesby til Kristiania og Stockholm. Han ble omtalt i aviser over hele landet i sin samtid, og han ble møtt med både interesse og kritikk. Han hadde en politisk agenda basert på et religiøst budskap, og greide å tirre på seg aviser tilhørende arbeiderpartipressen. Han møtte høytstående personer som statsministre, politikere og kongen – flere ganger. Han reiste til Berlin, og det ble skrevet både bøker og laget en film om ham i hans samtid. For å ikke snakke om hans ettermæle – bare det at mennesker fortsatt snakker om ham er en bragd!

Selvfølgelig kan vi ikke glemme at han hadde en del spådommer som ikke slo til, og at han kan vurderes til å være en religiøs fanatiker. Men det er tydelig at Anton Johansen hadde en enorm stå-på-vilje og originalitet, og han kan dermed tjene som et forbilde for både religiøse og ikke-troende. Med dette i mente, så vil jeg si at det ikke er så rart at han er blitt vår gallionsfigur. Enn så lenge er han fortsatt en god kandidat for å være vår merkevare, men om det kommer noen eller noe bedre på vår vei, så bør han i alle fall ikke gå i glemmeboka. Hans liv gjør ham jo tross alt til en merkverdig lebesbyværing.

Litteraturliste

Trykte kilder

- Barbala, H. (1999). Lebesbymannen – Anton Johansen I: *Porsangerfolket: Årbok for Porsanger 1999*. Lakselv:Porsanger Historie og Museumslag
- Barbala, H. (1999). *Lebesbymannen Anton Johansen 1858 – 1929 – og Lebesbysamfunnet*. Kjøllefjord: Lebesby informasjon.
- Barbala, H. (2000) *TEMAUTSTILLING Lebesbymannen Anton Johansen 1858 – 1929 – og Lebesbysamfunnet*. [u.s]: Lebesby informasjon.
- Barbala, H. (2002). *Lebesby kirke: Lebesby kirkehistorie 1718 – 2002*. [Kjøllefjord]:Lebesby Menighetsråd.
- Beronka, J. (1933) *Vadsø bys historie: med spredte bidrag til Varangers historie*. Vadsø: Vadsø kommune.
- Bøe, J.B. (2006). *Å lese fortiden: historiebruk og historiedidaktikk*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Bøe, J.B. & Knudsen, K. (2013). *Innføring i historiebruk*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget.
- Ek,S.(1999). *Profeten Anton Johansson: Sannskådare eller överlevnadskonstnär*. Uppsala:Uppsala Universitet.
- Elstad, H. (2005). *Nyere norsk kristendomshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Evensen, H. (1942). *Profetskikkelser i lys av rettspsykiatri*. Oslo: Den Rettsmedisinske Kommissjon
- Falkenberg, J. (1941). *Bosetningen ved Indre Laksefjord i Finnmark: optegnelser fra 1938*. Oslo: [Museet, 1934-1944].
- Flo, I. (red). (2010) *Norsk presses historie 1660 – 2010* (bd.4). Oslo: Universitetsforlaget.
- Gustafsson, A. (1918). *Den svensk-norske fiskarens Anton Johansen från Finnmarken Märkliga syner o. förutsigelser om Världskriget och Folkens kommande öden*. Stockholm: A. Gustafssons Förlag.
- Gustafson, A. (1920). *Nya syner om världens framtid av den svensk-norske fiskarbonden Anton Johansson från norska Finnmarken jämte hans levnadsbeskrivning och resor under de sista krigsåren för att varna mänskligheten*. (6.oppl). Stockholm: A. Gustafsons förlag.
- Hiorth, A. (1937a). *En norsk inspirert seer: Anton Johansen (kalt «Lebesbymannen»): Et lite omriss av hans liv og profetiske syner*. Asker: eget forlag.
- Hiorth, A. (1937b). *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*. Asker: Alb.Hiorts forlag, I hovedkom. Indremisjonsforlaget AS.
- Hiorth, A. (1938). *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*. Asker: Indremisjonsforlaget AS.

- Hiorth, A. (1939). *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*. Asker: Indremisjonsforlaget AS.
- Hiorth, A. (1940). *Lebesbymannen: Anton Johansens liv og profetiske syner*. Asker: Indremisjonsforlaget AS.
- Hiorth, A. (1949). *Mannen som forutsa krigen: «Lebesbymannen»: En kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*. Oslo: Albert Hiorths forlag.
- Hiorth, A. (1953). *Lebesbymannen: en kort oversikt over hans liv og profetiske forutsigelser*. Oslo: Albert Hiorths forlag.
- Hovland, A. (1999). *Moderne urfolk – lokal og etnisk tilhørighet blant samisk ungdom. NOVA-rapport nr. 11*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Kjeldstadli, K. (1999). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kvisler (1971) *En diktergigant: Hallvard Tveiten: liv og diktning 1901 – 21. juni 1971*. Oslo: Saabye.
- Liliequist, M. (1991). *Nybyggerbarbarn: Barnuppföstran bland nybyggare i Frostvikens, Vilhelmina och Tärna socknar 1850 – 1920*. (Doktorgradsavhandling). Humanistiska fakulteten, Umeå Universitet, Umeå.
- Lund, S. (2009). Av en historieløs kommunes skolehistorie. I Lund, S. (red.), *Samisk skolehistorie – 3*. (184-203). [Karasjok]: Davvi girji.
- Løyland, M. (1994). *Historielagsrørsla*. Trondheim: Landslaget for lokalhistorie.
- Marhinsen, L. (1997). Norsk lokalhistorie etter 1970 – tradisjon og fornyelse. I Braut (red.). *Blikk på lokalhistorie*. s. 9-10. Oslo: Norsk lokalhistorisk institutt.
- Moritz, P. (1990). *Fjällfolk: livsformer och kulturprocesser i Tärna socken under 1800- och 1900-talen*. (Doktorgradsavhandling). Department of Ethnology, Umeå Universitet, Umeå.
- Stugu, O.S. (2010). *Historie i bruk*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Myhre, J. E. (2003). Kapittel 9 Mulighetens land – arbeid i Norge mot slutten av det 19. århundre. I: K.
- Myklestad, Ø, TH. (1949). *Hypnotisørens mystiske makt*. Oslo: Jacob Saabye & Co.
- Kjeldstadli (Red.) *Norsk innvandringshistorie, bind 2: I nasjonalstatens tid 1814 – 1940* (s. 223-254). Oslo: Pax Forlag A/S.
- Schøyen, A, C. (2012). *Nasjonal samling og 1814-grunnloven*. (Masteroppgave) Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/34543/MasteroppgavexAnnaxSchxyen.pdf?sequence=2> :
- Tveiten, H. (1943). *Det nasjonale og historiske grunnlag for NS*. Oslo: NS Opplæringsavdeling.
- Spurcheland, O. (1919). *Kristiania Kristelige Forening Av Unge Mænd*. Kristiania: KFUM.
- Vaarding, S. (1951). *Lebesbymannens spådommer: syner og forutsigelser om de store verdensbegivenheter fram til krigen i 1953 hvori Norge skal delta*. Oslo: Psykologisk Forlag A/S.

Waarding, S. (1949). *Lebesbymannens spådommer: syner og forutsigelser om de store verdensbegivenheter fram til krigen i 1953 hvori Norge skal delta*. Oslo: Jacob Saabye & Co. Forlag A/S.

Leksika

Lebesbymannen. (1949). I Werenskiold & Winsnes (red.). *Aschehougs konversasjonsleksikon* (Bd. 11: Larsen – Mirbeau). Oslo: H. Aschehoug & Co.

Lebesbymannen. (1959). I Schieldrop, Eskeland & Bull (red.). *Gyldendals store konversasjonsleksikon*. (Bd. 3: K-P). Oslo: Gyldendal norsk forlag.

Lebesbymannen. (1965). I Schieldrop, Eskeland & Bull (red.). *Gyldendals store konversasjonsleksikon*. (Bd. 3: H-L). Oslo: Gyldendal norske forlag.

Lebesbymannen. (1970). I Wicklund-Hansen, Evang & Holmesland (red.). *Aschehougs konversasjonsleksikon*. (Bd. 12: L-majuskel). Oslo: Aschehoug.

Lebesbymannen. (1972). I Bull, Tandberg & Eskeland (red.). *Gyldendals store konversasjonsleksikon*. (Bd. 3: H-L. 3. utg). Oslo: Gyldendal norske forlag.

Lebesbymannen. (1979). I Kortner, Munthe & Tveterås (red.). *Aschehoug og Gyldendals store norske leksikon*. (Bd. 6: Hon-Kik). Oslo: Kunnskapsforlaget.

Lebesbymannen. (1951) I Keilhau, Kleppa & Tvedt (red.) *Kringla Heimsins: Norsk konversasjonsleksikon*. (Bd. 5, 2. utg.). Oslo: Nasjonalforlaget..

Lebesbymannen. (1988). I Henriksen (red). *Damm's store leksikon*. (Bd. 16: Krai – Lerm). Oslo: Damm.

Lebesbymannen. (1987). I Tveterås (red.). *Aschehoug og Gyldendals tobindsleksikon*. (Bd. 2: L-Å). Oslo: Kunnskapsforlaget.

Aviser og tidsskrift

Aftenposten. (28.02.1918). Den framsynte. s.5.

Aftenposten. (26.07.1918).Lebesbymanden paa vei til Berlin. Han vil faa Keiser Wilhelm til at slutte fred. s.2

Aftenposten.(10.08.1918a). Vennekr. Theaterg. 12. s.6

Aftenposten. (28.08.1918).Oppholder Lebesbymanden.s.9.

Aftenposten. (16.12.1918). I Folkets Hus. s.8.

Aftenposten.(16.02.1919).En svensk medicinsk autoritet om Lebesbymanden. En sammenligning med Swedenborg.s.6.

Aftenposten. (01.09.1920). Kinematografen Bøndernes Hus. s.8

Aftenposten. (02.09.1920). Kinematografen Bøndernes Hus. s.8.

Aftenposten. (03.09.1920). Westend teater. s.7.

Aftenposten. (04.09.1920a). Westend teater. s.7.

Aftenposten. (04.09.1920b). Lebesbymanden. s.7.

Akershus Amtstidende. (26.02.1920). Lebesbymanden spaar sygdom og ulykke. s.4.

Altaposten. (30.04.2004). Radio & TV. s. 29.

Arbeiderbladet. (09.01.1929). Lebesby-mannen er død. s. 4.

Arbeidets Rett. (22.02.1918). Lebesbymandens sidste syner. s. 1.

Arth.R. (18.03.1915). Lebesbymanden som forutsaa krigen. Hans egen fortælling om „aabenbarelsen“.
Trondhjems Adresseavis. s.1.

Arth. R. (20.03.1915). Lebesbymanden som forutsaa krigen. Hans egen fortælling om
„aabenbarelsen“. *Trondhjems Folkeblad.* s. 5.;

Arth. R. (23.03.1915). Lebesbymanden som forutsaa krigen. Hans egen fortælling om
„aabenbarelsen“. *Inhereds-posten.* s. 4.

Aslaksen, E. (13.09.1991). Mystikkens mann minnes med bauta. *Finnmarken.* s. 3.

Barbala, H. (Nr. 1, 1998). Reiselivsprosjekt i lokalt perspektiv – Lebesby. *Menighetsblad for
Kjøllefjord og Lebesby menigheter.* s.28 – 30.

Bergens Annonce Tidende. (14.03.1918). „Den Fremsynte“. Anton Johannesen fra Lebesby. s.6.

Bergens Annonce Tidende. (22.07.1918). Lebesbymanden spaar. Fred til høsten og store ulykker. s. 2.

Bergens Tidende. (08.07.1919). Landmannsforbundets aarsmøte. Brev til „Bergens Tidende“. s.1.

Bergens Tidende. (19.08.1919). Lebesbymanden igjen. s.8.

Brox, I. (22.06.1989). Vandrende lokalhistorisk leksikon. *Finnmarken.*

Brox, I. (26.06.1999). Utstilling om Lebesbymannen. *Finnmarken.* s.13.

Brox, I. & Gustad, R. (18.08.1989). Kongedag på Nordkyn. *Finnmarken.* s.8.

Dagbladet. (11.07.1916). Lebesby-mandens nye syner. s.2

Dagbladet. (13.03.1918) Profeten fra Lebesby. s.6.

Dagbladet.(05.12.1918).Lebesbymanden. s.4

Dagbladet. (12.12.1918).Paa visit.s.3.

Daggry (30.07.1918).Fortsætter det. s.1

Dagsavisen. (27.03.2002). TV-guiden. s.56.

Finnmarken. (28.06.1991). Minnebauta over Lebesbymannen. s. 4.

Firda Folkeblad. (22.02.1929). Lebesbymannen. s. 2.

Firda folkeblad. (05.01.1940). Då Lebesby-mannen spådde heimskrigen og spanskesykja. s.4.

Flekkefjordposten. (10.06.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s. 1.

Flekkefjordposten.(01.08.1918). Lebesbymanden paa vei til Berlin. Han vil faa keiser Wilhelm til at
slutte fred. s.1.

Flekkefjordposten.(18.12.1919).Lebesbymanden.s.1.

Folkebladet for Sogn og Fjordane (01.02.1944). Hva er spådd om den kommende tid?. s.5.

Follo Socialdemokrat. (02.02.1921). Av tidens og døgnets saga. s.1-2.

Fosland, Sam. (07.07.1919). Lebesbymanden. *Indtrøndelagen*. s.2.

Fremtiden. (29.07.1920). Lebesbymanden i „Fremtiden“. Er han kapitalistenes agitator?. s.5.

Fremtiden. (24.08.1920). Den sande prest og den vise profet. s.3.

Gyntus. (30.07.1918). „Guds Almanakk“. *Stavanger Aftenblad*. s.2.

Haugum, A. (15.05.1921). Skattens mynt. *Indhereds-posten*. s.4.

Hedmarkens Amtstidene. (06.06.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s. 3.

Hedemakens Amtstidende (02.12.1918). Lebesbymandens syner. s.4.

Helgelands Fremtid. (28.08.1919). Lebesbymanden spaar. Fransk lufttlaat angriper Trondhjem.
s.1-2.

Hønefoss og Oplands Socialdemokrat (31.07.1918). Lebesbymanden vil besøke den tyske keiser. s. 4.

Hønefoss og Opland Socialdemokrat. (03.01.1919). Lebesbymandens siste syn. s.2.

Hønefoss og Oplands Socialdemokrat. (17.07.1919). Lebesbymandens har nye syner. s.1.

Indhered. (28.05.1918). Lebesbymanden. s.1.

Indre Akershus. (10.07.1919). Lebesbymanden. s.1

Indre Akershus. (16.02.1918). Lebesby-manden profeterer. s.2.

Indtrøndlagen. (18.07.1918). Forhandlinger paa vestfronten i næste maaned. Lebesbymandens
spaadomme for den nærmeste fremtid. s. 2.

Indtrøndelagen. (25.07.1918). Lebesbymanden. s.1.

Indtrøndelagen. (19.07.1920). Lebesbymanden vil snakke med Tranmæl. s.3.

Ingilæ, Ø. (13.09.1991). Minnebauta over Lebesbymannen. *Finnmarksposten*. s. 4.

Ingilæ, Ø. (17.09.1991). Høytidelig avduking av minnebauta på Lebesby. *Finnmarksposten*. s. 4

Ingilæ, Ø. (30.04.1990). Kjøllefjord får nytt historielag. *Finnmarken*. s.2.

Jensen, A. (17.09.1991). Til minne om Lebesbymannen. *Finnmarken*. s. 8-9.

Johannessen, B. (11.12.1993). 17 nordnorske kunst. *Nordlys*. s.23.

Johs. (01.09.1920). Lebesbymanden paa film. En rædselsforestilling. *Aftenposten*. s.2.

Melander, E. (03.03.1914). En profetia Af E. Melander. *Svenska Morgonbladet*. s.2-3.

Menighetsblad for Lebesby og Kjøllefjord. (Nr. 3, 1991). Lebesbymannen Anton Johansen.
Kjøllefjord: Lebesby menighetsråd.

Morgenbladet .(02.07.1919). Lebesbymanden optræder paa landmandsmøtet i Harstad. s.3

Morgenbladet. (23.04.1920). Syner og sorger. s.2.

Morgenbladet. (31.08.1920). Westend teater. s.5

Morgenbladet. (01.09.1920). Kinematografen Bøndernes hus. s.5

Morgenbladet. (02.07.1920). Lebesbymanden. s.3.

Morgenbladet aften. (22.11.1919). I audiens. s.2

Moss Socialdemokrat. (10.08.1918). Lebesbymanden har vært hos kongen. s.1

Moss Socialdemokrat. (13.12.1919). De enfoldiges skræk. s.1.

Moss Socialdemokrat.(11.08.1920). Lebesbymanden i „Fremtiden“ . Er han kapitalistenes agitator?.s.1.

Nationen.(25.03.1919).Lebesby-manden hjemme igjen.s.3.

Nedenæs Amtstidende. (17.12.1920). Kinematografen. s.2.

Nordenfjeldsk tidende. (07.07.1919). Lebesbymanden optræder paa landmandsmøtet i Harstad. s.2.

Nordisk Tidende. (31.01.1929). Og saa døde Lebesby-manden. s.11.

Nordlands avis. (11.07.1916). Lebesbymanden. s. 2.

Nordlands Avis. (15.01.1929). Kringsjå. s. 2.

Nordlands Avis. (18.08.1936). Hvad Lebesby-mannen spådde. s.3.

Nordlands Avis. (27.01.1940). Lebesbymannen“s spådom om kommende kriger i Norden. s. 4.

Nordlands Avis. (12.08.1918). [U.t]. Folkeviljen. (16.08.1918). Lebesbymanden.s.2.

Nordlands avis. (03.07.1919). Lebesbymanden. s.2.

Nordlands avis.(01.12.1919).[u.t].s.4.

Nordlands Avis. (12.02.1920).Lebesbymanden spaar ondt. s.2.

Nordlands Avis. (28.07.1920). Lebesbymanden vil ha tak i Tranmæl!. s.4.

Norske intelligenssedler.(24.11.1919).I går og i dag. s.4.

Ringerikes blad. (15.07.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s.2.

Romsdals Amtstidende. (20.07.1918). Forhandlinger paa vestfronten i næste maaned. Lebesbymanden spaadomme for den nærmeste fremtid. s. 1

Romsdals Amtstidende (20.12.1918..Lebesbymanden spaar. Stor elendighet. s.1.

Romsdals Amtstidende. (07.07.1919). Lebesbymanden.s.2.

Romsdals Amtstidende. (05.07.07).Lebesbymanden. s.2.

Romsdals Amtstidende.(08.05.1920). Lebesbymanden..s.1.

Sarpsborg Arbeiderblad. (14.02.1940). Lebesbymannens spådommer. s.8.

Smaalendenes Social-Demokrat. (10.01.1929). Lebesbymanden død. s.4.

Social-Demokraten.(06.08.1918).Lebesbymanden hos kongen.s.4.

Social-Demokraten. (01.09.1920).Lebesbymanden har filmet. s.4.

Social-Demokraten. (04.09.1920).Westend teater.s.6.

Stavanger Aftenblad (30.07.1918). Guds almanakk.s.2.

Stavanger Aftenblad. (20.07.1918). Forhandlinger paa vestfronten i næste maaned. Lebesbymandens spaadomme for den nærmeste fremtid. s. 4.

Stavanger Aftenblad. (04.01.1919). Evangelist Herman Olsen.s.4.

Steinholt, O.K. (09.03.1929).Nogen mindeord om Lebesby-manden. *Smaalendenes Social-Demokrat.* s.6.

Trondhjems Adresseavis (19.12.1919).Lebesbymanden. s.10.

Trondhjems Adresseavis. (31.05.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s.5.

Trondhjems Adresseavis. (23.05.1918). Lebesbymanden. s.4

Trondhjems Adresseavis. (23.07.1918). Lebesbymanden. s.2.

Trondhjems Adresseavis.(06.08.1918).Lebesbymanden hos kongen.s.2.

Trondhjems Folkeblad. (03.06.1916). Den synske mand i Lebesby. Et nyt „syn“. s. 3.

Trondhjems Folkeblad. (27.06.1916). Lebesbymanden paa sydtur. s.2.

Trondhjems Folkeblad. (25.05.1918). Lebesbymanden. s. 2.

Trondhjems Folkeblad. (25.07.1918.). Lebesbymanden. s.2.

Tromsø Stiftstidende (19.03.1918). „Den Fremsynte“. Anton Johannesen fra Lebesby. s.2.

Thomassen, M. (11.01.1922). Frimodige ytringer. Krigens Aarsaker. *Bergens Tidende*.s.8.

Tromsø Stiftstidende. (09.08.1919). Lebesbymanden spaar om krig og sykedom. 1953 et skjæbnesvangert aar.s.4.

Tromsø Stiftstidende. (20.07.1920). Lebesbymanden vil ha tak i Tranmæl.s.3.

Vard.(24.07.1919).Et taake-reisebrev. *Hardanger Social-Demokrat*.s.1.

Østfinmarkens folkeblad (9.02.1914). *Verdenskrigen som kommer? En Lebesbymands merkelige syn*. s.2.

Webografi

Allkunne – levende leksikon. (30.08.2012). Lewi Pethrus. Hentet fra <https://www.allkunne.no/framside/religion-livssyn-og-folketru/kristendom/kristendom-biografier/lewi-pethrus/249/6569/> Lesedato: 12.04.2017

Amoriza, S.E.d. (08.05.2013). Folkebladet for Sogn og Fjordane. *Allkunne – levande leksikon*. Hentet fra <https://www.allkunne.no/framside/tema-nynorsk/nynorske-aviser-blad-boker-og-tidsskrift/folkebladet-for-sogn-og-fjordane/30/7332/>. Lesedato: 02.05.2017.

Bjørgum, J. (13.02.2009).Martin Tranmæl. *Norsk biografisk leksikon*. Hentet fra https://nbl.snl.no/Martin_Tranm%C3%A6l. Lesedato:23.04.2017.

Brazier, E. (03.03.2017). Første verdenskrig. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/f%C3%B8rste_verdenskrig. Lesedato 07.04.2017.

Emanuel Swedenborg. (02.11.2011). *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Emanuel_Swedenborg. Lesedato: 18.04.2017.

Groth,B. (28.10.1015).Sakarja. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Sakarja> Lesedato:14.04.2017.

Hagen, R. (2011). Anton Johanson. *Norsk biografisk leksikon*. Hentet fra https://nbl.snl.no/Anton_Johanson. Lesedato: 03.04.17.

Hans Evensen. (13.02.2009). Store norske leksikon. Hentet fra https://nbl.snl.no/Hans_Evensen. Lesedato: 31.05.2017.

Kapelrud, A.S. (14.02.2009). Jesaja. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Jesaja>. Lesedato:14.04.2017.

Knutsen, G.W. (24.01.2017). Den spanske borgerkrig. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Den_spanske_borgerkrig. Lesedato: 01.05.2017.

- Medietilsynet. (04.11.2004). *Allmennkringkastingsrapporten – Kringkastingsåret 2004*. Hentet fra <http://www.medietilsynet.no/globalassets/publikasjoner/allmennkringkastingsrapporter-2004---dd/2004-allmennkringkastingsrapporten.pdf>. Lesedato: 01.06.2017.
- Opsahl, E. (15.02.2017). Vinterkrigen. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Vinterkrigen>. Lesedato: 02.05.2017.
- Pettersen, Ø.B. (09.05.2016). Adresseavisen. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Adresseavisen#-Historikk>. Lesedato: 15.04.2017
- Pettersen, Ø.B. (07.10.2016). Nationen. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Nationen>. Lesedato: 18.04.2017.
- Rovde, O. (13.02.2009). Johan E. Mellbye. *Norsk biografisk leksikon*. Hentet fra https://nbl.snl.no/Johan_E_Mellbye. Lesedato: 19.04.2017
- Seim, T.K. (27.03.2009). Dyret i åpenbaringen. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Dyret_i_%C3%A5penbaringen. Lesedato: 04.05.2017.
- Seim, T.K. (14.02.2009). Johannes' Åpenbaring. *Store norske leksikon*. Hentet fra https://snl.no/Johannes%27_%C3%A5penbaring. Lesedato: 07.04.2017.
- Siivet AS. (u.d). Egne produksjoner. Hentet fra <http://www.siivet.no/html/egne%20produksjoner.htm>. Lesedato: 23.05.2017.
- Store norske leksikon. (31.05.2012). Ny Tid – avis 1899 – 1947. Hentet fra https://snl.no/Ny_Tid_-_avis_1899-1947. Lesedato: 14.04.2017.
- Store Norske Leksikon. (10.02.2012). Norges Bondelag. Hentet fra https://snl.no/Norges_Bondelag. Lesedato: 19.04.2017.
- Store norske leksikon. (04.06.2015). Albert Karl Fredrik Hiorth. Hentet fra https://snl.no/Albert_Karl_Fredrik_Hiorth. Lesedato: 02.05.2017.
- Svenskt biografisk lexikon. *Ollén, släkt*. Hentet fra <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=7731>. Lesedato: 24.02.2017.
- Sørsamer. (07.08.2012). *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/s/%C3%B8rsamer>. Lesedato: 22.05.2017.
- Theil, R. (09.02.2017). Samiske språk. *Allkunne – levande leksikon*. Hentet fra <https://www.allkunne.no/framside/sprak/sprak-i-verda/samiske-sprak/7/83845/>. Lesedato: 22.05.2017.
- Thordarson, F. & Kværne, P. (15.02.2009). Zarathustra. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Zarathustra>. Lesedato: 04.05.2017.
- Thorsnæs, G. (16.11.2015). Nordlandet. Hentet fra <https://snl.no/Nordlandet>. Lesedato: 01.04.2017.

Utrykte kilder

Folketelling fra Lebesby Herred 1875
Folketellingen for Lebesby Herred 1891
Folketellingen for Lebesby Herred 1900
Folketellingen for Lebesby Herred 1910
Svenske husholdningsundersøkelser Tärna 1875-1880

Film o.a.

Gustafson, A. & Hageselle, J. (2006). Lebesbymanden 1919. [DVD, Stilt til disposisjon av eier].

Mikkelsen, A. (2001). *Lebesbymannen – Fiskeren som ville advare keiseren* [VHS]. [u.s]: Siivet-Grenseløse bilder.

Minnebauta over Anton Johansen – Lebesbymannen, plassering: Ved Lebesby Kirke

NRK1. (06.11.1971). *Streiftog i grenseland*. [TV-program]. Hentet fra <https://tv.nrk.no/serie/streiftog-i-grenseland/FUHA01009271/06-11-1971>

Temautstillingen: Lebesbymannen Anton Johansen 1858 – 1929 – og Lebesbysamfunnet, plassering: på indre Laksefjord Omsorgssenter

Muntlige kilder

En del av mitt materiale har vært basert på intervju gjort desember 2016 og januar 2017. Jeg snakket med 9 personer som tilhører dagens Lebesbysamfunn. Se kapittel 4 for nærmere informasjon.

Vedlegg 1 – Kart over Laksefjorden³³⁵

Steder som blir nevnt i avhandlingen, er markert med rød sirkel (Ifjord, Lebesby, Bekkarfjord og Kjøllefjord). Friarfjord er merket med en gul sirkel, og Hopseidet med en oransje sirkel.

³³⁵ Kartet er hentet fra Statens kartverk; lisensiert med norsk lisens for offentlige data (NLOD), gjengitt i Berg-Nordlie, M. & Askheim, S. (29.08.2016). Laksefjord. *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/Laksefjorden>. Lesedato: 21.05.2017.

